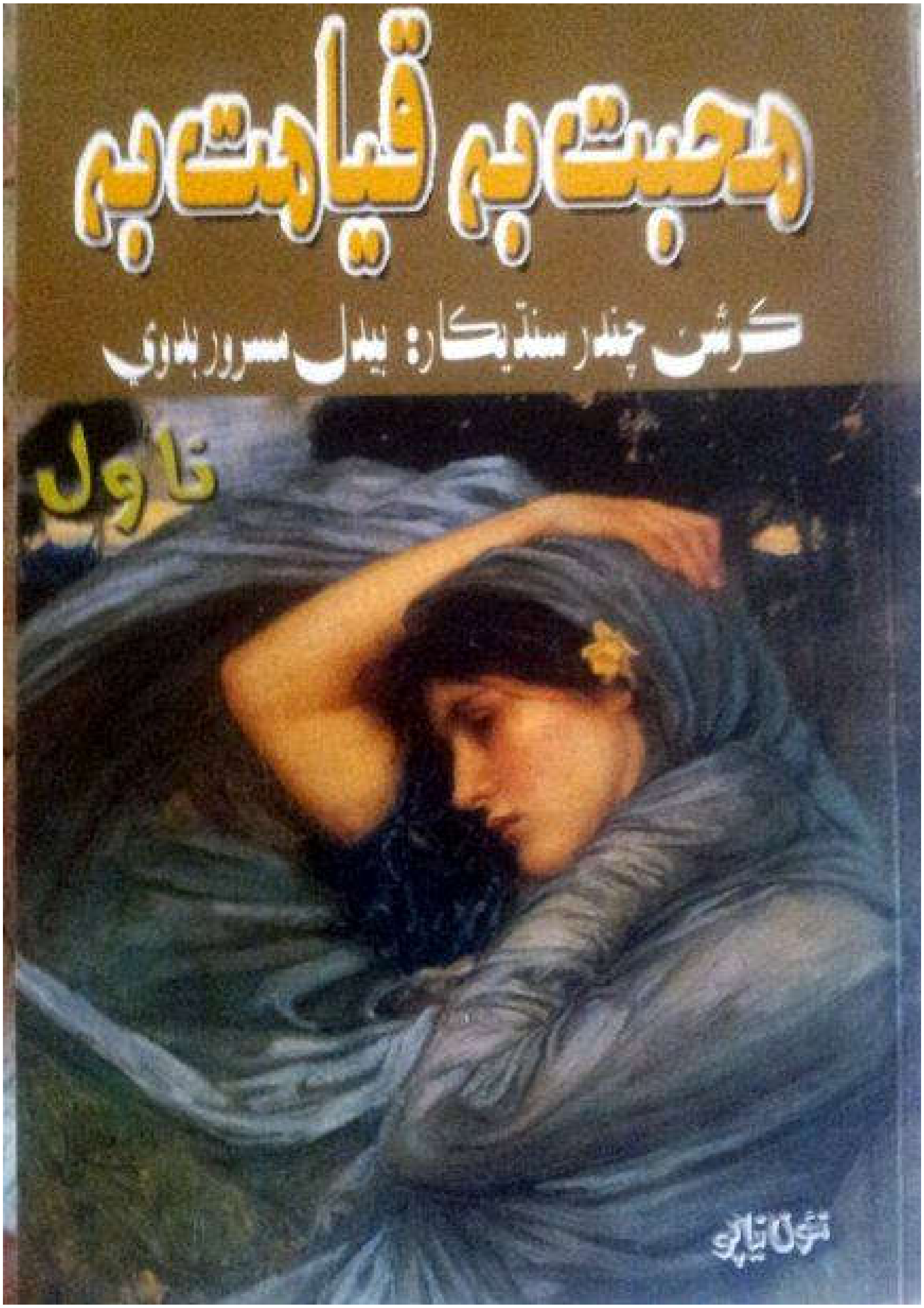
محبت به قيامت به
ڪرشن چندر سنڌيڪار: بيدل مسرور بدوي
ناول

محبت ۽ قيامت ۽

(ناول)

ڪرشن چندر

بيدل مسرور

سنڌ سلامت ڪتاب گهر

انتساب

ڪرشن چندر جي ناول محبت ٻہ قيامت ٻہ جو ترجمو
ارپيان ٿو:

سنڌي زبان جي سهڻي شخص:
”امر جليل“ کي،
جنهن نہ رڳو پنهنجي ڪهاڻين،
ڊرامن،ناولن ۽ ڪالمن جي وسيلي،
حياتيءَ جي حسين ۽ قبيح رخ کان
واقف ڪيو آهي،
پر ان جي لکڻين جي سحر
اسان کي،
اڙدوءَ جي فڪشن پڙهڻ کان
سنڌيءَ جي طرف
سئچ اوور ڪرايو (Switch over)

بيدل مسرور بدوي

سنڌسلامت پاران :

سنڌ سلامت **ڊجيٽل بوڪ ايڊيشن** سلسلي جو ڪتاب نمبر (118) اوهان اڳيان پيش ڪجي ٿو. هي ڪتاب ”**محبت ۽ قيامت ۽**“ ناميارِي ليکڪ ڪرشن چندر جو ناول آهي جنهن جو سنڌي ترجمو محترم بيدل مسرور بدوي صاحب ڪيو آهي.

هي ڪتاب **نئون نياپو اڪيڊمي سچل ڳوٺ** پاران ڇپايو ويو آهي. اسان ٿورائتا آهيون سائين بيدل مسرور جا جنهن هي ڪتاب سنڌ سلامت تي پيش ڪرڻ جي اجازت ڏني.

اوهان سڀني دوستن، پائرن، سڄڻن، بزرگن ۽ ساڃاهه وندن جي قيمتي مشورن، راين، صلاحن ۽ رهنمائي جو منتظر.

محمد سليمان وساڻ
مينيجنگ ايڊيٽر (اعزازي)
سنڌ سلامت ڊاٽ ڪام
sulemanwassan@gmail.com
www.sindhsalamat.com

پنهنجي پاران:

شروع زماني ۾ ته گهڻو ڪري نسيم حجازي، ڪرشن چندر، دت پارتي يا ايم اسلم جا اڙدو ناول يا عصمت چغتائي، واجده تبسم، هاجره مسرور ۽ خديجه مستور جي افسانن جا مجموعا شايع ٿيندا هئا، ۽ تڏهن بنيادي جمهوريت ڪاتي وارين يونين ڪاميٽين جي لئبررين ۾ به رڳو اڙدو ڪتاب پريا پيا هوندا هئا. انڪري اسان جي پڙهڻ جي شروعات به اردو ڪتابن سان ٿي. اسان جو وچون مربي ۽ لعل بخش مرحوم جيڪب آباد مان نوڪري ڪري، موڪل واري ڏينهن شڪارپور گهر ايندو هو ته شاهين بوڪ اسٽور جيڪب آباد تان ناول به خريد ڪري آڻيندو هو. پڙهڻ ان شوق ۾ جمعا خان جي مڏيءَ واري يونين ڪاميٽيءَ جي لئبرريءَ مان به فڪشن جا ڪتاب وٺي پڙهندا هئاسين.
سنڌي ڪتاب به پڙهندا هئاسين، جن ۾ ناول تمام گهٽ شايع ٿيندا هئا، ڪجهه ته ورهاڱي کان اڳ جا شايع ٿيل هوندا هئا، ڪجهه سنڌي ادبي بورڊ شايع پئي ڪيا، ته ڪجهه مختلف ادارن طرفان پئي شايع ٿيا. جن ۾ به گهڻو ڪري ترجما وڌيڪ هوندا هئا. ۽ جيڪي طبعزاد ناول مون پڙهيا، انهن جي موضوعن جو ڪئنواس ايترو وسيع ڪونه هو، جيترو اڙدوءَ جي ناولن جو هو، سنڌي ناول ۾ ڪردارن جي سماجي طور مايوسي ۽ رومانوي طور دل شڪستيءَ جو گهڻو اظهار هو، ان جي ڀيٽ ۾ اڙدو ناول ۾ طرح طرح جا موضوع پئي آيا:
نسيم حجازيءَ جا تاريخي ناول: محمد بن قاسم، اور تلوار ٽوٽ گئي، شاهين، داستانِ مجاهد، يا ڪرشن چندر جا ناول ايڪ وائلن سمندر ڪناري، غدار، ان داتا، الٽا درخت، شڪست، تين غنڊي، چڙي اور گڌا، دل ڪي واديان سوگئين، جب کيت جاڳي، طوفان ڪي ڪليان، آسمان روشن هئي، ڪاغذ ڪي ناوءُ، زندگي ڪي موڙ پر،طلسم خيال، چڙيون ڪي الف ليلا، هم وحشي هين، گرجن ڪي ايڪ شام، ايڪ عورت هزار ديواني، ٽوٽي هوئي تاري، انسان اور گڌها. اي حميد: جهان برف گرتي هئي، بادبان کول دو، سمندر جاڳتا هئي، بارش ۾ جدائي، جنگل روتي هين، جنگل ڪي آگ، صحرا ڪا بادل، جهيل اور ڪنول، ناريل ڪا درخت، خوشبو ڪا خواب.

ان کان علاوه، پريم چند، سعادت حسن منٽو، اي حميد، ايم اسلم، دت پارتي بہ معاشري جي رڱن کي جهليو وينا هوندا هئا، جن ۾ مون کي ڪرشن چندر وڌيڪ معياري لڳندو هو، نصابي ڪتابن ۾ تہ ڊپٽي نذير جو بہ وڏو ذڪر ٿيل هو پر اهو مون کي ڪڏهن نہ وڻيو. بس انهن سڀني ۾ منهنجو فيوريٽ ڪرشن چندر ئي رهيو. سندس افسانن جي مجموعي "نيلام گهر" جي حوالي سان ڪيس اردو جو ٽالسٽاءِ بہ چوندا آهن، ۽ مان بہ هن جي لکڻين ۾ سماج جي ذري پرذي تي نگاهہ رکڻ واري تخليقي ڏانءَ سبب "اردوءَ جو ٽالسٽاءِ" ئي چوندس.

ان ۾ ٿورو بہ شڪ نہ آهي تہ عصمت چغتائي، واجده تبسم يا هاجره مسرور بہ انساني رهڻي ڪهڻيءَ جي انهن پهلوئن تي لکيو آهي، جن تي شايد ڪو مرد ليکڪ نہ لکي سگهي، انهن جي بيباڪ لکڻين سان سعادت حسن منٽو جي ڪهاڻين کي بہ ڳڻائي سگهجي ٿو پر مان سمجهان ٿو تہ انهن سڀني کان مختلف ليکڪ ڪرشن چندر آهي، جنهن زندگيءَ جي تمام گهڻن پهلوئن تي قلم ڪنيو آهي.

ڪرشن چندر جي تحريرن ۾ رومانيت ۽ حقيقت پسنديءَ جو نهايت عمدو رنگ موجود آهي، هن جي لکڻ جي هڪ وڏي خوبي اها آهي تہ هو مختلف موضوعن تي لکڻ کان اڳ ۾ ان جي ڪردارن جي چونڊ ٿو ڪري، پوءِ انهن لاءِ اهڙي صورتحال جو بندوبست ٿو ڪري، جنهن ۾ خود ڪرشن چندر جو مشاهدو ۽ تخليقي عمل گڏجي حقيقت نگاريءَ جو ڪئنواس جوڙي ٿو وٺي. سماجي ساجاه سبب هن کي موضوعن، ڪردارن ۽ واقعن جي چونڊ ڪرڻ ۾ ڪابہ دقت ڪانہ ٿي ٿئي. وڏو ڪمال هن جو اهو آهي جو هو پنهنجي پڙهندڙن جي حلقي کان بہ پوريءَ طرح واقف آهي، ۽ انهن جي ذهني تروات سان گڏوگڏ انهن ۾ سماجي شعور کي اڀارڻ جو ڏانءُ بہ هو ڄاڻي ٿو، جنهن جو مثال هن ناول ۾ بہ جاءِ جاءِ تي ملي ٿو، پر خاص طورآخر ۾ ريل جي سفر دوران ٻن هپي مردن جي "لوطي ذوق" جي حقيقت متعلق لاجواب گفتگو آندي آهي:

هن منهنجي ڳالهہ وچ ۾ ڪاٽيندي چيو: "عورت ۽ مرد جي شاديءَ جي رسم هاڻي پراڻي ٿي چڪي آهي، هاڻي ان ۾ ڪو بہ مزو نہ رهيو آهي، پر ٻن مردن جي شاديءَ جو خيال دل ۾ ڪتڪائي پيدا ڪندڙ آهي، ان جومزو ئي پنهنجو آهي، لڳي ٿو ڄڻ اسان زندگيءَ جي نت نون تجربن جي وادين ۾ داخل ٿي رهيا آهيون، اصل ۾ اسان جو نسل نت نوان تجربا ڪرڻ ٿو چاهي."

"پر اخلاق؟"

”اسان جي اخلاق جا ماڻا ۽ ماپا ٻيا آهن. اسان پراڻي يورپ جي سماج جا سمورا ٻنڌڻ ٽوڙي ڇڏيا آهن.“
مون چيو: ”اسان جي سماج جا ماڻا ۽ ماپا اوهان ٽوڙي سگهو ٿا، پر فطرت جي قانون کي ٽوڙڻ ناممڪن آهي. ان شاديءَ مان ٻار پيدا نه ٿا ٿي سگهن، گهر نه ٿو نهي سگهي، خاندان جو بنياد ن ٿو پئجي سگهي!“
”گهر ڪير ٿو ناهڻ چاهي!“ اهو نازڪ بدن هپي چوڻ لڳو،”ٻار ڪنهن کي گهرجن؟ هن جهان ۾اڳ ئي انساني آبادي وڌي وئي آهي. دوزخ ۾ پوي خاندان، اسان کي اسان جي جنسي آزادي گهرجي.“
هڪ ٻي ڳالهه جا ڪرشن چندر جي ناولن جي سٺائيءَ جو سبب آهي، اها آهي هن جي تاريخ ۽ جاگرافيءَ تي دسترس:

- مون اسٽيشن جي پٽ تي لکيل هيڊي رنگ جي حرفن کي ڏسندي چيو! ”هيءَ پنسارا جنڪشن آهي“!
- اسٽيشن جو نالو منگل ڪتا هو. سنگ مرمر جون وڏيون وڏيون سرون ۽ تختا، ڪاٺيءَ جي شهتيرن جيان هڪ ٻئي مٿان اوساريل هئا.
- دور هماچل جي ڪنهن واهڻ ۾ يا ڪنهن جهنگل جي ڪناري، مان زمين خريد ڪري فارم ناهيندس.
- پوپال کان ويهن ميلن تي بابا گوري سهاڻي جي سماڌي آهي.
- مان نيپال جي جهنگلن ۾ ڏاڍو رليو آهيان.
- شپرا (شهپارا) جنڪشن، تمام پري کان شهپارا جو قلعو هو، مون شهپارا کان جيرآباد تائين واري بيابان کي اٺن تي پار ڪرڻ کان ريل گاڏيءَ ۾ سفر ڪرڻ بهتر سمجهيو.
- پار پيا ڳوٺ جو رهندڙ آهيان، اتان کان توکي کواڙيءَ جي قلعي جو رستو ٻڌائي ڇڏيندس.“ سرينيءَ جي پهاڙن طرف اسٽيشن کان، ڌوليا کان ۽ اهو ننڍو ۽ سڌو رستو آهي.“
- ڌوليا نديءَ جو تيزيءَ سان وهندڙ پاڻي نظر اچي رهيو هو، ٻئي ڪناري تي ڌوليا بستي هئي.

هن جي لکڻين تي بين الاقوامي سياست جو بہ وڏو اثر هو، ۽ ان ڪري هو انهن ماڳن، ڪردارن ۽ واقعن کي اهڙي انداز سان پيش ڪري ٿو، جو اهي هلندڙ زماني جي مسئلي جو حقيقي حل تلاش ڪرڻ ۾ مددگار ثابت ٿين ٿا.

آيا ٿورو اڳيرو ٿيندي پنهنجي هٿ سان منهنجي هٿ کي پڪڙيندي چيو:"اسان هتي چو نہ ٿا رهي سگهون؟ ستن سالن تائين، تون "ڪلڪتہ سن" جو ايڊيٽر رهيو آهين، پنجن سالن تائين مان ان جي ايڊيٽر رهي آهيان، چو نہ اسان ٻئي گڏجي هڪڙو رسالو ڪڍون، گڏ رهون، گڏجي ڪم ڪريون!"
"۽ گڏجي تباهہ ٿيون!" مون هن کي چيو.
"تون هر ڳالهہ کي منفي رنگ ۾ چو وٺندو آهين؟" آيا شڪايت واري لهجي ۾ مون کي چيو.
"اڄڪلهہ ڪلڪتي تي منفي رنگ ڇانيل آهي، ان ڪري مان بہ ان رنگ ۾ ڳالهايان ٿو، شخصي پيچ ڊاهہ، بندوق جون ناليون، ٽئگور کان انڪار، انقلاب تہ عوام جي مُنڍيءَ ۾ هيري جي ٻُڙي وانگر جڙيل هوندو آهي، اهو عوام کان ڏهہ ميل پري پڄڻ سان تہ حاصل نہ ٿيندو آهي آيا ڊارلنگ."
ڪرشن چندر پنهنجي ناولن ۾ پڙهندڙن لاءِ جستجو جو عنصر تمام گهڻو پيدا ڪندو آهي. خود هن ناول ۾ هن جي ڪهاڻي گهڙڻ، ان ۾ مختلف موڙ پيدا ڪرڻ، منظر نگاري، تشبيهون، واقعن جو سلسلو، ڪردار ۽ انهن جي گفتگو، پنهنجو هڪ نرالو رنگ رکن ٿا.
ڪرشن چندر وٽ منظر نگاريءَ کي ڀرپور نموني پيش ڪرڻ جو سبب خاص اهو ئي آهي بقول شخصي: "هن جو ننڍپڻ ڪشمير ۾ گهڻو فطرت سان گذريو هو ۽ هو فطرت کي ئي پنهنجو دوست سمجهندو هو.

منظر نگاري :

ٻن پهرن تائين اسان ٻارنهن ڪوهہ سفر طئي ڪيوسين، ٿورو آرام ڪرڻ لاءِ رستي ۾ هڪڙي ڳوٺ جي پرسان ڪوهہ وٽ نهيل بانس جي لڪڙن واري جهوپڙي ۾ ليٽي پياسين. هتي انبن جا ڪجهہ وڻ هئا، ڪي جمونءَ جا، ڪجهہ وڻن مان املتاس جون

ڦريون پيئي لڙڪيون، انهن جي پرسان ئي نانگ جي ڦڻ جهڙا ٿوهر بينا هئا. بانس جي جهنڊ جي ويجهو نار جي ڪنجڙاٽ ۾ جوٽيل وهٽ ڦري رهيو هو جنهن کي هڪڙو هاري ڇوڪرو بانس جي ڇڙيءَ سان هڪلي رهيو هو. ۽ ٻنيءَ کي پاڻي ڏئي رهيو هو. صديون پراڻو منظر، نار جي رون رون جي باوجود گهري سانت.....سمهي پئہُ....ڪجھ بہ ناهي بدليو....سمهي پئہُ ڪجھ بہ ناهي بدليو....ٿورو پريان وڻن جي جهڳٽن ۾ گهيريل هڪڙي ڳوٺ جون ڇتيون، ڪجھ ڪچا گهر، ڪي پڪا گهر، ڪٿي ڇپر تہ ڪٿي ڪِپريل...!

ڪرشن جو چوڻ آهي تہ:” فطرت ۾ تخليق بہ آهي تہ تخريب بہ، وحشت آهي تہ سڪون بہ، اندگيءَ جي اها مفاهمت جڳن کان هلندي ٿي اچي، ان حوالي سان سندس ڪردار نگاريءَ ۾ ان جي جهلڪ نمايان آهي:

”ڪيڏي مرد مار عورت آهي. مگر اڳي ائين نہ هئي، ”رونق سنگهہ مون کي ڏيمي انداز ۾ ٻڌائڻ لڳو.“ جيستائين يوڳلو حلوائي زندھ هيو، هوءَ ان جي وفادار زال ئي هئي، ڪا بہ ڳالھ ڪانہ ٻڌيسون، پر حلوائيءَ جي مرڻ کانپوءِ جڏهن هن کي پنهنجي نندڙي پٽ کي پالڻو پيو تہ هن هيءَ دڪان سنڀالي ورتو، تڏهن کان ڪيس ٻاهرين دنيا سان بہ واسطو پيو تہ هوءَ بہ هن شڪاري دنيا سان گڏ شڪارڻ ٿي وئي. اسٽيشن تي سپئي هن کان واقف آهن، سپئي هن کان ڊڄندا آهن، پوليس وارن کي تہ هن مٺ ۾ بند ڪري رکيو آهي، ۽ ڪيترن ڊاڙيلن سا بہ هن جو تعلق آهي، وڏي جهٽڪي واري عورت آهي.“

ڪرشن چندر واقعي مان واقعو ناهڻ، هلندڙ صورتحال کي موڙ ڏيڻ جو بہ ماهر ڪاريگر آهي، ڪهاڻيءَ جي پلاٽ ۾ وٺس هر لمحي پڙهندڙ جي تصور ۽ نفسيات جي حوالي سان موڙ ڏيڻ جو فن آهي، ان ڪري پڙهندڙن ۾ بہ اهڙين تبديلن سبب جستجو وڌڻ لڳي ٿي:

”مون کي شڪ ٿي پيو هو تہ منهنجي ڏير منهنجي محبت ۾ جذباتي ٿي منهنجي مڙس کي قتل ڪيو آهي، پر مون ان ڳالھ جو بہ رڳو شڪ هو پر اهو پوءِ يقين ۾ بدلجي ويو، جڏهن...جڏهن...!“

چوندي هوءَ هڪدم چپ ٿي وئي.

”تڏهن ڇا ٿيو هو؟“

”جڏهن منهنجي ڏير، منهنجي مڙس جي مرڻ کان اٽڪل ڇهن ستن مهينن کانپوءِ مون تي هٿ ڪنيو هو!“

”هٿ ڪنيو هو يعني ماريو هو؟“

”نہ مون کي بي آبرو ڪيو هو، هڪ رات هڪ طوفاني رات جو هو منهنجي ڪمري ۾ گهڙي آيو ۽ هن انتها درجي جي بي حيائي ڪري منهنجا گل قل لاهي ورتا، پاجائيءَ جي رشتي جي نافرماني ڪري هن منهنجي عزت ....“

ڪرشن چندر وٽ سنن ڪردارن جي سنائي ۽ سونهن سان گڏ بد ڪردارن جي خباثت ۽ بڇڙائيءَ کي پيش ڪرڻ جو انداز بہ ايتري قدر نرالو آهي، جو هڪدم ان جو تصور اکين آڏو تري اچي ٿو:

- اها سهڻي عورت، اسان جي سامهون وينل سيٽ جي قدمن وٽ بيٺي هئي. بندرو قد، نراڙ تي جهومر، مٿي تي رئي جو پلوُ، شرم حياءَ جي تصوير، پر ڪيتري نہ سهڻي، جنهن جي سونهن ڏسڻ سان، ڏسڻ جي بک اجان بہ وڌندي محسوس پئي ٿي.
- هن جي سخت ۽ نفرت ڏياريندڙ چهري تي گهاٽيون پرون هيون، جن جي هيٺان ڳاڙهين ڏونرن واريون اکيون. سوڙهي پيشاني، ٿلها چپ ۽ مضبوط ۽ ويڪرو سينو. ڪنن جي هيٺان ڳلن تائين پکڙيل نوڙيءَ وانگر وٽيل گهاٽيون مڇون. هو پيرن کان نهن جي چوٽيءَ تائين پڪو پڪو ڌاڙيل نظر اچي رهيو هو.

تشبيهون:

- هر شيءِ ۾ وات وجهڻ ۽ ڪائڻ جو شوق بہ مينهن وارو هوس،
- چمبيليءَ جهڙي، اڇي رنگ واري نازڪ مکڙيءَ جهڙي.
- سوسوڙيءَ جيان، سِي سِي جهڙي آواز جهڙا سندس ٽهڪ.
- سج بڏي ويو، ۽ نيري آسمان جو شيشو صاف ٿيندو ويو.
- مٽيءَ ۽ چيٽي جي بوءِ ۾ گل جيان مهڪندڙ ڪنهن جا ٽهڪ.
- هن جي نرم نازڪ هٿ جون ميڻ جهڙيون آڱريون، منهنجي من ۾ شمعن جيان ٻري رهيون هيون.
- هن جي بدن مان پنگ جي بوءِ اچي رهي هئي، شايد اها پنگ جي نہ پر سندس بدن جي خاص بوءِ هئي.

ڪرشن چندر جي هن ناول ۾ منظر نگاريءَ جو هڪ عجب طلسم اهو آهي، جو ان کي پڙهندي ان جا ڪيترا ئي منظر جڻ ڏنل ڏنل تا تي پون، پڙهندي پڙهندي اصل، سنڌ جي

وسين واهڻ، ڍورن، نارن، واريءَ جي دڙن ۽ پهاڙي سلسلن جو تصور ۾ ڪوئجي ٿو وججي، خاص ڪري پنسارا جنڪشن پڙهندي منهنجي اکين اڳيان ”حبيب ڪوٽ“ واري جنڪشن اسٽيشن اچي وئي، ساڳيءَ ريت ٻين اسٽيشن متعلق تصور گوسڙجي اسٽيشن ڪان لهي واه جي ڪَڙ سان باگڙجي تو وني هلي.

- ”هماچل“ جا واهڻ، جڻ سيوهڻ ۽ ڪاڇي جا واهڻ هجن، ۽ ”واهڻ“ جڻ ”خانواهڻ“ هجي، بخشاپور هجي، ۽ ڪنهن ”جهنگل“ جو تصور ۾ مان ته مرڻاس مرحوم سان جڻ گهوٽڪي ۽ ميرپور ماٿيلي جي پاسي پيو هلندو وڃان.
- ڀوپال کان ويهن ميلن تي بابا گوري سهاٽي جي سماڌي جو خيال انهيءَ ئي پل مون کي ادل سومري، اياز عالم سان گڏ اروڙ واري ڪالڪا جي مندر ڏانهن وٺي ويو.
- شهپارا ڪان جيرآباد تائين واري بيابان وري، ننڍپڻ ۾ ڪيل ڊيرا جمالي ڪان ڳڙهي خيري وارو بيابان ياد ڏياري ڇڏيو.
- ”پار پيا“ جڻ ”پريالو“ هجي، ۽ ڪواڙيءَ جي قلعي جو تصور ته سڌو سنئون”ڪوٽ ڏيجي“ گهمائڻ تو لڳي، ۽ ”سرينيءَ جي پهاڙن“ ۾ ڏوليا وارو اهو رستو، جڻ آڱر جهلي سيوهڻ ڪان لاهوت وني تو هلي.

انهن ۽ اهڙين ڪيترين ئي ٻين خوبين جي ڪري ڪرشن چندر اردوءَ ۾ منفرد مقام ته رکي ئي ٿو، پر هو پنهنجي منظرنگاري، معاشرتي عڪاسي، ڪردارن کي پيش ڪرڻ جي طريقي، وقت ۽ جاين جي مٽا سٽا، ڊرامائي انداز جي مڪالمن، ڪهاڻيءَ جي فني سٽاءُ جي ڪري سنڌي پڙهندڙن ۾ به اوترو ئي مقبول آهي، اهو سبب آهي جو هن جا ڪيترا ناول سنڌيءَ ۾ به ترجمو ڪيا ويا آهن.
مون به شروع زماني ۾ ترجما ته اردوءَ تان ئي ڪيا، ۽ منهنجي انهن ترجمن کي ساراهيندي مرحوم شفيع محمد ”اوج“ علوي (شڪارپوري) چوندو هو ته ترجما ڪرڻ، طبعزاد لکڻ جي مشق سان گڏ پنهنجي ٻوليءَ جي خدمت به آهي.“
انهيءَ خدمت جي جذبي تحت مون اردوءَ ۽ انگريزيءَ تان ڪافي ترجما ڪيا آهن:

- هيري جي چوري (جاسوسي ڪهاڻي، اردو تان ترجمو) روزاني خادم وطن حيدرآباد 07 مارچ 1967ع.

- پار ۽ ڪوڙ (نفسياتي مضمون، اردو تان ترجمو) ماهنامہ اديون ڪراچي سيپٽمبر 1970ع.
- سپنن جو سنسار (خوابن جي نفسيات: انگريزيءَ تان ترجمو) ہ قسطون، ماهوار پروڙ ڪراچي نومبر، ڊسمبر 1989ع ۽ اپريل 1990ع.
- حقيقت ۽ آزادي، (فلسفو، اردو تان ترجمو) ٻارهن قسطون روزانو جاڳو ڪراچي، 23 آگسٽ کان 2 سيپٽمبر 1995ع.
- عربي شاعري نئين دور ۾، (اردو تان ترجمو) ماهوار مومل ڪراچي، جولاءِ 1997ع.
- محبت بہ قيامت بہ، (ڪرشن چندر جي ناول جو ترجمو قسطوار) ماهوار پرک ڪراچي، آڪٽوبر، نومبر 2004ع ۽ جنوري، فيبروري 2005ع،
- ڪرسمس جو بهشتي وڻ (دوستو وسڪي جي ڪهاڻي، انگريزيءَ تان ترجمو) ماهوار ڪرزما ڊائجيسٽ ڪراچي، جون، جولاءِ 2005ع.
- نجوميءَ جو ڏينهن (آر ڪي نارائڻ جي ڪهاڻي، انگريزيءَ تان ترجمو) ماهوار ڪرزما ڊائجيسٽ ڪراچي، آڪٽوبر 2005ع.
- محبت بہ قيامت بہ، (ڪرشن چندر جي ناول جو ترجمو) ڪرزما ڊائجيسٽ ڪراچي، جون، جولاءِ 2005ع.
- قلوپطره (ناول، اردو تان ترجمو) ڪرزما ڊائجيسٽ ڪراچي، آگسٽ 2005ع.
- ”سپنن جو سنسار (ايمل اِي گوٿائيل جي Hand Book of Dream Analysis جو ترجمو) سنڌي ادبي بورڊ 2007ع.
- هن زماني جو هڪ ڏينهن، (گارشيا مارڪئيز جي ڪهاڻي، انگريزيءَ تان ترجمو) ٿماهي مهراڻ، سنڌي ادبي بورڊ ڄامشورو، جولاءِ، ڊسمبر 2007ع.
- مون تہ لڳائي سپني ول: نجيب محفوظ جا خواب، (اردو تان ترجمو: ہ قسطون) ماهوار پرک ڪراچي، اپريل، مئي 2010ع.
- پبلو نرودا جي آتم ڪهاڻي (اردو تان ترجمو) ماهوار پرک ڪراچي، مئي2010ع.

انگريزيءَ تان سڌو سنئون سنڌيءَ ۾ ترجمو ڪرڻ لاءِ مون کي سائين امداد حسينيءَ سمجهائيندي چيو هو تہ: ” انگريزيءَ تان اردو الٽو ٿيل ڪي وري سنڌيءَ ۾ ترجمو ڪبو تہ ان ۾ ڪافي ڪميون رهجي وينديون، بهتر آهي تہ ماڻهو انگريزيءَ تان ترجمو ڪري.“

ان ڪري هاڻي مون ڪجهه انگريزي ڪتابن تان ئي ترجمو ڪرڻ شروع ڪيو آهي، جيڪي ڪجهه اڻ پورا ۽ اڻڇپيل بہ آهن، جن تي ڪم ڪري رهيو آهيان:

- سنو دوست (ليو شائوچي جي ڪتاب How to be a Good Communist جو ترجمو، انگريزيءَ تان).
- پيهي جان پاڻ ۾ (پائلو ڪوهلو جي ناول الڪيمسٽ جو ترجمو، انگريزيءَ تان).
- تزڪ تيموري (زبيده ڊوسل جي انگريزي ڪتاب جو ترجمو).
- شخصيت جو انتظام (فرائيڊ جي ليڪچر جو ترجمو، انگريزيءَ تان).
- منهنجو داغستان (رسول همزاتوف جي ڪتاب جو ترجمو، انگريزيءَ تان)
- خوابن جي تشريح: سگمنڊ فرائيڊ جي ڪتابThe Interpretation of Dreams جو ترجمو(جيمس اسٽرئچي جي انگريزي ترجمي تان).

ڪرشن چندر جي هن ناول جي ترجمي ڪرڻ ۾ مون سنڌي زبان جي تقدس کي قائم رکڻ جي ڪوشش تہ وڏي ڪئي آهي، پر ان هوندي بہ ڪٿي ڪا ڪمي ڪوتاهي رهجي وئي هجي تہ معذرت خواه آهيان. مان پنهنجي هن نوجوان دوست انعام عباسيءَ جو ٿورائتو آهيان، جنهن هن ناول کي شايع ڪري، منهنجي همت افزائي ڪئي آهي.

04. 11. 2012ع

بيدل مسرور بدوي

ڪراچي. سنڌ

محبت

بہ

قيامت

بہ

گاڏي جڏهن پنسارا جنڪشن تي بيٺي ته، منهنجي سامهون واري برٿ تي اڌ ليٽيل شخص، مون کان پڇيو: ”بابو هيءَ ڪهڙي اسٽيشن آهي؟“

حالانڪ ٿورو اٿي، دريءَ واري طرف جهڪي، ٻاهر پليٽفارم جي هڪ ٿنڀي تي لڳل جنڪشن جو بورڊ هو پاڻ به پڙهي ٿي سگهيو ته ڪهڙي اسٽيشن آهي، پر هو شخص ايترو ته ٿلهو هو، ايترو ته ٿلهليل، ٻچڙو ۽ ڦيڦو هو جو ڪيس ٿورو به اٿڻ ۽ گردن ڦيرائي دريءَ طرف جهڪڻ ۾ ايتري ئي تڪليف ٿئي ها، جيتري ڪنهن تازي تواني ماڻهوءَ کي ٻن مڻن جو وزن کڻڻ ۾!

انڪري هن مون کان پڇيو!

سڄي سفر ۾ هو مون کان خدمت ڪرائيندو پئي آيو ۽ مان هن جي ڊيوٽي ڏيندو پئي آيس. حالانڪ نه مان ڪيس سڃاڻيندو هوس، نه ئي سندس نالي کان واقف هوس. مان ته هن جو ڪو مائٽ به ڪونه هوس.

تڏهن به ڪيس آرام پهچائڻ مون پنهنجو فرض سمجهيو هو، ڇاڪاڻ ته هو ايترو ته ٿلهو هو جو ڀانيم پئي ته هو ريل ٽائين به پاڻ هلي ڪونه آيو هوندو!

هن جو رنگ مينهن جهڙو ڪارو هو ۽ ان جهڙو ئي ٻچڙو به هو، آواز به اهڙو ئي هوس ته هر شيءِ ۾ وات وجهڻ ۽ کائڻ جو شوق به مينهن وارو هوس، ته اوڳر ڪدي چٻاڙڻ جي به عادت به مينهن واري ئي هئس. ڪيس ڏسندي مون کي سخت ڪراهت به محسوس ٿيندي هئي، پر انهن ڳالهين جي باوجود مان رڳو هن جي مجبوريءَ ۽ لاچاريءَ کي ڏسي، سندس خدمت ڪرڻ تي آماده ٿيو هوس. ٿورڙي چرپر تي، بلڪ هٿ وڌائي رڳو ٿرماس کڻي سگهڻ جيتري معمولي چرپر تي به هن کي اپساهي وٺيو ٿي وئي، جنهن تي تڪليف وري مون کي پئي ٿي، ان ڪري مان سندس خدمت ائين پئي ڪئي، جيئن جانورن جو ڊاڪٽر ڪنهن زخمي جانور جي خدمت ڪندو آهي.

مون اسٽيشن جي پٽ تي لکيل هيڊي رنگ جي حرفن کي ڏسندي چيو!

”هيءَ پنسارا جنڪشن آهي“!

اهو نالو ٻڌي ئي هن جي اکين ۾ روشني اچي وئي. سندس ڪُوئي جهڙيون ننڍڙيون ننڍڙيون اکيون بجليءَ جي بلبن جيان چمڪڻ لڳيون!

چوڻ لڳو: ”هتان جا ڏهي يلا بيحد مزيدار هوندا آهن، بابو مهرباني ڪري مون لاءِ هڪ رپئي جا ڏهي يلا ته ونجانءِ!“

هن وڏي مشڪل سان ڪيسي ۾ هٿ وجهي هڪ رپئي جو نوٽ ڪڍيو!

مون چيو: ”ٻن رپين جا چو نہ وٺان، جو ٿوري دير ۾ وري گهرندين!“
ڪاٺ پيئڻ جي معاملي ۾ هيلتائين مون کي هن جي هٻڪي ۽ پيٽوڙي هجڻ جو اندازو تي چڪو هو.
مان هن جي شڪل جي ڪشمڪش پڙهڻ لڳس. منهنجي ڳالهہ هن کي وڌي هئي پر ڪيسي مان ٻيو رپيو ڪڍڻ هن لاءِ ڏکيو هو ۽ انهيءَ ڏکيائيءَ کان بچڻ پئي چاهيو. ٻن رپين جي ڏهي پلن جي شوق ۽ ڪيسي مان ٻئي رپئي ڪڍڻ جي پريشانيءَ جا ٻئي احساس هن جي شڪل تي اُس ۽ ڇانوَ جيان نظر اچڻ لڳا.
مون هن جي مشڪل آسان ڪندي چيو : ”ٻيو رپيو پوءِ ڏجان، في الحال مان پنهنجي پئسن مان ٿو وٺي اچان.
ٿلهي شخص جي شڪل تي اطمينان ۽ سڪون جا آثار نمودار ٿيڻ لڳا، مگر منهنجي پرسان ويٺل فوجيءَ جي چهري تي ڪاوڙ جي ڪيفيت پيدا ٿيڻ لڳي. هن ٿلهي شخص کي چيو:
”ٻين کان ڪم وٺندي توکي شرم نہ ٿو اچي، جيڪڏهن پنهنجو ڪم پاڻ ڪرين تہ ايترو ٿلهو بہ نہ هجين.“
”توکي ڇاهي؟“ ٿلهو شخص ڪاوڙ ڪندي چوڻ لڳو:“توکي تہ ڪنهن ڪم لاءِ ڪونہ ٿو چوان؟ جنهن کي چوان ٿو اهو جيڪڏهن خوشيءَ سان ڪري ٿو تہ تنهنجو ڇا ٿو وڃي؟“
”مون کي ڪو ڪم چئي تہ ڏس!“ فوجيءَ بہ پنهنجو غصو ڏيکاريندي چيو. جنهن کان پوءِ هن پنهنجي بندوق جي ڪنداخ تي هٿ ڦيريندي چيو:“تو جهڙن ڪم چورن ئي هن ديش جي حالتن کي بگاڙي ڇڏيو آهي، ڪم ڪندا ڪونہ، بس ويهي کائيندا ۽ ٻين تي حڪم هلائيندا!“
ٿلهي شخص پنهنجي منهن تي اخبار رکي ڇڏي.
فوجي چوڻ لڳو:“اهڙي ئي خدمت ڪرائڻ جو شوق اٿئي تہ ڪنهن نوڪر کي ساڻ کڻي نڪرين ها!“
ٿلهي شخص اخبار منهن تان هٽائي چيو:“منهنجي زال ايندڙ اسٽيشن کان سوار ٿيندي!“
ايترو چئي هن وري اخبار پنهنجي منهن تي رکي ڇڏي.
مان ڪُوپي منجهان نڪري آيس، ڪاريدار مان ٿيندي بوگيءَ مان ٻاهر اچي ڏهي پلي واري جي ريڙهي تائين وڏي مشڪل سان پهتس، ريڙهي تي تمام گهڻي رش لڳل هئي پر ٻن رپين جا ڏهي پلا ٻُڌي، ٻين سمورن گراهڪن کي ڇڏي ريڙهي واري مون کي

هڪ دوني ۾ ڍهي پلا ڏئي ۽ رپيا وني ورتا. جڏهن ڍهي پلي واري وٽان هلڻ لڳس ته بينل ڪيترائي گراهڪ مون کي ڪاوڙيل نگاهن سان ڏسڻ لڳا، ايتري ۾ ريل جي سيٽي وڳي!

گاڏي هلڻ لڳي ته ڊوڙندي، سهڪندي آخرڪار مان پنهنجي بوگيءَ ۾ سوار ٿيڻ ۾ ڪامياب ٿي ويس، واپس ڪوپي ۾ پهتس ته فوجي جو نراڙ اجا تائين چڙهيل هو، ڪاوڙ ڪان هن جي نراڙ جون لڪيرون ۽ گهريون ٿي ويون هيون. مون دونو دريءَ جي هينان واري ٽيبل تي رکيو، ٿلهو شخص گهڻو زور ڏئي ۽ ڪنهن حد تائين منهنجي مدد سان اتي سيٽ تي ٽيڪ لڳائي ويهڻ ۾ ڪامياب ٿي ويو. چند منٽن تائين هو سهڪندو رهيو پر جيستائين سهڪندو رهيو، تيستائين سندس نظرون ڍهي پلن واري دوني ۾ ڪتل رهيون.

جڏهن سندس سهڪو هلڪو ٿيو ته هن نگاهن جي اشاري سان مون کي ٻنهي برٿن جي وچ ۾ دريءَ هينان لڳل ميز تان دونو ڪٽي ڏيڻ لاءِ چيو.

ڍهي پلن وارو دونو، ٿلهي شخص جي هٿ ۾ ڏئي مان فوجيءَ جي پرسان ويهي رهيس. اسان ٻئي ٿلهي شخص کي ڍهي پلا ڪائيندي ڏسڻ لڳاسين. هو وڏي شوق سان ڍهي پلا ڪائڻ ۾ مشغول هو، هاڻي نه هو منهنجي طرف ڏسي رهيو هيو نه ئي فوجيءَ جي طرف!

فوجيءَ مون کان پڇيو:"هي تنهنجو ڪو مائٽ آهي؟"

مون انڪار ۾ مٿو لوڏيو.

"ڪو دوست؟"

مون وري به انڪار ۾ مٿو لوڏيو.

"ڄاڻ سڃاڻ وارو؟"

مون مرڪندي فوجيءَ کي چيو:

"هن ٽرين ۾ ئي هن سان ملاقات ٿي آهي."

"ته پوءِ ايڏي محبت سان هن جي خدمت ڇو ٿو ڪرين؟"

"بس انسانيت جي ڪري."

فوجيءَ هڪدم پڙڪو ڪائيندي چيو:"ته انسانيت جي ڪري منهنجي بوٽن کي پالش به ڪري وٺ!"

فوجيءَ پنهنجا پير منهنجي طرف ڪري ڇڏيا.

مون هن جي پيرن کي زور سان ٺڏو ڏئي ڇڏيو.

فوجيءَ جو هٿ هڪدم پنهنجي رائيفل تي پيو، ان ڪان اڳ ۾ جو هو اها رائيفل ڪٽي ها، ٿلهي شخص خالي دوني طرف ڏسندي وڏي حيرت مان چيو:

”هي تہ....هي تہ تمام گهٽ تي پيا.“

مون کي بي اختيار کل اچي وئي، فوجي بہ بي اختيار کلي وينو، هن جو هٿ رائيفل تان هٽي، سمجهائڻ واري انداز ۾ ٿلهي شخص ڏانهن ڪجي ويو:

”ايترو نہ کاءُ نہ کاءُ ايترو!“

فوجيءَ جي آڱر ٿلهي شخص جي پيٽ طرف اشارو ڪرڻ لڳي،”پيٽ ڦاٽي پوندءِ ... مري ويندين.“

ٿلهو شخص چوڻ لڳو:”منهنجو جسم توهان پنهي کي ملائڻ ڪانپوءِ بہ توهان پنهي کان چئوٽون وڏيڪ ٿيندو، ان ڪري هن پيٽ کي ايتري ئي خوراڪ گهرجي.“

”ءِ ملڪ ۾ ڏڪر پيل آهي.“ مون هن کي سمجهائيندي چيو.

فوجي چوڻ لڳو:”ءِ هن کي ڏسي، لڳي ٿو تہ اهو ڏڪر جو پيو آهي!“

فوجيءَ مون کي چيو:”توهان جهڙن نيڪ ماڻهن ئي هنن سينين جون عادتون بگاڙي ڇڏيون آهن، هاڻي هن دنبي کي ئي ڏس، آڱرين ۾ قيمتي هيرن جون پوريون ٿي منديون پاتيون اٿائين، ڪا بہ مندي چاليهن هزارن کان گهٽ نہ هوندي، پر هڪڙو نوڪر ساڻ نہ ڪنيو اٿائين!“

سيٺ چوڻ لڳو:”ايندڙ اسٽيشن تي منهنجي زال ايندي.“

فوجي چوڻ لڳو:”اها بہ تو کان گهٽ نہ هوندي، ڏهن مڻن جو لاش هوندي!“

غصي کان سيٺ جو چهرو تپڻ لڳو، ڪوئي جهڙيون چنجهيون چمڪندڙ اکيون، ڪنوڻ وانگر برڻ لڳس ۽ چپ پيڪوڙجي ويس.

فوجي ڪيس تنگ ڪرڻ جي ارادي سان چوڻ لڳو:”مون ڏٺو آهي تہ ٿلهن ماڻهن جون زالون، پنهنجي مڙسن جيان گوبيءَ جو گل تي ويندیون آهن.“

سيٺ جا چپ ڏڪڻ لڳا، پر ڪجھ ڪچي نہ سگهيو جو فوجيءَ پنهنجو هٿ رائفل تي رکي ڇڏيو هو.

مون فوجيءَ کي چيو:”ڪاوڙ ڇڏيو، ايندڙ اسٽيشن تي هن جي زال اچڻ واري آهي. اها هن کي سنڀالي ويندي.“

”پر ٿيستائين هي توکي ڪو بہ ڪم چوي، تون نہ ڪر، هن کي پاڻ کي ڪرڻ ڏي.“

”نيڪ آهي، هاڻي ايئن ئي ٿيندو.“ مون فوجيءَ کي چيو ۽ پوءِ ٿوري دير بعد لهجو بدلائي، مون هن کان پڇيو: ”ڪٿان پيا اچو؟“

”ٻن مهينن جي موڪلن سبب گهر پيو وڃان.“

”فوجيءَ جو چهرو، گهر جي خوشين جي خيال سبب چمڪڻ لڳو.

پوءِ هن مون کان پڇيو: ”تون ڪٿان پيو اچين؟“

مون چيو: ”مان ڪلڪتي کان پيو اچان هڪ اخبار ۾ ايڊيٽر هوس، پر اخبار بند ٿي وئي!“

”ها اڄ ڪلهه ڪلڪتي ۾ وڏي گڙ ٻڙ آهي.“ فوجي چوڻ لڳو.

”ابا گڙٻڙ جي ڪهڙي ڳالهه ٿا ڪريو،“ ٿلهو شخص اسان جي گفتگو ۾ دلچسپي وٺندي چوڻ لڳو: ”مان پاڻ ڪلڪتي مان ڀڄي نڪتو آهيان، نڪسلين نڪ ۾ دم ڪري ڇڏيو هو، مون خود ڪلڪتي وارو سارو ڪاروبار بند ڪري ڇڏيو آهي، هاڻي ڀوپال ۾ نئين فيڪٽري هٽندس. ڪلڪتي ۾ ته جيئڻ جنجال آهي، اسان جا اڌ پايئبند ۽ ڪلڪتي مان اسان سان گڏ نڪتا، ڪو بمبئيءَ ويو ته ڪو مدراس، ڪو ٽرانڪور ته ڪو ڪانپور، مان ڀوپال پيو وڃان....ٿورو ٿرماس مان پاڻي ته ڏجانءِ.“

ٿلهي شخص وڏي عاجزيءَ وچان مون ڏي نهاريندي چيو. مان اٿڻ وارو ئي هوس ته فوجيءَ هٿ جي اشاري سان مون کي روڪي ورتو. ٿلهي شخص، فوجيءَ جو اشارو سمجهندي مون کي ٻيهر ڪجهه ۽ نه چيو. ٿوري دير هو خاموش ئي رهيو، پر پوءِ هن پنهنجي پوري طاقت گڏ ڪري پرسان واري ديوار تي لٽڪيل ٿرماس لاهي ورتو ۽ ان کي کولي ان مان پاڻي پيئڻ لڳو.

ٿرماس اڌ خالي ڪري هن ان کي ٻيهر بند ڪيو ۽ ان خوف کان ته وري ٻيهر اڃ لڳي ان ڪري هن ٿرماس کي سيٽ تي پنهنجي ئي پرسان رکي ڇڏيو. ان سموري ڪوشش جو نتيجو اهو نڪتو جو هن جو ساهه پرجي آيو، سندس سينو ڌنوڻ جيان ڌنوڻ لڳو ۽ چهرو پگهر ۾ ٻڏي ويس. هن پنهنجي قميص جي ٻانهن سان منهن تي آيل پگهر اگهيو، پوءِ اخبار پڙهڻ ۾ لڳي ويو.

ڪيتري دير تائين ڪوپي ۾ خاموشي ڇانيل هئي، گاڏي ڪٽاڪٽ ڪٽاڪٽ ڪندي هلي رهي هئي، ٿلهي شخص کي اخبار پڙهندي پڙهندي گهيرٽ اچڻ لڳا، فوجي ڪيس ڪاوڙ مان نهاريندو رهيو.

ٿلهو شخص ننڍ سبب بيھوش ٿيندي چوڻ لڳو:”مون کي ننڊ پئي اچي. مونکي برٿ تي ليٽڻ ڏيو.“

”تہ ليٽي پؤ!“ فوجيءَ چيو.

”مان پاڻ نہ ٿو ليٽي سگھان، ھن بابوءَ کي چئہ تہ منھنجي مدد ڪري.“

”نہ ھي تنھنجي ڪابہ مدد نہ ڪندو، تون ڪوشش ڪري پاڻ ئي پنھنجي برٿ تي ليٽي پئہُ.“

ٿلهي شخص چو طرف پکڙيل پنھنجي جسم جي گوشت ڏانھن نھاريو، پوءِ ليٽڻ جي ڪوشش کي ناممڪن سمجھي ھو ويني ويني ئي جھوتا کائڻ لڳو.

مون کي مٿس ترس پئي آيو پر فوجيءَ جو ھٿ منھنجي ڪلھي تي مضبوطيءَ سان رکيل ھو. مان ٿلهي شخص تان نگاھون ھٽائي چڙيون ۽ دريءَ کان ٻاھر ڏسڻ لڳس.

ڪا اسٽيشن ويجھي پئي آئي، آئوٽر سگنل بہ گذري ويو تہ گاڏيءَ جي رفتار بہ گھٽجي وئي. گاڏي اسٽيشن جي وارڊ ۾ داخل ٿي رھي ھئي، جنھن ڪانپوءِ اسٽيشن جو پھريون وارڊ نظرن مان گذري ويو.

ان اسٽيشن جو نالو منگل ڪٽا ھو. سنگ مرمر جون وڏيون وڏيون سرون ۽ تختا، ڪائيءَ جي شھتيرن جيان ھڪ ٻئي مٿان اوساريل ھئا.

گاڏي بيھي رھي. شور، حرڪت، گھماگھمي ، ھڪ ٻئي ۾ وچڙندڙ آواز، ڪجھ منٽن کان پوءِ ھڪڙو قولي سامان ڪنيو اسان جي ڪوپي جي سامھون بيھي رھيو، ان سان گڏ ڏھن ٻارھن سالن جو ھڪڙو ٻار بہ ھو.

”اچو اچو، ڪمل،“ اسان جي ڪوپي واري سيٺ ڪيس اشارو ڪندي چيو، ”مان ھتي آھيان ھن ڪوپي ۾!“

ڪجھ گھڙين کان پوءِ ھن ڪوپي ۾ افراتفري مچي وئي. ڪمل پنھنجي چاچي جا پير ڇھي رھيو ھو تہ قولي سامان رکي رھيو ھو ۽ اسان حيرت وچان چمبيليءَ جھڙي، اڇي رنگ واري نازڪ مکڙيءَ جھڙي، وڏين وڏين اکين واري سائي رنگ جي ساڙھيءَ ۾ ملبوس ھڪ نوجوان عورت کي ڏسي رھيا ھئاسين، جا سيٺ سان پيرين جي پاسي ھٿ وڏائي ملي رھي ھئي. ھن جو نازڪ ڪلھو سيٺ جي ڳوري ھٿ جي وزن سان لڏي ويو.

”نيڪ تہ آھين نہ سڀندي؟“ سيٺ خوشيءَ وچان پٽڪڻ لڳو.

پتو ئي نہ پيو تہ ڦولي ڪھڙيءَ مھل ويا، ڪيڏيءَ مھل اھو ڏھن ٻارھن سالن وارو ڇوڪرو رخصت ٿيو، ڪھڙي وقت گاڏي ھلي، بس ايترو محسوس ٿيو تہ گاڏي گھڻي وقت کان اسٽيشن ڇڏي چڪي ھئي، ۽ اھا سھڻي عورت، اسان جي سامھون ويٺل سيٺ جي قدمن وٽ ويٺي ھئي. بندرو قد، نراڙ تي جھومر، مٿي تي رئي جو پلوءُ، شرم حياءَ جي تصوير، پر ڪيتري نہ سھڻي، جنھن جي سونھن ڏسڻ سان، ڏسڻ جي بک اجان بہ وڌندي محسوس پئي ٿي.

مان ۽ اھو فوجي، ٻئي ان عورت کي مسلسل ڏسي رھيا ھئاسين.

تہ اھا ھئي سيٺ جي زال!

سيٺ پنھنجي پيرن ڏانھن اشارو ڪندي ھن کي چيو:"ويھي رھ سڀڳنڌي!"

سڀڳنڌيءَ سامان جو جائزو ورتو، ٿرماس کي سيلقي سان لڙڪائي ڇڏيو، مانيءَ وار ٽفن کي، ميز جي ھيٺان ھٿيي جي آسري لڙڪائي ڇڏيو. مٿين سيٺ ڏانھن مڙي مٿي رکيل سامان کي بہ سني طريقي سان ٺيڪ ڪرڻ لڳي تہ نظر آيون، ھن جي ھٿن جون گلڙن جيان ٽڙندڙ آڱريون، ھن جي چيلھ جو ڪٻ ۽ ڪلھن جي لچڪ، پوءِ ھڪدم مُڙي، ھن پنھنجي ساڙھي ٺيڪ ڪئي، ڄڻ ھن کي ان ڳالھ جو احساس ٿي ويو ھو تہ بہ ڏاريا مرد سندس حسن کان متاثر ٿيندي ڪيس مسلسل گھوري رھيا آھن.

پوءِ ھوءَ ويڙھجي سيڙھجي پنھنجي مڙس جي پيرن ۾ ويھي رھي. سندور جو ھڪ وڏو تلڪ ھن جي نراڙ تي چمڪي رھيو ھو.

"سڀڳنڌي!" سيٺ ٿڪل لھجي ۾ پنھنجي زال کي سڏيو،"مون کي ھن برٿ تي ليٽاءِ."

ان کان اڳ جو سڀڳنڌي پنھنجي جاءِ تان اٿي ھا، منھنجا ۽ فوجيءَ جا ھٿ سيٺ جي بغلن ۾ پئجي چڪا ھئا ۽ اسان ڪوشش ڪندي سيٺ کي وڏي احتياط سان سندس برٿ تي سمھاري رھيا ھئاسين.

*

”ڪنهن کي سُڌ هُئي تہ هن بچڙي سيٽ جي زال ايتري خوبصورت هوندي!“
فوجيءَ چيو. هن جو سڌو سنئون اشارو اسان جي ڪوپي ۾ ليٽيل سيٽ ۽ ان جي نوجوان زال ڏانهن هو مان ۽ فوجي ٻئي، پنهنجي ڪوپي مان ٻاهر اچي ڪاريڊور جي ڪنڊ ۾ سگريٽ ڇڪي رهيا هئاسين ۽ ڳالهيون ڪري رهيا هئاسين. اسان سيٺ کي سندس برٿ تي ليٽائي ڇڏيو هو، ۽ فوجيءَ پنهنجي هيٺين برٿ سينياڻيءَ لاءِ خالي ڪري ڇڏي هئي تہ جيئن رات جو ان سهڻي عورت کي بار بار هيٺ مٿي لهڻو چڙهڻو نہ پوي. پاڻيءَ جا ٻہ ٽرماس پرائي سيٺ جي پرسان رکرايا ويا هئا ۽ ٻنهي زال مڙسن لاءِ ڪينٽين مان گرم گرم کير گهرايو ويو هو ۽ ايئر ڪنڊيشن جي ڪلاس اٽينڊنٽ جي خوشامد ڪري سيٺ ۽ سينياڻيءَ لاءِ ٻہ وهاڻا بہ گهرايا ويا هئا!
ٻاهر ڏاڍي وڻندڙ چانڊوڪي هئي، جنهن جي هلڪي روشنيءَ ۾ وڻ، ٻنيون ۽ ڪڏهن ڪڏهن ڪنهن گهر مان ڏيئي جي روشني، ڪنهن اٽلڪي اميدن جي ڪرٽي جيان دل ۾ روشني ڪندي گذري ٿي وئي.
اسان ڪيتري دير تائين گفتگو ڪندا رهياسين، فوجيءَ پنهنجو نالو رونق سنگهہ ٻڌايو هو. هو سياڻي نوي وڳي صبح جو شهپارا نالي اسٽيشن تي لهي ويندو. هو شادي ڪرڻ ٿي ويو. ٻہ مهينا پنهنجي زال سان رهندو. هن ٻڌو آهي تہ سندس ٺيٺ واري زال ساوتري، ڏاڍي سهڻي آهي، هن سينياڻيءَ جهڙي تہ سهڻي شايد نہ هجي، چو تہ هن عورت کي تہ پڳوان پنهنجي هٿن سان ويهي ناهيو هو.
”پر ناهي! ڪهڙي تہ ردي هٿن ۾ ڏئي ڇڏيو آهي،“ مون چيو ”هنجي بدقسمتي تہ ڏسو!“
”پر هن کي پنهنجي بدقسمتيءَ جو ڪو بہ احساس ڪونهي!“ فوجيءَ چيو ”اسان جون هندستاني عورتون اهڙيون هونديون آهن، شرم حياءَ جو پتليون، اهي مڙسن جو جسم نہ ڏسنديون آهن، پر انهن جي نانءَ سان جيئنديون آهن، تو ڏٺو ڪونہ تہ هوءَ ڪيئن نہ پنهنجي سيٺ تي نڇاور ٿي رهي هئي، ڪيئن نہ هن جي خدمت، سچائيءَ ۽ لڳاءَ سان ڪري رهي هئي، اهڙيون هونديون آهن اسان جي ديش جون عورتون.“
مون چيو:“هن وقت اهي ٻئي ڪوپي ۾ ڇا ڪري رهيا هوندا؟“
رونق سنگهہ کلي چوڻ لڳو:“ها اها هڪ وڏي مشڪل ڳالهہ آهي، منهنجو خيال آهي تہ سيٺ سمهي پيو هوندو، هو تہ اسان جي سامهون ئي کونگهرا هڻي رهيو هو!“
”۽ هوءَ ڪامڻي عورت؟“ مون پڇيو.

رونق سنگهہ کان بي اختيار هڪ آهہ نڪري وئي، هڪ ڊيل ڊيل آهہ آهستگيءَ سان چوڻ لڳو،

”شايد هوءَ بہ سمهي پئي هوندي!“

”ڇا تنهنجي دل ڪانہ ٿي چوي تہ ......تہ...تہ“ مون هن ڏانهن ڏسندي جملي کي اڌورو ڇڏي ڏنو، منهنجي اکين ۾ شرارت هئي.

هو مرڪيو ۽ منهنجي ڪلهي تي هٿ رکي چوڻ لڳو:”جيڪڏهن ڪو ٻيو زمانو هجي ها ... جيڪڏهن منهنجي شادي ٿيڻ واري نہ هجي ها تہ مان تنهنجي سيٺ جي روبرو ان جي سينياڻي کي اغوا ڪري وڃان ها، مگر هاڻي تہ مان پاڻ شادي ڪرڻ پيو وڃان. ڪنهن جي گهر ۾ ڍولڪ وڄي رهي هوندي، ڪنهن، منهنجي نانءَ جي مينڌي لڳائي هوندي، نہ ڄاڻ هوءَ ڪيئن لڳندي هوندي؟“

رونق سنگهہ ڳالهائيندي خاموش ٿي ويو ۽ مون کي ائين لڳو ڄڻ هو ان وقت ريل ۾ موجود ڪونہ هو پر گاڏيءَ مان ٽپو ڏئي، چاندوڪيءَ ۾ وهنجندڙ ٻنين ۽ ڍڳن تان ٽپندي شايد ڪنهن ٻئي هنڌ، پنهنجي ساوتريءَ جي ڳوٺ ڏانهن نڪري ويو هو، رڳو هن جو جسم منهنجي سامهون ويٺل هو، پر سندس بيقرار روح ڪٿي دور هليو ويو هو.

۽ مون کي ڪلڪتي جي ميفيئر جي ڪافي بار ۾، پنهنجي ڪتريل وارن کي باربار جهٽڪا ڏيڻ واري آپا مُڪرجي ياد اچي وئي جا مون وانگر اخبار ”ڪلڪتہ سن“ ۾ ملازم هئي، فرق صرف ايترو هو جو مان ايڊيٽر هوس ۽ هوءَ منهنجي اسسٽنٽ ايڊيٽر هئي. اها اسان جي آخري ملاقات هئي، ڇاڪاڻ تہ ڪلڪتہ سن اخبار بند ٿي وئي هئي ۽ مان ڪلڪتو ڇڏي وڃي رهيو هوس.

ميفيئر بار جي هلڪي اونداهيءَ ۾، آپا جو چهرو ڏسي رهيو هوس، سانوري رنگ کان ٿورو ڪليل رنگ، ٿورو سوڙهو منهن ۽ چپ ٿورا ٿورا ڪليل، ڄڻ ڪنهن چميءَ لاءِ بيقرار، اکين ۾ حيراني حيراني، پر اوچتو دارونءَ سان ڀريل سوسوڙيءَ جيان، سِي سِي جهڙي آواز جهڙا سندس ٿڌا ساهہ جيڪي آسپاس ويٺل ماڻهن کي ڇرڪائي ڇڏيندا هئا، جنهن تي ٻين ميزن تي ويٺل جوڙا بہ اسان ڏانهن ڏسڻ لڳندا هئا. وري خاموشي ... ۽ هڪ اڻجاتل خاموشي ... ۽ هڪ اڻجاتل گهري اداسي ....، ڄڻ آپا جي سيني ۾ گهري غم جو دٻاءُ آهستي آهستي وڌندو هجي، ۽ ڪافيءَ جي هڪ ڍُڪ ڪانپوءِ ڪاجوءَ جو هڪ داڻو، ڄڻ گهري ڍنڍ ۾ ڪو پٿر ڦٽو ڪري. آپا بہ ڪيتري دير کان پٿر اڇلائي رهي هئي، ۽ مان هن جي ڇپڙن جي ڪنارن تي ويٺل غم کان متاثر هوس.

”تون ڇو پيو وڃين؟“ آپا پنجون ڀيرو پڇيو.
مون پنجون ڀيرو چيو:”چاڪاڻ تہ جنهن ٿاريءَ تي آڪيرو هو اها ٽٽي پئي! ڪلڪتہ سن اخبار بند ٿي وئي تہ مان ڪلڪتي ۾ رهي ڇا ڪندس.“
”تہ ڇا ڪلڪتي ۾ ”سن“ ڪانسواءِ تنهنجي لاءِ ٻي ڪا بہ دلچسپي ڪانہ آهي؟“ آپا اٿندي پڇيو.
آپا جو آواز سنهو ۽ چيندڙ نہ پر گهرو ۽ گداز هو، لڳندو هو، هن جي آواز جون آڱريون منهنجي منهن کي ڇهندي، مون ۾ پَٽَ جي ڇهاءَ وارو احساس پيدا ڪري رهيون هجن. آهستي آهستي ڪنهن جهرڻي جيان رهندڙ آواز، آپا جو آواز مون کي پسند آهي، لڳندو آهي سوز ۽ ساز جا گهرا پَرتَ هن جي آواز ۾ ڪلندا هجن.
”نہ ائين تہ نہ آهي.“ مون هن کي چيو: ”ڪلڪتي ۾ هڪ ڇوڪري رهندي آهي، مون کي ان ۾ دلچسپي آهي ۽ شايد هن کي بہ هجي!“
”پوءِ؟“ آپا جا چپ ٿورا وڏيڪ ڪليا.
”مشڪل اِها آهي تہ اها ڇوڪري مون سان شادي نہ ڪندي!“
آپا پنهنجي وارن کي جهٽڪو ڏئي چيو:”اها ڇوڪري شاديءَ کي هڪ ڊونگ سمجهندي آهي!“
”۽ گڏ رهڻ ۾ اها برائي آهي تہ هڪ ڏينهن اها ڇوڪري مون کان بيزار ٿي ٻجي ويندي!“
”اهو بہ تہ ٿي سگهي ٿو“ آپا چوڻ لڳي،”تہ اهو مرد ان ڇوڪريءَ کان بيزار ٿي ڀڃي وڃي!“
مون چيو :”هن کي ڀڄڻو هوندو تہ شاديءَ کان اڳ ۾ ئي ڀڄي ويندو!“
اسان جي آس پاس ميزن تان بہ جوڙا اٿي هليا ويا، ٻاهريون دروازو ٿورو کليو، ٻنپهرن جي جهرمر ڪندڙ اس، چند گهڙين لاءِ اسان تائين بہ آئي...پوءِ اسان وٽان ترندي، هلڪي انڌيري ۽ ان جي ٿڌڙي فضا ۾ وڃائجي وئي.
آپا ٿورو اڳيرو ٿيندي پنهنجي هٿ سان منهنجي هٿ کي پڪڙيندي چيو:”اسان هتي ڇو نہ ٿا رهي سگهون؟ ستن سالن تائين، تون ڪلڪتہ سن جو ايڊيٽر رهيو آهين، پنجن سالن تائين مان ان جي ايڊيٽر رهي آهيان، ڇو نہ اسان ٻئي گڏجي هڪڙو رسالو ڪڍون، گڏ رهون، گڏجي ڪم ڪريون!“
”۽ گڏجي تباهہ ٿيون!“ مون هن کي چيو.

”تون هر ڳالهه کي منفي رنگ ۾ ڇو وٺندو آهين؟“ آيا شڪايت واري لهجي ۾ مون کي چيو.

”اڄڪلهه ڪلڪتي تي منفي رنگ ڇانيل آهي، ان ڪري مان ۽ ان رنگ ۾ ڳالهايان ٿو، شخصي پيچ ڊاهه، بندوق جون ناليون، ٽئگور کان انڪار، انقلاب ته عوام جي مُنڍيءَ ۾ هيري جي ٻُڙي وانگر جڙيل هوندو آهي، اهو عوام کان ڏهه ميل پري پيچڻ سان ته حاصل نه ٿيندو آهي آيا ڊارلنگ.“

”پر اهي نوجوان ڪيترا نه سچا ۽ بهادر آهن، اهو ته مڃيندين نه؟“

”مڃان ٿو.“

”هنن جي دلين ۾ تبديليءَ جي آگ ٻري رهي آهي ته ڇا هو خاموش ٿي ويهي رهن، نا انصافيءَ جي اڳيان ڪنڌ جهڪائي ڇڏين، طاقتور ماڻهن جي قرمار کي ڪنهن آري جيان پنهنجي سيني تي هلڻ ڏين؟ ظلم جي تلوار کي مياڻ مان نڪرندي ئي ڪلڪتي مان پڃي وڃن!“

”تون مونکي غلط سمجهيو آهي آيا، ڏيئو ٻاري ان کي پنهنجي ڇت جي ويجهو رکڻ سان ڪڏهن ڪڏهن پنهنجي ئي گهر کي باهه ۽ لڳي ويندي آهي، ڪڏهن ڪڏهن ڪا غلط تدبير ۽ سچ جي سيني ۾ تلوار جي ڌار وانگر ڪپي ويندي آهي. ماڻهن کي گڏ ڪٽڻ ڪانسواءِ اڄ تائين ڪا ۽ انقلابي ڪوشش ڪامياب ڪانه ٿي آهي.“

”اهو غلط آهي، اسان ڪوشش ڪندا رهندا آهيون، ڪامياب ٿيون يا نه، ان جو فيصلو پنهنجي هٿ ۾ نه آهي پر ڪوشش ڪرڻ فرض آهي، جيڪڏهن 1915 جو انقلاب نه هجي ها ته 1950جو انقلاب ڪيئن اچي ها؟“

”پر اهو انقلاب ۽ ته هجي!“

”تون ڏڄڻو ۽ ياڄوڪڙ آهين!“

مان خاموش رهيس.

”پوءِ تون ڪيئن پنهنجي گهر ۾ انقلابين کي پناهه ڏني، مهينن جا مهينا تو نڪسلين کي پنهنجي گهر ۾ لڪائي ويهاريو ۽ پوليس توتي ڪڏهن شڪ ۽ نه ڪيو، ڇاڪاڻ ته تو سدائين سن اخبار ۾ نڪسلين جي ڪوششن جو مذاق اڏايو. مان سمجهندي هئس ته تون دلي طور اسان سان گڏ آهين.“

”مان دلي طور ئي توسان گڏ آهيان.“ مان هن جي ويجهو جهڪي هن جي وارن سان کيڏڻ لڳس.

هن وقت ميفيئر ۾ ڪوئي ۾ ڪونه هو، ميز ۽ ڪرسيون خالي پيون هيون، ۽ ويٽر هڪ ڪنڊ ۾ گهيرت ڪائي رهيا هئا. ڪائونٽر تي ڪلارڪ پينسل جو هڪڙو سَرو وات ۾ وجهي بلن ۽ رسيد بوڪن تي جهڪيل هو.

”پوءِ تون ڇو پيو وڃين؟“ آيا پنهنجي پرجي آيل نڙيءَ سان پڇيو.

”مون کي هي شهر پسند نه آهي، مون کي ڪو به شهر پسند نه آهي، مان هتان وڃان پيو، مان اخبارن کان پري ڀڄڻ ٿو چاهيان، اينڊڙ ڏهن سالن تائين مان ڪا به اخبار نه پڙهندس، سيئي لفظ بيڪار ۽ سموريون خبرون پراڻيون آهن، مان ڪنهن ڳوٺ ۾ وڃي رهندس ۽ ٻني ٻارو ڪندس يا ڪنهن ٻن مانس وانگر غار ۾ وڃي رهندس ۽ ڪنهن ماڪيءَ جهڙي منڙي ڳوناٽيءَ کي اغوا ڪري ويندس، مون کي ميفيئر سان، ان ٿڌي ڪافيءَ جي گلاس سان، ايئر ڪنڊيشن جي هٽراڏو ٿڌڪار سان نفرت ٿي چڪي آهي. مان کليل آسمان جي هيٺان گهاٽن وڻن واري زندگيءَ ۾ رهڻ ٿو چاهيان، جتي اک کلي ته اصلي هوا ملي، پکي جي هوا نه هجي، زمين تي هلان ته ٻنين جي پُريل مٽي منهنجي پيرن جي ترين کي لڳي، غاليچن جو بخملي ڇهاءُ نه، ۽ جڏهن رات ٿئي ته اڱڻ واري چلهه ۾ برنڊڙ ٽانڊن جي روشنيءَ ۾، ڪنهن جي جهڪيل ڇهري تي اندر جي سانديل محبت جو پَرتوَ ڏسان، مصنوعي محبت واري فلمي شاعري نه!“

اوچتو هڪ زوردار چماٽ منهنجي ڳٽي تي پئي.

ديوار سان ٽيڪ ڏئي، ٻيٺي ٻيٺي گهيرت ڪائيندڙ ويٽر ۽ اوچتو ڇرڪ ڀري جاڳي پيا ۽ ڪائونٽر تي ٻيٺل ڪلارڪ ۽ ڇرڪي اسان ڏي ڏسڻ لڳو، پوءِ وري پينسل پنهنجي وات ۾ وجهي ان کي چٻاڙڻ لڳو.

آيا ميز تي مٿو رکي روئڻ لڳي.

هوءَ دير تائين سڏڪا ڀريندي رهي ۽ مان سندس وارن ۾ آڱريون ڦيريندو رهيس، دير تائين سندس ڪافيءَ جو گلاس ٿڌو ٿيندو رهيو، دير دير تائين مان سوچيندو رهيس ته هي ڪهڙي قسم جي محبت آهي، جذبا نه ٿا ملن، جسم نه ٿا ملن، فڪر نه ٿو ملي پوءِ به ڪشش جي هڪ ڏور آهي، جا هڪڙي جي روح کان ٻئي جي روح تائين ٻڌل آهي.

آيا اوچتو ميز تان اٿي باٿ روم ۾ هلي وئي، جڏهن واپس آئي ته سندس اکيون خشڪ هيون ۽ چهرو نئين ميڪ اپ سان تازو توانو ٿيل هوس. مون سوچيو ته عورتون پنهنجي ڪيترين اڻپورين خواهشن کي نئين ميڪ اپ ۾ لڪائي ونديون آهن، پر مردن کي هزارين ڪوڙ ڳالهائڻا پوندا آهن.

واپس اچي هوءَ ميز جي پرسان بيهي رهي، ۽ وڏي رُڪي لهجي ۾ مون کان پڇيو:”تہ تون مون سان نہ رهندين؟“

”جيڪڏهن شادي نہ ڪندينءَ تہ رهندس پر ڪلڪتي ۾ نہ!“

”شادي ممڪن ناهي، مون کي پنهنجي آزادي وڏيڪ پياري آهي ۽ ڪلڪتو بہ پسند آهي، توکي ڪلڪتي ۾ ئي رهڻو پوندو، توکي شهر ايتري قدر ناپسند ڇو آهن؟ انسان سڄي ترقي شهر وسائي ڪئي آهي، سائنس، ڪلچر، ادب، معاشيات، تهذيب، سماجيات، سيني جو دامن شهرن سان ڀريل آهي. مان مڃان ٿي تہ قدرت جي حسن ۾ تمام وڏي دلفريبي آهي پر انسان جو حسن، قدرت جي حسن ۾ اضافو آهي، قدرت خوبصورت جهنگل ٺاهيو، تہ انسان تاج محل تعمير ڪرايو، قدرت وهندڙ پاڻيءَ کي موسيقي ڏني، انسان تانسين جي راڳڻي، قدرت هوا ۾ ڇلانگ ڏيندڙ هرڻ، تہ انسان جيٽ هوائي جهاز، قدرت پوچ پتر ڏنو، انسان ان تي ڪاليداس ۽ شڪنتلا لکيو، شهر کان پڇي ڇا تون وري جهنگلي ٿيڻ ٿو چاهين؟“

”ها!“

”ڇو؟“

”ان لاءِ تہ مان شهرن جي ظلم ۽ ستم کان عاجز اچي ٿڪو آهيان، مون کي هاڻي ڪنوارن پهاڙن جي هوا گهرجي، ڪنهن جي نگاه جيان افق تي ڪلندڙ ڪنوڻ، تنهنجي وارن جيان گهنگهور گهٽائون، جڏهن دارجلنگ ۾ اسان ٻنهي جي سامهون بادل هٽي ويا هئا، آهستگيءَ سان اسٽيج جي پردن جيان سِرڪي ويا هئا ۽ انهن جي وچ مان سون جهڙو چهرو ائين اڀري آيو هو، ڄڻ ڪا نئين ڪنوار پنهنجي چهري تان گهونگهٽ سرڪائيندي هجي. اهو تہ درست آهي تہ شهرن، قدرت جي حسن ۾ اضافو ڪيو آهي، ليڪن حسين عورت بہ تہ پنهنجي ادائن جو هر انداز قدرت کان سکيو آهي!“

”تہ تون ڇا ٿو چاهين؟“

مان پنهنجو چهرو هن جي وارن ۾ لڪائي ڇڏيو ۽ نہ رڳو هن جي وارن جي خوشبو پر هن جي جسم جي خوشبو بہ منهنجي اردگرد ڦهلجڻ لڳي. مگر مون پنهنجو هوش ۽ حواس ڳڌ ڪندي هن کي چيو:

”مون کي وجھڻ ڏي، هن وقت وڃڻ ڏي، ممڪن آهي تہ مان ڪڏهن موٽي اچان، پر هينئر مون کي وڃڻ ڏي.“

هن جي اڇ ڪليل چپڙن ۾ سندس ڏند، جُوهيءَ جي غنچن جيان ٽڙي پيا ۽ انڌيري ۾ وهندڙ جهرٽي جيان هن جون پلڪون آليون ٿي ويون. هڪ ڊبيل ڊبيل آهه هن جي سيني مان نڪتي، اوچتو هن پنهنجو هٿ وڌائي بلائوز ۾ وڌو ۽ اتان هڪ ڪاغذ جو پرزو ڪڍيو ۽ منهنجي سامهون ميز تي اڇلائي هوءَ هلي وئي!

مون ڪاغذ جو پرزو ڪوليو، اهو ڪو خط نه هو پر هن جو نئون انگريزي نظم هو.

"جيڪو ۾ قدم ڪجي ٿو
سمجهي ٿو ته هوا ۾ آهي
وري ڏرتيءَ تي اچي ٿو
اتي سڪون آهي
مان ڏرتي آهيان
ڪشش دامن
مرڪز مدار.
وري موٽي ايندين اڏرڻ وارا
چاڪاڻ ته مان ڏرتي آهيان."

ميفيئر جو دروازو ڪليو ۽ بند ٿي ويو.

مون چرڪ يري فوجيءَ ڏانهن ڏٺو، هو اجا ۾ ڪٿي ٻاهر هو، ڪنهن شهنائيءَ جي آواز تي ٻوڙندو ٿي ويو، ريل گاڏيءَ ڪان ۾ تيز، پر مون پنهنجي سگريٽ ڏانهن نهاريو، هو منهنجي آشنائن جيان وسامي چڪو هو.

مون سوچيو، فوجي شهنائيءَ جي آواز تي ٻوڙندو ٿو وڃي، ۽ مان ان آواز ڪان دور پيو وڃان، آباديءَ ڪان دور ڪنهن جهنگل جي ڳولها ۾، ماڻهو شهر ڪان ته ٻچي سگهي ٿو ليڪن ڇا عورت ڪان ۾ ٻچي سگهي ٿو؟

مان بينو سوچيندو ئي رهيس، ڪاريڊور جي شيشن تي آيا جو چهرو ايرندو رهيو ۽ گاڏيءَ جي رفتار تيز ٿيندي وئي.

*

اڌ رات جو وقت هوندو. سيٺ ڏاڍي گهري ننڊ ۾ ستل هو، مٿين سيٽ تي فوجيءَ جو ساهه آهستي آهستي ۽ آرام سان هلي رهيو هو لڳي پيو تہ گهري ننڊ ۾ آهي، پر مون کي ننڊ ڪانہ پئي آئي.

مون ڏٺو تہ اها سهڻي سينياڻي، آهستگيءَ سان پنهنجي سيٽ تان اٿي، دريءَ مان وسندڙ چانڊوڪيءَ ۾ سندس شفاف بدن، رات جي ڪپڙن مان چٽي رهيو هو.

منهنجي دل جي ڌڪ ڌڪ وڌي وئي.

هوءَ هڪ لوٽو کڻي ٻاهر نڪري وئي.

سيئي ستا پيا هئا.

من جاڳي رهيو هوس.

ڏهہ منٽ گذري ويا، پندرهن منٽ گذري ويا، اڌ ڪلاڪ گذري ويو، ايتري دير هوءَ ڪٿي رهجي وئي؟ ڇا ڪري رهي آهي؟

جڏهن منو ڪلاڪ گذري ويو تہ مان ساهہ روڪيندي پنهنجي مٿين برٿ تان هيٺ لهي آيس ۽ پير ۾ پير پائي ٻاهر ڪاريڊار ۾ پهتس. ٻنهي طرفن نظر ڊوڙائي، ڪٿي بہ ڪو بہ موجود ڪونہ هو. ڪاريڊار جي آخر ۾ ٻنهي طرفن ڪان باٿ روم هئا. هڪدم مون کي باٿ روم مان زور زور سان دروازي کڙڪائڻ جو آواز آيو!

مان تيزيءَ سان هلندي باٿ روم تائين پهتس تائليٽ مان هڪ گهبرايل عورت جو آواز اچي رهيو هو: ”مون کي ٻاهر ڪڍو، مونکي ٻاهر ڪڍو.“

مون چيو :”اندران واري ڪنڍي کولي ٻاهر اچي.“

”نہ ٿي کلي، اڌ ڪلاڪ کان ڪوشش پئي ڪريان.“

”مون آواز سڃاتو، هوءَ اها ئي اپسرا هئي.

مون ٽائليٽ جي دروازي کي غور سان ڏٺو، بلڪل وچ ۾ اليومينم جو مُنيو هو، جيڪو ڪاٻي ساڄي مڙندو هو، ڪاٻي طرف ڦيرائڻ سان دروازو کلندو هو، ساڄي پاسي ڦيرائڻ سان دروازو بند ٿي ويندو هو.

مون غور سان ڏٺو، مُنيو ساڄي پاسي تورو ڦري، سُڪ ٿي ويو هو، ۽ سندس چڪري زنگجي وئي هئي، ان ڪري ڄُري ئي ڪانہ پئي.

مون چيو:”در کي کڙڪائڻ ڇڏ، توري دير ۾ مان توکي ٻاهر ڪيان ٿو!“

هن اندران در کڙڪائڻ بند ڪري ڇڏيو.

مون ڪيسي مان چاقو ڪڍيو، انهيءَ چڪريءَ کي صاف ڪيو، ان کان پوءِ جو چڪريءَ کي گهمايم ته دروازو کلي پيو.

سينياڻي ٻاهر نڪرندي ئي منهنجي ٻانهن تي ڪري پئي ۽ بيهوشي تي وئي.

هن جو سارو بدن پگهر ۾ پنل هو ۽ سنهڙي ساڙهي سندس بدن جي ڪيترن حصن تي چنبڙي پئي هئي. مان هن کي ٻانهن تي کڻي ٻئي ٽائليٽ ۾ ويس. پهرين ٽائليٽ ۾ ان ڊپ کان نه ويس ته وري جي دروازو بند ٿي ويو ته اسان ٻنهي جو حشر ڇا ٿيندو؟

ٻئي ٽائليٽ ۾ اچي هن جي چهري تي پاڻيءَ جا ڇنڊا هڻي مون هن کي هوش ۾ آندو.

اوچتو هن جون وڏيون وڏيون اکيون ائين کليون، جيئن پاڻيءَ جي مٿاڇري تي ڪنول ٽڙي پون.

هوءَ نبل آواز ۾ چوڻ لڳي:“مون ته سمجهيو هو اڄ ساري رات مان ٽائليٽ ۾ ئي بند پئي هونديس“

مون چيو:“مون توکي ٽائليٽ ڏانهن ويندي ڏٺو هو، جڏهن موٽڻ ۾ دير ڪيئه ته مان ٻاهر ڪاريڊار ۾ هليو آيس.“

”مان ته رڙي رڙي مري وڃان ها، ڪيتري دير کان دروازو کڙڪائي رهي هيس.“

اوچتو هوءَ خاموش ٿي وئي، هن وري ٻه پنهنجيون اکيون بند ڪري ڇڏيون ۽ منهنجي ٻانهن جي گهيري مان نڪرڻ جي ڪوشش ڪئي.

مان هن جي چهري تي جهڪي ويس ۽ منهنجا ٻرندڙ چپ، خشڪ چپ، هن جي آلن چپن سان ملي ويا، اهي چپ بلڪل نرم ملائيءَ جهڙا هئا، لڪنئو جي لڏن جهڙا.

هو دير تائين منهنجي چميءَ ۾ جڪڙيل رهي، هن جو سارو بدن ڏڪندي ڏڪندي، زور سان منهنجي بدن سان چنبڙي پيو، ڄڻ هوءَ صدين جي بکايل هجي.

هن جي وارن جي هڪ چڳ پنل ڳل سان اچي لڳي ته مان ان سان کيڏندي چيو.

”ڇا توکي خبر نه هئي ته تون ڪهڙي جانور سان شادي ڪري رهي آهين!“

”مون کي خبر هئي.“

”ته پوءِ ڇو؟“

هن هڪ ڏکيو ساهه کنيو، پوءِ هن پنهنجو چهرو مٿي کڻي منهنجي ڪاڏيءَ کي چمي ورتو.

چوڻ لڳي:“پڇ نه، بس مون کي پيار ڪر.“

مون چيو:“مان ته پڇندس!“

هوءَ چوڻ لڳي:“اسان ست ڀائر ڀينر آهيون، پيءُ نابين آهي، ماءُ پوڙهي آهي، سڀ کان وڏو ڀاءُ انجنيئرنگ ڪري رهيو آهي، ان کان ننڍو ڊاڪٽريءَ جو ڪورس ڪري رهيو آهي، ان کان ننڍو ٽيليويزن جو ڪورس ڪري رهيو آهي، مون کان ننڍي ڀيڻ جي شادي ٿي وئي، ٻن ننڍين ڀينرن جي شادي ٿيڻ واري آهي، سمورو خرچ سيٺ ڏيندو آهي، هڪ هڪ پائي....!”

مون سوچيو، هن عورت جي وفا ڪيتري نه نازڪ آهي، پر مضبوط ڌاڳن سان سيٺ جي ٿلهي بدن سان ڇهتيل آهي.

”توکي ڪراهت نه ايندي آهي؟“

”ايندي آهي، پر منهنجو خاندان ڪير سنڀاليندو؟“

”ڪو ٻار ۾ اٿي؟“

”نه سيٺ نا مرد آهي.“

”ته پوءِ ٻار نه ٿيندو؟“

”نه ٻار ته ٿيندو!“

”اهو وري ڪيئن؟“

”اسان پوپال پيا وڃون، نئون ڏندو ڪولڻ، پوپال کان ويهن ميلن تي بابا گوري سهاڻي جي سماڌي آهي، ٻڌو آهي ته اتي جو بابا رنگي رامداس ڏاڍو پهتل شخص رهندو آهي، ان جي دعا سان ٻار ٿي ويندو!“

مون چيو:“ها ڪيترائي ساڌو ٻار پيدا ڪرائڻ جا ماهر ٿيندا آهن!“

”هاڻي جيڪو ٿيڻو هوندو سو ٿيندو“ خوبصورت سينياڻي چوڻ لڳي، ”هن کي ٻار گهرجي، بس هن کي ٻار ملي ويندو.“

”پر اهو سيٺ جو ٻار نه هوندو!“

”سڏائيندو ته ان جو ئي.“ هن ڪوڙي لهجي ۾ چيو.

مون چيو:“هي تنهنجي بدن مان ڪهڙي نه وڻندڙ خوشبو پئي اچي، ڄڻ جُوهيءَ جي....“

چوڻ لڳي:“ ها ڄمڻ سان ئي منهنجي بدن مان اها خوشبو آئي هئي، ان ڪري منهنجي پيءُ مون تي سڳنڌي نالو رکيو هو، ڪڏهن ڪڏهن مون کي پڪڙي منهنجي بدن کي سنگهندو ۾ آهي ۽ سنگهندي سنگهندي صفا چريو ٿي پوندو آهي، ڪڏهن ڪڏهن ته پتين سان ۾ ٽڪر هڻندو آهي.“

منهنجي دل ۾ سيٺ جي لاءِ ٿورڙي جاءِ پيدا ٿي پئي، پوءِ اوڪارو اچڻ لڳو،

نہ نہ! هن خوبصورت عورت کي ڇهڻ جو ان ٺلهي کي ڪو ۽ حق ناهي!
”سڳنڌي، ڇا تنهنجون ٻيون پينر ۽ تو وانگر سهڻيون آهن؟“
”نہ! اهي بس شڪل صورت ۾ چڱيون آهن، پڳوان هڪ مون کي ئي سهڻو سندر ناهي بدقسمت بڻائي ڇڏيو آهي!“ هن جي ڳلي ۾ ڪو سڏڪو هو جيڪو سندس ڳلي ۾ ئي ڦاٿل رهيو.
مان هن جي مٺڻ جهڙي ڳچيءَ تي چميون ڏيندو رهيس، هن جا سڏڪا وڌندا ويا، هن پنهنجو چهرو منهنجي سيني ۾ لڪائي ڇڏيو.
”سڳنڌي، مون سان هلندينءَ؟“
”ڪٿي؟“
”دور هماچل جي ڪنهن واهڻ ۾ يا ڪنهن جهنگل جي ڪناري، مان زمين خريد ڪري فارم ناهيندس. ٻني ٻارو ڪندس، تون منهنجي زال هججان، پوءِ اسان جا ٻار ٿيندا ۽ اهي ڏاڍا پيارا ٻار هوندا.“
ائين ڳالهائيندو ويس ۽ هوءَ ڪلندي رهي، سپني مان سپنو جڙندو ويو، اميد مان اميد نهندي وئي ۽ زندگيءَ جي شطرنج جڙندي وئي، جيئن صبح جي اس ۾ ماڪ سان پنل پتين جي هيٺان ساوڪ تي سونهري شطرنجيون وڪريل نظر اينديون آهن، مان هن جي حيران اکين مان اهي ساريون تصويرون ڏسي رهيو هوس، جيڪي مون کي ڪلڪتي کان جهنگل جي طرف چڪي رهيون هيون. اهي سپنا، جن مون کي آيا کان ڇڏايو هو!
جڻ هوا جي هڪ جهلڪي سان انهن حيران اکين ۾ نظر ايندڙ سموريون تصويرون، اونداهيءَ ۾ گم ٿي ويون.
چوڻ لڳي:”پر ائين ڪيئن ٿو ٿي سگهي؟ مان تہ پرڻيل آهيان!“
”نامرد کان طلاق جلدي ملي ويندي آهي، ايترو قانون تہ مان ۽ ڄاڻان ٿو، در اصل اها شادي ئي قانون جي نظرن ۾ ناجائز آهي.“
هن جي چهري تي محبت جي اجالن جا ڪيئي رنگ تري آيا، پر هن ڏکويل لهجي ۾ چيو: ”نہ.....نہ ٿو ٿي سگهي.“
”ڇو نہ ٿو ٿي سگهي؟“
”اهي منهنجا ٻئي پائر ڇا چوندا. انهن جي تعليم اڌ ۾ رهجي ويندي، ننڍو ڀاءُ جيڪو اسڪول ۾ پڙهي ٿو، ان جو تہ خير آهي، پر انهن ٻن ڀينرن جو ڇا ٿيندو، جن جي شاديءَ

جو سارو ڏاج ڏانوڻ منهنجو مڙس ڏيندو آهي. پر وري منهنجو انتو پيءُ ۽ پوڙهي ماءُ ۽ مان پاڻ؟“

”ها تون پاڻ؟“ مون پڇيو.

سيٺ مون کي هر طرح جو سک ڏنو آهي، هيرن جواهرن سان پري ڇڏيو اٿس، مان چاهيان تہ روزانو هڪڙو زيور خريد ڪري سگهان ٿي.“

”يعني هڪ آرام واري زندگي!“

”ها نوڪر چاڪر، گهر گاڏي، دولت...مون کي ڇا ڇا نہ ميسر آهي!“

”سواءِ هڪ جي..“ مون ڪيس معنيٰ خيز نظرن سان ڏسندي چيو.

”جيڪو قسمت ۾ نہ آهي، ان جو ڪهڙو ليکو، صبر ڪرڻو پوندو.“

”تون ڪو عاشق چو نہ ٿي ڳولهي وٺين؟“

”يعني توکي؟“

”مون کي نہ...تنهنجا منهنجا سپنا پاڻ ۾ ڪونہ ٿا ملن، پر تون پنهنجي جسم جي ضرورت لاءِ تہ ڪو عاشق ڳولهي ٿي سگهين.“

هن جو منهن لهي ويو، ڏکويل لهجي ۾ چوڻ لڳي:“تون سچ ٿو چوين، پر ڇا ڪريان مون تي وڏيون پابنديون آهن.“

”پيڪن ۾ بہ؟....عام طور تي تو جهڙيون عورتون پنهنجي پيڪن ۾ ويندڙيون آهن تہ ڪجهہ نہ ڪجهہ ڪري سگهنديون آهن، شايد ان ڪري اهي بار بار پيڪي بہ وينديون آهن.“

”اهو حربو بہ آزمائي چڪي آهيان، سيٺ وڏو شڪي ماڻهو آهي، هن هڪڙي نوڪرياڻي بہ منهنجي چوڪسيءَ لاءِ رکي آهي، جيڪا هر وقت مون سان گڏ رهندي آهي، جتي مان ويندي آهيان، حد اها آهي جو غسلخاني جي در تائين بہ مون سان گڏ هلندي آهي، پلي ساهرا هجن يا پيڪا، مون لاءِ سمورا رستا بند آهن.“

هوءَ وري سڏڪڻ لڳي.

مون چيو :“پر اڄ جي رات تہ توسان گڏ نہ آهي.“

چوڻ لڳي:“ڇاڪاڻ تہ مان سيٺ سان گڏ آهيان ۽ هوءَ ٿرڊ ڪلاس ۾ ويٺي آهي.“

”هن وقت تون سيٺ وٽ نہ مون وٽ آهين!“

هوءَ خاموش هئي، پر منهنجي ڪليل ڪُڙتي جي اندران هٿ وجهي، منهنجي سيني جي وارن ۾ پنهنجيون آڱريون ڦيريندي رهي، آهستي آهستي منهنجي بدن مان ڇٽگون

نڪرڻ لڳيون ۽ مان چرين وانگر، هن جي گهگهيءَ جهڙي گردن جي ڏگهي وڪڙ ڪي بار بار چمي رهيو هوس.

پوءِ ريشم ئي ريشم، ملائيءَ تي ملائي، پرتن تي پرت، ۽ ساري فضا جُوهيءَ جي خوشبو سان واسجي وئي.

*

ٻئي ڏينهن صبح کان ئي مون سيٺ کي ڳالهين ۾ لڳائي ڇڏيو، ڳالهين ئي ڳالهين ۾ هن بابا گوري سهاڻي جي سماڌيءَ تي وڃڻ جو ذڪر ڪيو، ته مون چيو:
”عجيب ڳالهه آهي!“
”ڪهڙي عجيب ڳالهه آهي؟“ هو منهنجي ڳالهه ٻڌي پنهنجي پيانڪ آواز ۾ پڇڻ لڳو.
”عجيب ڳالهه هيءَ آهي سيٺ جي! ته ان معاملي ۾ مان تنهنجي وڏي مدد ڪري سگهان ٿو.“
”ڪيئن؟“
”مون وٽ هڪ سُڌي ٻوٽي آهي.“
”ڪهڙي سُڌي ٻوٽي؟“
”هڪڙي ساڌوءَ مهاتما، مون کي ڏني هئي، ان جي هڪڙي چپٽي کارائڻ ۽ هڪڙو منتر پڙهڻ سان، نيڪ پورن نون مهينن کان پوءِ ٻار پيدا ٿيندو آهي.“
”توکي اها سُڌي ڪٿان ملي؟“
”مان نيپال جي جهنگلن ۾ ڏاڍو رليو آهيان، ٻُڌ ساڌوئن ۽ مهاتمائن جي هميشه خدمت ڪندو آيو آهيان، اتي مون کي هڪ سوامي گورکناٿ نرانڪاريءَ جي درشن ڪرڻ جو موقعو مليو. ٻن سالن جي خدمت ڪانپوءِ ان مون کي اها سُڌي ٻوٽي ڏني، جنهن سان جنهن عورت کي چاهيو ان سان ٻار پيدا ڪري ٿا سگهو.“
”تون ان سُڌيءَ جو ڇا وٺندو آهين؟“ سيٺ شڪي نگاهن سان ڏسندي پڇيو،
”ان جي لاءِ ڪجهه وٺڻ پاپ آهي.“
”پوءِ ۽ ؟“
چيم ته سهي سيٺ جي! مون کي منهنجي گروءَ ٻڌايو هو ته جيڪڏهن تو سُڌي لاءِ ڪٿي ۽ ڪو اگهه پار ڪيو ته اها سُڌي تنهنجي هٿن مان هلي ويندي.“
”ته اُن جو مطلب اهو ٿيو ته تون پئسا نه ٻڌائيندين؟ پر جيڪڏهن اسان پنهنجي خوشيءَ سان توکي ڏيون ته اهو ته وٺندين نه؟،
”نه مان ڪجهه ۽ نه ٿو وٺي سگهان سيٺ جي! هڪڙو پئسو ۽ نه، هڪڙي پائي ۽ نه بلڪل مفت ۾ ٻار پيدا ڪندس.“
”ڪيئن؟“
مان ان لاءِ صبح کان ئي تيار هوس، جنهن لاءِ تيل جي هڪ ننڍي شيشيءَ کي صاف ڪري ان ۾ سگريٽ جي رک پري ڇڏي هئي،

”تو وٽ ڪا منٺي شيءِ هوندي؟“
”ها مائو آهي؟“
”مائو بہ نيڪ آهي.“ مون چيو.
”چيٽي مون ڪي ڪارائيندين؟
مون چيو:”هي اها سُٺي آهي، جنهن کي جيڪو ڪائيندو، ٻار بہ ان کي پيدا ٿيندو.“
فوجي کلڻ لڳو، ساڳئي وقت سڳنڌيءَ جا بہ مرڪندڙ چپ چمڪڻ لڳا.
”تون مذاق تہ ڪرين؟“
”مذاق نہ ٿو ڪريان سيٺ جي، مان بلڪل سنجيدگيءَ سان چوان ٿو.“
ائين چئي مان سوٽ ڪيس کولڻ لڳس، ان مان سگريٽ جي رک واري شيشي ڪڍيم ۽ سيٺ کي ڏيکاريندي چيم:”هن مان هڪڙي چپڙي ڪٽي مائي سان ملائي. تنهنجي سامهون تنهنجي سينياڻيءَ کي ڪارائي ٿو ڇڏيان، پڳوان چاهيو تہ پورن نَوَن مهينن بعد ٻار پيدا ٿيندو، ڪنهن بہ ساڌوءَ جي سماڌيءَ تي وڃڻ جي ڪا بہ ضرورت نہ آهي، هڪڙي پائي بہ خرچ ڪرڻ جي ضرورت نہ آهي. اڄ تائين ٻارهن بي مراد عورتن جون مرادون پڄائي چڪو آهيان، گرو گورکناٿ شري سوامي، نرانڪاري جڳت اڌاري ٻال برهمچاريءَ جي ڪرپا سان، تنهنجي سينياڻيءَ جي جهولي سائي ٿي ويندي.“
سيٺ جو چهرو اميد جي اولڙن سان ٻهڪي پيو، چوڻ لڳو:
”تہ اسان جي سينياڻيءَ کي چيٽي ڪاراءِ نہ!“
سينياڻيءَ اسٽين ليس اسٽيل جي دٻلي مان مائي جو ٽڪرو ڪڍي منهنجي هٿ تي رکيو، مون تيل جي شيشيءَ مان سگريٽ جي رک مان چپٽي ڀري مائي ۾ ملائي ورتي ۽ هن جي هٿ تي رکي، ائين چوڻ شروع ڪيم:
”اوم شري شري هڪ سو اٺ سوامي گورکناٿ نرانڪاري جڳت اڌاري، برهمچاري، مها پَر اُپڪاريءَ جي دَيا درشٽيءَ سان هي رک ڪارايان ٿو، ردي تي ردو چاڙهيان ٿو، جيڪا ناري هيءَ چٽڪي ڪائي، سوامي ناٿ جي اپار درشٽيءَ سان گرڀ وتي ٿئي. ڪارو ڪيرو، ماتا چيرو، ڊبل ڊيرا اوم هڙبونگ گونگ وسل وسل جهونگ!“
مون هڪڙي اک جو هلڪو اشارو ڪري، آهستي آهستي سڳنڌيءَ کي مائو ڪارائي ڇڏيو. فوجيءَ جو کل کي روڪڻ سبب ڏاڍو برو حال هو. مان، فوجي ۽ سڳنڌي ٽئي پنهنجي کل روڪي وينا هئاسين، پر سيٺ بيحد سنجيدگيءَ سان پوري عمل کي ڏسي رهيو هو.

رڪ جي چپٽي ڪائي سينياٽي،، وڏو گھونگھٽ ڇڪي سيٺ جي پيرن ۾ ويھي رهي، شايد هن ڪلڻ شروع ڪيو هو ڇاڪاڻ ته هن جو سارو جسم لڏي رهيو هو.

”ته ٻار سچ پچ پيدا ٿي پوندو؟“

”نيڪ پورن نَوَن مهينن ڪانپوءِ.“

مون سيٺ کي چيو،”آزمايل نسخو آهي، يقين نه اچئي ته پنجن هزارن جي شرط تا لڳايون.“

لڳو ته سيٺ کي يقين اچي ويو، چوڻ لڳو: ”نه بابا اسان شرط ٻرط نه تا رکون پر هاٽي مون کي پڪ ٿي وئي آهي.“

مون ڪيسي مان هڪڙو ڪارڊ ڪڍي هن کي ڏنو، ”هن تي منهنجو ڏس ڇپيل آهي، جيڪڏهن نيڪ نَوَن مهينن کان پوءِ ٻار پيدا نه ٿئي ته مون کي نَوَ هزار ڳاريون لکي موڪلجانءِ!“

سيٺ ڪارڊ وٺي، رکڻ لاءِ پنهنجي سينياٽيءَ کي ڏنو. سڳنڌيءَ پڙهي احتياط سان رکي ڇڏيو.

سيٺ چوڻ لڳو: تو منهنجو ڀلو ڪيو آهي، ته هڪڙو ڀلو مان ٻہ ڪرڻ ٿو چاهيان.“

مان هن جي منهن ۾ ڏسڻ لڳس.

”جي....!“ سيٺ پنهنجي ڳالھ جاري رکندي چيو،”تو هاٽي هاٽي ڳالهين ڳالهين ۾ ٻڌايو هو ته تون هماچل پرديش ۾ زمين خريد ڪرڻ پيو وڃين، جتي فارم ڪولڻ جو ارادو ٿو رکين!“

مون هاڪار ۾ مٿو لوڏايو.

”پر هماچل پرديش ۾ ته زمين ڏاڍي مهانگي آهي، ٽن چئن هزارن کان گھٽ ته هڪڙو ايڪڙ ٻہ نه ملندءِ، پر مان توکي ٽي سو رپيا في ايڪڙ زمين ڏياري ٿو سگھان.“

مون چيو:”ته اها پوءِ بنجر ئي هوندي!“

چوڻ لڳو:”بنجر ناهي، زرخيز آهي!“

”پوءِ ايتري سستي ڪيئن ٿي ملي؟“

”اصل ۾ اها هڪ سڄي ويران هنڌ تي آهي، ٽن طرفن کان جهنگ اتس ۽ ٽڪريون آهن، وچ ۾ ٽيهن ايڪڙن جو ٽڪرو آهي، برسات اتي تمام گھٽي پوندي آهي، هڪڙو ڪوھ ٻہ آهي، جيڪو ٻارهن ئي مهينا پاٽيءَ سان ڀريل هوندو آهي، ۽ ها هڪ ندي ٻہ آهي.“

”ته ان جو مالڪ اهڙي زمين مون کي سستي ڪيئن ڏيندو؟“

”تون پوري ڳالھ تہ ٻڌين ڪونہ تو!“ سيٺ تورو ڪاوڙجي چوڻ لڳو، ”اها زمين اصل ۾ هڪ رن زال جي آهي، ويجهو ڪو ڳوٺ واهڻ ڪونہ اٿس، ڪا آبادي ڪانہ اٿس، ٽيهہ ڪوهہ پيادل هلڻ ڪانپوءِ هڪڙي ريلوي اسٽيشن تي اچي، بس! اها عورت اڪيلي سر ان زمين جي سار سنڀالي لهي ڪانہ ٿي سگهي ۽ آبادي نہ هجڻ جي ڪري، ڪو بہ ان زمين کي خريد ڪرڻ لاءِ تيار ڪونہ ٿو ٿئي. ڪير ان جهنگ ۾ وڃي رهڻ پسند ڪندو؟“

”اها بيوهہ عورت ان زمين کي وڪڻي ڇا ڪندي؟“

”هوءَ پنهنجي ڌيءَ جي ساهرن ڏانهن هلي ويندي، ان جي هڪڙي ئي ڌيءَ آهي ۽ ڪنهن دوردراز علائقي ۾ پرڻيل آهي، اها ڏهاڳڻ، اها زمين وڪڻي پنهنجي ڌيءَ ڏي هلي ويندي.“

”ان سڄي قصي جي توکي ڪيئن خبر پئي؟“ مون چيو.

”ان جي چوڪريءَ جا ساهرا اسان جي ڳوٺ جي ويجهو رهندا آهن، مان ان چوڪريءَ جي گهر وارن کي سڃاڻيندو آهيان، اهي ئي ان زمين جي سودي جي ڳالھ ڪرڻ آيا هئا، معاملو ٽن سوَن رپين ايڪڙ تي بيٺل آهي، مان وڃي اها زمين ڏسي بہ آيو آهيان، پر پرسان ڪا آبادي نہ ڏسي مون خريد ڪرڻ جو خيال لاهي ڇڏيو!“

”پر مون کي تہ اهڙو ئي هنڌ پسند آهي.“

”پوءِ تہ ائين سمجھ تہ ڀڳوان اها زمين تنهنجي لاءِ ئي رکي آهي.“

”پر هاڻي تہ اها زمين وڪامي بہ وئي هوندي؟،

”ٽي مهينا اڳ تائين تہ ڪانہ وڪامي هئي، هاڻي وري ڪنهن ورتي هوندي؟ ڪو تو جهڙو چريو ئي ان جهنگ ۾ وڃي رهندو.“

مان خوشي کان ڪپڙن ۾ نہ پئي ماپيس، مون چيو: ”مون کي ان جو ڏس پتو تہ ڏجانءِ!“

سيٺ چيو :”بہ اسٽيشنون ڇڏي شپرا جنڪشن اچڻ واري آهي، اوڏانهن ڇوٽي لائين واري گاڏي بہ ويندي آهي، تون اتي لهي وڃ ۽ ڪنهن کان بہ ڏوليا واهڻ جو رستو پڇي وٺ، جڏهن ڏوليا واهڻ پهچي وڃين تہ اتان وري ڪواڙي قلعي جي پڇا ڪجانءِ، هاڻي تہ اهو قلعو کنڊر ٿي ويو آهي، پراڻو آهي، جهنگل ۾ آهي، اتي ڪوئي ويندو بہ ناهي، اهو ڏوليا واهڻ کان ٽيهن ڪوهن جي مفاصلي تي آهي، ان قلعي جي اتر ۾ اڌ ميل کن جي چاڙهيءَ تي ان رن زال جو گهر آهي، جنهن جي چوڌاري اها زمين آهي، اٽڪل ٽيهہ ايڪڙ ٿيندي، ڪوهہ بہ اٿس، آهي تہ جهنگ جو ماحول پر توکي پسند ايندو“

”مان ته هاڻي ڪان ئي خواب ڏسڻ لڳو آهيان.“ مون ڪلندي چيو،”پر ان رن زال جو نالو ڇا هي؟“

”سروجا، هن جو نالو سروجا آهي، ڏاڍي سونهن پري عورت آهي.“

فوجيءَ منهنجي ڪلهي تي هٿ رکي چيو:”رستو توکي مان ٻڌائيندس.“

”تون وري ڪيئن ٻڌائيندين؟ تون ان پاسي ڪڏهن ويو آهين ڇا؟“

”اون هون! ويو ته نه آهيان، نه ئي مون کي ان ڍاڳڻ جي گهر جو علم آهي، پر مان شهپارا اسٽيشن تي لهندس.“

”شهپارا نه بابا شپرا،“ سيٺ فوجيءَ کي سمجهائيندي چيو.

”شپرا نه شهپارا آهي، ”فوجي چوڻ لڳو،“ جٽ ماڻهو ان کي شپرا چوندا آهن.“

سيٺ جون ناسون ڦنديون ويون، پر هو خاموش رهيو.

فوجيءَ چيو:”تون مون سان گڏ شهپارا اسٽيشن تي لهي پئجانءِ، اتان اسان گڏجي هلنداسين، ”پار پيا قصبي ڪور“ جي، پار پيا ڳوٺ جو رهندڙ آهيان، اتان ڪان توکي ڪواڙيءَ جي قلعي جو رستو ٻڌائي ڇڏيندس.“

”نيڪ آهي مان توسان ئي گڏجي هلندس پر شپرا اسٽيشن ڪان پار پيا ڳوٺ تائين.“

”شپرا نه شهپارا،“ فوجيءَ چيو.

اوچتو سڳنديءَ پنهنجو مٿو جهلي ويهي رهي.

سيٺ پڇيو:”ڇا ٿيو؟“

سڳندي چوڻ لڳي:”منهنجي مٿي کي چڪر ٿا اچن.“

مون خوش ٿي چيو:”سيٺ جي منائي ڪراءِ، تنهنجي سيٺاڻي پيٽ سان ٿي وئي آهي،“

سيٺ پهرين ته حيرت وچان منهنجي طرف نهاريو جڻ پڇندو هجي، ايترو جلد اهو چمتڪار ڪيئن ٿو ٿي سگهي؟

پوءِ هن پنهنجا ٻئي هٿ ڇت طرف کڻي دعاعيه انداز ۾ چيو:”ڌڻيءَ هجي پڳوان، تون ڌڻيءَ آن.“

سيٺاڻيءَ وري رئي جي پلئهُ سان ٿهيل گهونگهٽ کي ائين ٺاهيو جو ان مان مون ڏانهن ئه نهارڻ لڳي، مان ۽ اڪ ٽيٽ ڪري ڏانهس ڏسڻ لڳس. هن جي مُک تي هڪ دلربا مرڪ پکڙجي وئي هئي جڻ، ڪنهن بنيءَوانگر سيراب ٿي وئي هجي، جڻ ته مٿس برسات جون بوندو پئجي رهيون هجن ۽ هوءَ انهن مان مزو وٺندي هجي.

*

فوجي مون کي آهستي آهستي ٻڌائڻ لڳو:“سريني ۽ جون پهاڙيون، اسان جي ڳوٺ جي پرسان آهن ۽ ڪواڙي ۽ جو قلعو تہ صرف ڏهن ڪوهن تي آهي. مان توکي اوستائين پهچائڻ لاءِ ڪنهن ماڻهوءَ کي گڏي موڪليندس، پر هڪڙو شرط آهي، تہ پهرين توکي منهنجي ڳوٺ هلڻو پوندو ۽ مهنجي شاديءَ ۾ شريڪ ٿيڻو پوندو.”

”الائي ڪڏهن آهي تنهنجي شادي؟“ مون پڇيو.

”ابا سياڻي ٿيندي منهنجي شادي.“ رونق سنگهہ خوشيءَ کان ٽڙندي چيو، ۽ پوءِ پنهنجي رانن کي ڪنهڻ لڳو.

”پيو بہ هڪڙو رستو اوڏانهن ويندو آهي، سريني ۽ جي پهاڙن طرف اسٽيشن کان. ڏوليا کان ۽ اهو ننڍو ۽ سڌو رستو آهي.“ سيٺ چوڻ لڳو، هڪڙو ٽپ پيو..“

”اهي پنهنجا ٺپ پاڻ وٽ رک سيٺ،“ رونق سنگهہ هڪدم چيو،“مان هن کي پنهنجي شاديءَ ۾ ضرور وٺي ويندس!“

هڪ تہ هو فوجي هو، پيو تہ ساڻ رائفل بہ هئس، ٽين ڳالهہ اها جاءِ مون لاءِ بلڪل نئين هئي، الائي تہ اهي سريني ۽ جون پهاڙيون ڪٿي هيون! اهو ڪواڙيءَ جو قلعو ڪٿي هو؟ اها سروجا ڏهاڳڻ ڪٿي رهندي آهي؟ ضرور مون کي ان فوجيءَ سان گڏ وڃڻو پوندو.

”چا نالو آهي تنهنجي قصبي جو؟“ سيٺ فوجيءَ کان پڇيو.

”پارپيا....“

سيٺ شڪ واري انداز ۾ متو ڏوڻيو، ڄڻ چوندو هجي، ڪڏهن نالو ناهي ٻڌو ان ڳوٺ جو، پر فوجيءَ جو چهرو ڏسي خاموش ٿي ويو.

جڏهن شهپارا جي اسٽيشن آئي تہ ڏنم تہ سڳنڌي اجا ستل هئي، گهري ۽ پياري ننڊ، ائين ٿي لڳو ڄڻ سائي ساڙهيءَ جي سنهڙي گهونگهٽ ۾ ماهتاب ستل هجي، مون وڏي حسرت ۽ ارمان وچان هن جي خماريل حسن تي هڪ نظر وڌي، پوءِ سيٺ سان هٿ ملايم ۽ ان چئن برٿن واري ڪوپي مان ٻاهر نڪري آيس، پويان رونق سنگهہ بہ اچڻ لڳو.مون پنهنجو سامان اسٽيشن جي لگيج آفيس ۾ رکرايو ۽ پاڻ سان رڳو هڪڙي هينڊ بئگ ڪنيم، رونق سنگهہ وٽ ٻہ ٽرنڪون هيون، هڪ هينڊ بئگ، هڪ رائيفل ۽ هن جو ڳوٺ هتان کان ويهہ ڪوهہ دور هو.

”مان ايترو سامان پاڻ ڪٽي تہ ڪونہ هلي سگهندس، ڪو مزدور ڪرڻو پوندو.“

”مزدور ڪٿان ملندو؟“ مون پڇيو.

چوڻ لڳو:“سمري انتظام ڪري ڏيندي.“
”اها سمري وري ڪير آهي؟“
چوڻ لڳو:“هڪڙي حلوائڻ آهي، ۽ سال ٿيا ته هن جو گهر وارو گذاري ويو آهي، هڪڙو انن سالن جو ٻار اٿس، ٻئي گڏجي دڪان هلائيندا آهن.“
”پر اسان کي هن جي دڪان تان ڇا وٺڻو آهي؟“
”بابو! ويهن ڪوهن جو سفر آهي، ڪا ڀاڄي ڀاڄي ڪائي پيٽ ڀري پوءِ هلنداسين! نه ته رستي ۾ هڏ ۽ جواب ڏئي ڇڏيندءِ.“
سمري هڪ ڪاري رنگ واري شيدياڻي هئي، وڏين وڏين اکين ۾ ڳاڙهيون ڳاڙهيون ڏوريون، ڀريل مضبوط جسم، سندس جسم مان بجليءَ جا شعاع پئي نڪتا، جڻ سندس جسم جي چئني پاسن کان چقمقن جي لهر ڊوڙندي هجي. اهڙين ته گهوريندڙ نگاهن سان گراهڪن کي پئي ڏنائين، جو لڳو ٿي ته چنبو هڻي انهن کي دسي ڇڏيندي. مون تي نگاهه وجهي، اکيون ڦيرائي ڇڏيائين ته مون دل ۾ چيو، شڪر آهي جو مون کي ڇڏي ڏنائين، جڻ چوندي هجي، هي شهري ماڻهو نزاڪتن جو ڪوڏيو جسم منهنجي ڪهڙي ڪم جو؟ پوءِ هن جون نظرون رونق سنگهه جي وَهُڙي جهڙي جسم تي ڄمي ويون. هوءَ زور سان کلڻ لڳي، بلڪل چرين وانگر، هن جو آواز وينڊل هو، جيڪو گهڻو مردن وانگر ٿي لڳو.
”اڇي وئين سنگهه صاحب، شادي ڪرڻ.“
”ها سمري، هاڻي جلدي ڪر گرم گرم پوري ۽ ڀاڄي ڪاراءِ ۽ ها هڪڙي مزدور جو بندوبست به ڪري ڏي، پنهنجي ڳوٺ وڃڻو آهي.“
”مزدور جو بندوبست ته ٿي ويندو، پر ايتري ته تکڙ ڇاجي آهي! هن مَٽَ مان پاڻي ڀري هٿ منهن ته ڌوئي وٺ، پوءِ ڪجهه ڪائي پي هن پپل جي ڇانوَ ۾ گهڙي سوا آرام ڪر، پوءِ وڃجانءِ هليو.“
”نه سمري، هاڻي هٿ منهن وڃي گهر ڌوئبو. ويهن ڪوهن جو سفر آهي، پپل جي هيٺان ڪٿ وجهي ستس ته گهر ڪيڏيءَ مهل پهچندس.“
”جيئن تنهنجي مرضي.“ سمري ڪجهه اداس ٿيندي چيو. پوءِ هن پنهنجي پٽ کي چيو،“او پٽ ڊوڙ پائي گهمري کي ته سڏي آءُ، چئجانس، ويهن ڪوهن تي پارپيا وڃڻو آهي، سٺي مزدوري ملندءِ، صوبيدار رونق سنگهه شادي ڪرڻ پنهنجي گهر پيو وڃي.“

ائين چئي هوءَ وري ڪلڻ لڳي، هن جي ٽڏي برف جي ٽڪرن جيان ٽڙڪاٽ ڪندڙ، وڪرندڙ ڪل، منهنجي بدن ۾ ڪنبٽي پيدا ڪري رهي هئي.

”ڪيڏي مرد مار عورت آهي. مگر اڳي ائين نہ هئي،“ رونق سنگهہ مون کي ڌيمي انداز ۾ ٻڌائڻ لڳو.“ جيستائين پوڳلو حلوائي زندهہ هيو، هوءَ ان جي وفادار زال ٿي هئي، ڪا بہ ڳالهہ ڪانہ ٻڌيسون، پر حلوائيءَ جي مرڻ ڪانپوءِ جڏهن هن کي پنهنجي ننڍڙي پٽ کي پالڻو پيو تہ هن هيءَ دڪان سنڀالي ورتو، تڏهن ڪان ڪيس ٻاهرين دنيا سان بہ واسطو پيو تہ هوءَ بہ هن شڪاري دنيا سان گڏ شڪارڻ ٿي وئي. اسٽيشن تي سيئي هن ڪان واقف آهن، سيئي هن ڪان ڊڄندا آهن، پوليس وارن کي تہ هن مٺ ۾ بند ڪري رکيو آهي، ۽ ڪيترن ڊاڙيلن سا بہ هن جو تعلق آهي، وڏي جهٽڪي واري عورت آهي.“

”جهٽڪي واريءَ سان تنهنجي ڇا مراد آهي؟“

رونق سنگهہ مون ڏانهن نهاري ٿوري دير جي لاءِ خاموش رهيو، پوءِ هڪ شرارت واري مرڪ سندس اکين مان اٿل کائي ٻاهر آئي. اها مرڪ هن جي اکين کان هلندي چپن تائين اچي پهتي پر پوءِ بہ هو خاموش رهيو. ڪجهہ چوڻ جي ضرورت هئي بہ ڪانہ، چاڪاڻ تہ مان سمجهي ويو هوس.

”شايد ان ڪري توکي ٻن پهرن تائين ترسائڻ پئي چاهي؟“ مون بہ ڌيمي آواز سان رونق سنگهہ کان پڇيو.

رونق سنگهہ پنهنجي کل روڪي نہ سگهيو، جنهن ڪري وات ۾ جيڪو گراهہ هوس سو نڙيءَ ۾ ڦاسڻ سبب ٻاهر اچي ويس.

سمريءَ دڙڪو ڏيندي چيس:“ ڪنهن جي گلا ڪندين تہ ائين ئي ٿيندءِ!“

۽ جڏهن اسان پئسا ڏئي وڃڻ لڳاسين تہ هن هڪ ڀيرو ڀيهر رونق سنگهہ کي گهوري نهاريو.“ڪاڏي ويندي رونق سنگهہ، ٻن مهينن کان پوءِ تہ ضرور ان ئي اسٽيشن تي موٽندين، پوءِ توکي پڪڙي ويهاريندس. ”ائين چئي رونق سنگهہ جو هٿ پڪڙي ورتائين، ۽ ايترو تہ قابو ڪري جهليائينس جو هٿ ڇڏائڻ مشڪل ٿي پيس. پوءِ سندس هٿ ڇڏي سمري ٺهڪ ڏئي ڪلڻ لڳي. اسان جي وڃڻ ڪانپوءِ بہ هن جا اهي ٺهڪ اسان جو پيڇو ڪندا رهيا. دير دير تائين رونق سنگهہ جو منهن بہ ڳاڙهو لال لڳو پيو هو، ۽ مون سان اکيون بہ ڪونہ پئي ملايائين.

ٻن پهرن تائين اسان ٻارنهن ڪوهہ سفر طئي ڪيوسين، ٿورو آرام ڪرڻ لاءِ رستي ۾ هڪڙي ڳوٺ جي پرسان ڪوهہ وٽ ٿهيل بانس جي لڪڙن واري جهوپڙي ۾ ليٽي

پياسين. هتي انبن جا ڪجھ وڻ هئا، ڪي جمونءَ جا، ڪجھ وڻن مان املتاس جون ڦريون پيئي لڙڪيون، انهن جي پرسان ئي نانگ جي ڦڻ جهڙا ٿوهر بينا هئا. بانس جي جهنڊ جي ويجهو نار جي ڪنجڙاٽ ۾ جوٽيل وهٽ ڦري رهيو هو جنهن کي هڪڙو هاري ڇوڪرو بانس جي ڇڙيءَ سان هڪلي رهيو هو. ۽ ٻنيءَ کي پاڻي ڏئي رهيو هو. صديون پراڻو منظر، نار جي رون رون جي باوجود گهري سانت.....سمهي پئي....ڪجھ بہ ناهي بدليو....سمهي پئي ڪجھ بہ ناهي بدليو....ٿورو پريان وڻن جي جهڳٽن ۾ گهيريل هڪڙي ڳوٺ جون ڇتيون، ڪجھ ڪچا گهر، ڪي پڪا گهر، ڪٿي ڇپر تہ ڪٿي کِپريل...!

"او هُو آخري ڇيڙي تي گهر ڏسين پيو؟" اوچتو رونق سنگھ مون کان پڇيو.

"او هُو پٿرن وارو ؟"

"ها، اهو ساوتريءَ جو گهر آهي!"

مان ڇرڪ پري اتي وينس.

"تہ تو ساوتريءَ کي ڏٺو آهي؟" مون پڇيو.

"ها، شهپارا جي ميلي ۾."

"ڪيئن آهي؟"

"تنهنجي شهري ايڪٽرياڻيءَ جهڙي، بلڪل فلمي ايڪٽرياڻي، جوان، خوبصورت ڳوناٽا ڪپڙا پائي تہ جيڪر ڪيئن لڳي؟"

مون پنهنجي تصور ۾ هڪ ٻن ايڪٽرياڻين کي اهي ڪپڙا پارائي ڏٺا، "ها سمجهان ٿو تہ ڪيئن لڳندي!"

"بس ائين ئي آهي منهنجي ساوتري.."

"ڪا ڳالھ ٻولھ بہ ٿيءِ ان ميلي ۾ يا ؟" مون پڇيو.

"بس اهي بہ ٽي جهلڪيون ياد آهن ميلي جون، هن سرمو پئي ورتو، ڪنگڙيون پئي پاتيون، هوءَ پينگھ تي چڙهي هئي، هوءَ کلي پئي، هن جو لينگو پَڙو هوا ۾ پئي اڏريو. بس اهي ئي ڪجھ تصويرون آهن مون وٽ ۽ انهن چند تصويرن ئي من کي موهي ڇڏيو آهي."

"تو ساڻس ڪا تہ ڳالھ ٻولھ ڪئي هوندي؟"

"ڪيئن ڪريان ها. پيءُ ماءُ ۽ ڀاءُ جو ساڻ هيس."

"ميلي کان پوءِ ڪٿي ملڻ جي ڪوشش ڪيءِ؟"

”نہ ماءُ پيءُ جي مٿس پابندي آهي، وڏي نگراني ڪندا اٿس. ۽ تي پيرا هتي آيس ۽، لڪي لڪي هن کي ڏسڻ جي ڪوشش ۽ ڪيم پر هن جي شڪل ڏسڻ جو موقعو نہ مليو. وڏو سخت ماڻهو آهي هن جو پيءُ، بس هن جي گهر جا ڪُنگرا ڏسي ئي موٽي ويس.“

”خير ڪا ڳالهہ ناهي، هاڻي تہ سڄي زندگي وينو ڏسجانس.“

سُتي سُتي هو دير تائين خاموش رهيو، جڻ ايندڙ زندگيءَ جو لطف پئي ورتائين. پوءِ اٿي ويهي رهيو. کيسي ۾ هٿ وجهي هن پنهنجو ٻٽون ڪڍيو، ٻٽونءَ مان هڪڙي تصوير ڪڍي منهنجي هٿ ۾ ڏنائين. اها هڪ ڳوناٽي ڪنواري ڇوڪريءَ جي تصوير هئي، واقعي نهايت سهڻي من موهڻي، تصوير ۾ مرڪي رهي هئي، صورت تي ڪجهہ شرم، ڪجهہ بيباڪي، ڪجهہ گهٻراهٽ ۽ ڪجهہ دلبري رلمل هئس. هن جي چنچل اکين مان نظر ايندڙ مرڪ دل کي ڏاڍو وڻي پئي.

مون پڇيو:“هيءَ ساوتري آهي نہ؟“

هن پنهنجو مٿو لوڏي هائو ڪئي. ”هيءَ تصوير توکي ڪٿان ملي؟“

”ان ميلي مان فوٽو گرافر کان، پورا ٽيهہ رپيا ورتائين، ڏاڍي مشڪل سان اها تصوير ڏنائين، ڇئن سالن کان سيني سان لڳائي پيو هلان.“

مون پڇيو:“آخر اها شادي طئي ڪيئن ٿي؟“

”ڪا ڏکيائي ڪانہ ٿي، هڪڙي حجامڻ جي وسيلي رشتو طئي ٿيو، اهي ۽ پنهنجي ڳوٺ جا امير ماڻهو آهن، اسان ۽ پنهنجي قصبي جي ذات برادريءَ وارا آهيون، انڪري ڪا مشڪل ڪانہ ٿي.“

مون تصوير هن کي واپس ڏني، هن تصوير وٺندي پڇيو:“ڪيئن؟ لڳي ٿي نہ فلمي ايڪٽرياڻي؟“

”بلڪل.“

”ڪنهن سان ٿي ملي؟“

مون ٻن ڇئن ايڪٽرياڻين جا نالا ورتا.

هن انڪار ۾ مٿو لوڏيو.“نہ ساوتري انهن سيني کان وڌيڪ خوبصورت آهي.“

رونق سنگهہ گاهہ جو هڪڙو سَلو ڏندن ۾ دٻايو ۽ آسمان جي وسعتن ۾ تصوراتي تصويرون جوڙڻ لڳو. گهر جو اڱڻ، باغيچو، ٻار، گل، ساوتري، گل ئي گل!

مون چيو:“ڇڱو هاڻي پلا هلون، تون تہ لڳي ٿو هن زمين ۾ گهڄي ويو آهين، هاڻي اٿين ۽ چاڙ آخر ڇڄ تہ هتي ئي وٺي ايندين!“

رونق سنگهه اتي وينو ته مون ڪلي چيو:“اڄ ٻنهي گهرن ۾ ڇا ته ڌماچوڪڙي هوندي، ڪيئن نه زور زور سان ڍهل وڄندا هوندا! هل ته جلدي هلي پڄون.“

”اڃان ته اٺ ڪوهه پري آهي صاحب، رات ٿي ويندي، پهچندي پهچندي....!“

مون چيو:“پر گهمرو ته سامان ڪٺي اڳتي نڪري ويو آهي، اهو ٻڌائي ڇڏيندو.“

رستي ۾ مون هن کان پڇيو:“تون ڪڏهن ڪواڙي قلعي تائين ويو آهين؟“

”ها ويو آهيان، پر ان کان اڳتي سريني جي جهنگ ۾ ڪڏهن نه ويو آهيان، ڏاڍو سنسان علائقو آهي، پر توکي اتي فارم بنائڻ جو خيال ڪيئن ٿيو آهي؟“

مون سندس ڳالهه جو ڪو به جواب نه ڏنو. بس هلندا رهياسين. پوءِ مون هن کان پڇيو:“ڪواڙيءَ جي قلعي ۾ اڄڪلهه ڪير ٿو رهي؟“

”ڪو ئي به نه!....اڙي اهو ته کنڊر آهي کنڊر، سو سال پراڻو...“

پوءِ سج ٻڏي ويو، ۽ نيري آسمان جو شيشو صاف ٿيندو ويو ۽ نم، شيشم ۽ املتاس جي وڻن جون پاڙ ۾ ڳنڍيل سنڌيل شاخون، ان شفاف شيشي جي پس منظر ۾ ڪارين ڪارين ڄارين جيان نظر اچڻ لڳيون، پوءِ رات گهري ٿيندي وئي، ۽ رستي جي دز به نظرن کان گم ٿيندي وئي، اونداهيءَ سبب ڪاراڻ مائل وڻن مان ايندڙ خوشبوءِ سان سارو رستو سڳنڌجي ويو هو. پوءِ آهستي آهستي رونق سنگهه جهونگارڻ شروع ڪيو، ائين اسان ڪيترو ئي مفاصلو خاموشيءَ سان طئي ڪري ورتو، اهڙي خاموشي، جا ڪجهه ڳالهائيندي نه آهي پر دلين ۾ جذبات جو سون پگهاريندي هلندي آهي.

پوءِ ٻڙ جو هڪ وڏو گهاٽو وڻ نظر آيو، جتان ٻه رستا پئي نڪتا، هتي پهچندي ئي رونق سنگهه بيهي رهيو، پنهنجي ٽوپي لاهي مٽي جي خال خال وارن کي کنهڻ لڳو، ۽ پوءِ رومال سان منهن صاف ڪري چوڻ لڳو:“هتان ئي اهي ٻه رستا الڳ ٿين ٿا، هڪڙو تنهنجي ڪواڙي قلعي ڏانهن ٿو وڃي ته ٻيو منهنجي ڳوٺ ڏانهن.“هن جي آواز ۾ خوشيءَ جي لهر به هئي.

مون چيو:“اڄ تنهنجي گهر تي سيئي تنهنجو وڏي بي چينيءَ سان انتظار ڪندا هوندا!“

”ها!“ چوڻ لڳو.“منهنجي ماءُ بابو ۽ ننڍو ڀاءُ ۽ منهنجي پندرهن سالن جي پيڻ ڪُنتل!“

هن جي اکين آڏو ڄڻ سيني گهر ڀاتين جا چهرا اچي ويا،“آءٌ ته هلون!“ هن خاموشي مان هڪڙو وڏو ساهه کڻندي چيو ۽ هلندي سندس قدم تيز تيز ٿيندا ويا.

فوجيءَ جي ڳوٺ جي دنگ واري ديوار نظر آئي، ڇپرن جي ٻاهران ٻاهه جون ڇپيون ۽ ڪتن جي ڀونڪڻ جو آواز ۽ ٻارن جي روئڻ جا آواز، ڪو دروازو کلندي ته ڪو بند

ٿيندي، مال وارين جاين مان اٿندڙ دونهون، ڪنهن وڻ سان ٻڌل مينهن جي رنڀڻ جو آواز، ۽ ڪو شخص اونداهيءَ ۾ گم ٿيندي نظر آيو. گهٽيون سوڙهيون ۽ مٽيءَ ۽ ڇيڻي جي بوءِ ۾ گل جيان مهڪندڙ ڪنهن جا ٽهڪ، وري خاموشي، رڳو اسان ٻنهي جي پيرن جو آواز، پوءِ ڪنهن دروازي جي اوٽ مان پڇيو:

"ڪير آ؟"

رونق سنگهہ آواز سڃاتو."مان آهيان اڪبر چاچا."

پر اڪبر چاچي ڪيس ڪيڪر ئي ڪانہ ڪئي. دروازو آهستگيءَ سان بند ٿي ويو، اسان اڳتي وڌي وياسين. اڳيان هلي اها سوڙهي گهٽي ٿوري ويڪري ٿي وئي، اوچتو سامهون ڏکڻي ماڙيءَ جون دريون نظر آيون، جن مان هلڪي وٽندڙ روشنيءَ ٻاهر اچڻ جي ڪوشش پئي ڪئي.

"گهر اچي ويو." رونق سنگهہ سامهون اشارو ڪندي چيو، سندس آواز جذبات سبب ڏڪڻ لڳو. هن آهستي چيو، "اڄ ڇوڪرين کي ساري رات ڳائڻو آهي، زور زور سان ڍولڪ وڄندي هوندي، شايد اندر ڪنهن ڪمري ۾ وڄندي هوندي!"

اها ماڙي هر قدم سان اسان جي ويجهو ٿيندي پئي وئي، ٿوري دير ۾ ئي اسان ان جي سامهون هئاسين، دروازو بلڪل بند نہ هو پر ٿورو کليل هو، رونق سنگهہ در نہ کڙڪايو، چپ چاپ اندر هليو ويو، مان بہ هن جي پويان پويان.

اڱڻ ۾ خاموشي هئي ۽ اونداهي هئي، صرف چرخي جي پرسان هڪڙو ڏيئو ٻري رهيو هو، اندر هڪڙي محراب واري ورانڊي ۾ هڪڙي ٿنڀي وٽ پندرهن سالن جي هڪ ڇوڪري ويٺي هئي جا، "ادا" چئي اچي رونق سنگهہ کي چنبڙي، سندس آواز ۾ سڏڪو هو. عورتون خوش هجن پوءِ بہ رئنديون آهن، غم هجي تہ بہ.

رونق سنگهہ، ڪُنتل جي مٿي تي هٿ ڦيريندي پاڻ کان جدا ڪيو، پڇيو:

"امان ڪٿي آ؟"

"بابا وٽ."

"۽ بابا ڪٿي آ؟"

"اندر بيٺڪ ۾."

اسان اندر بيٺڪ ۾ وياسين. هڪڙي تختي تي اڌڙوٽ پر پريل جسم وارو شخص جهڪيل هو، ڪي ڪاغذ پئي جاچيائين. پر ۾ هڪ عورت مٿي تي ساڙهيءَ جو پلُو رکيو، هٿ ۾ گلاس جهليو ويٺي هئي.

”وٺ پي وٺ!“ هن چيو.

اڌڙوٽ عمر واري شخص ڪاغذن تان نظرون هٽائڻ ڪانسواءِ ئي چيو ”مون کي نه گهرجي!،

رونق سنگهه اڳتي وڌيو، هن جي پيرن جو آواز ٻڌي اڌڙوٽ عمر واري شخص ڪنڌ کنيو ته رونق سنگهه ڇرڪي ويو. هو پنهنجي پيءُ ماءُ سان پيرين پئي مليو، ماڙس جلدي جلدي سنڌس مٿي تي هٿ ڦيري چپ چاپ هلي وئي. بينڪ ۾ بلڪل خاموشي هئي. ديوار وٽ بيٺل ڪنتل به چپ چاپ اسان ڏانهن نهاري رهي هئي.

”گهر ۾ اهڙي خاموشي ڇو آ؟“

”اهڙي ته ڪا ڳالهه نه آهي“

اڌڙوٽ عمر وارو شخص ڪنگهندي چوڻ لڳو.

”ڍولڪ به ڪانه ٿي وڄي. ٻتيون به ڪونه ٿيون ٻرن!“

”اهو.......اهو.....!“ هن ڪنگهڻ جي انداز سان نڙي صاف ڪئي، نڙي صاف ڪرڻ جو اهو انداز بلڪل نرالو هو. رونق سنگهه پيءُ ڏانهن نهارڻ لڳو، پر سنڌس پيءُ خاموش هو.

”گهر ۾ اونداهي ڇو آ؟ ڇا ڳالهه آهي؟ ڪو مائٽ مري ويو آهي ڇا؟“

”نه...“ اڌڙوٽ عمر جي شخص مٿو لوڏيندي چيو.

ڪو حادثو ٿيو آهي؟ ڇا ڳالهه آهي؟ مونکي ٻڌايو ڇو نه ٿا بابا سائين! اڄ ته گهر ۾ خوشيون هجڻ گهرجن ها! سڄي رات قصبي جون ڇوڪريون....“ هن پنهنجي پيءُ ڏانهن ڏٺو،“نه ڪُنتل؟“

ڪنتل به ڪيس ڪو جواب ڏيڻ بجاءِ منهن موڙي ڪمري مان نڪري وئي.

رونق سنگهه حيرانيءَ ۽ پريشانيءَ جي عالم ۾ اچي پنهنجي پيءُ جي پير ۾ ويٺو ۽ سنڌس منهن ۾ نهارڻ لڳو. سنڌس پيءُ مٿي تان پڳ لاهي تخت تي رکي، پر ۾ رکيل انگوشي سان منهن تي آيل پگهر اگهيائين. هن جا چپ ڏڪي رهيا هئا ۽ اکيون آليون هيون، هن پنهنجو مضبوط هٿ پٽ جي ڪلهي تي رکي چيو:“پنهنجي دل تي پٿر رکي ڇڏ رونق!“

رونق سنگهه چپ چپ پنهنجي پيءُ ڏانهن ڏسندو رهيو.

”ساوتريءَ سان تنهنجي شادي ڪانه ٿي سگهندي!“

رونق هڪو ٻڪو ٿي پنهنجي پيءُ ڏانهن نهاريندو رهيو.

”ساوتري، ڪالهه رات..پنهنجي يار سان.....گهر کان ڀڄي وئي، شاديءَ جا سمورا زيور بہ کڻي وئي!“

ٻڌندي ئي رونق سنگهہ جون ڄاڙيون پاڻ ۾ ڀچي ويون، گردن آڪڙجي ويس، هن جون آڱريون ڏاڍي مضبوطيءَ سان تخت جي ڪنڌ تي ڄمي ويون، هن جو ساهہ تيز تيز هلڻ لڳو، پر هن ڪجهہ ڳالهايو ڪونہ.

ڪافي دير تائين ڏاڍي تڪليف ڏيندڙ خاموشي هئي. پوءِ رونق سنگهہ پڇيو:”گهمرو سامان ڪٿي آيو“

”ان ڪي تہ ڪلاڪ کن ٿي ويو آهي.“ پٽس جواب ڏنو.

بينڪ جي ٻاهران بينڊ ڪنٽل ڪي آواز ڏئي. سڏي رونق سنگهہ انتهائي سختيءَ سان چيو:

”گهمري ڪي چڙهُ تہ منهنجو سامان ڪٿي هيڏانهن بينڪ ۾ اچي.“

رونق سنگهہ جو سامان جڏهن اندر چي ويو تہ هن ڪيسي مان چاٻين جو ڇلو ڪڍي ٽرنڪ کولي. ايتري ۾ سندس ماءُ ۽ ڀيڻ بينڪ ۾ گهڙي آيون، ۽ آهستي آهستي هن ڏانهن وڌنديون ٿي آيون. ٽرنڪ کولي، ان مان هڪ هڪ شيءِ الڳ ڪري ڳڻائيندي چوڻ لڳو:

”هي ساڙهيون.....هي غرارا.....هي بيل باٽم.......هي ڪنگڻ....هي ڪنگڻيون.....هي جهومڪ، هي ڳلابند، هي جهومر......!“

صوبيدار رونق سنگهہ پنهنجي ٽيڻ واري زال جي لاءِ گهڻو ڪجهہ وٺي آيو هو. سموريون شيون تمام سٺي طريقي سان ماءُ ڪي ڏيکاري، هن ٽرنڪ بند ڪئي ۽ چاٻيون ماءُ جي تريءَ تي رکي چيو:

”امان هي سيئي شيون سنڀالي رک، ڪنٽل جي وهانءَ ۾ ڪم ايندين.“

”پر....“ ماڻس ڳالهائڻ چاهيو پر پٽ جو منهن ڏسي چپ ٿي وئي.

رونق سنگهہ پٽ جي ٽيڪ ڏئي رکيل رائفل کنئي، جهڪي ماءُ جي پيرن تي هٿ رکيائين ۽ ڪمري مان ٻاهر نڪري ويو.

ماڻس رڙ ڪري کيس روڪيو:”پٽ ڪاڏي پيو وڃي؟“

رونق سنگهہ ٿورو ترسيو، ٿورو مڙي آهستگيءَ سان چوڻ لڳو:

”موڪل ملتوي ڪرائي، واپس فوج ۾ وڃي رهيو آهيان.“

”پٽ....“ ماڻس چوندي اڳتي وڌي، پرپٽس روڪي ورتس، جنهن تي رونق سنگهہ پويان ڏسڻ ڪانسواءِ ئي پنهنجي مضبوط قدمن سان ٻاهر نڪري ويو.

پوءِ سندس پيءُ پڳ ڪٽي پنهنجي متي تي رکي، اڪين مان ڳوڙها اگهيا ۽ وري بہ ڪاغذن ڏسڻ ۾ محو ٿي ويو.

*

اها رات تہ مون جيئن تيئن ڪري رونق سنگهہ جي گهر ۾ ئي گذاري ورتي. مون بہ رونق سنگهہ کي روڪڻ جي ڪوشش ڪانہ ڪئي. هن جو غم، غصو ۽ حسرتن جو خون ٿيندي ڏسي، سندس وقلڻ جو اندازو ڪندي مون هن کي روڪڻ مناسب نہ سمجهيو. ٻيو تہ جڏهن سندس گهر وارن ئي کيس وڃڻ کان نہ جهليو تہ مان کيس روڪڻ وارو ڪير ٿيندو هوس، ۽ کيس آتت بہ آخر ڪيئن ڏيان ها!

پرهہ ڦٽيءَ جو ڪنهن ٻئي جي جاڳڻ کان اڳ ۾ مان پنهنجو هيندڻ ٻئگ ڪٽي چپ چاپ ۽ ڏڪويل دل سان گهر مان نڪري آيس. ڳوٺاٽن ڪان ڪواڙيءَ جي قلعي جو ڏس پڇي ڳوٺ جي دنگ واري ديوار کان ٻاهر اچي ويس.

ڪواڙي قلعي ڏانهن ويندڙ رستو اصل ۾ ڪو رستو ڪونہ هو، بس ڏنارن جي هلڻ وارو گس هو، جيڪو ڪڏهن وڻن جي جهڳٽن ۾ گم ٿي پئي ويو تہ ڪڏهن وارياسي ميدان ۾ تبديل ٿي پئي ويو. مان بہ اندازو ڪندي، ٻُلندي ٻٽڪندي بهرحال هلندو پئي ويس، چاڪاڻ تہ پري پري تائين ڪنهن آباديءَ جو نانءُ نشان ئي ڪونہ هو. هڪ ٻن جاين تي ڏنار پنهنجي ڌڻ سان گذريندي ڳڏيا، جن کان رستو تہ پڇيم پر جيڪو رستو انهن ٻڌايو انهيءَ بہ ميلن جا ميل رلائي ٿڪائي ڇڏيو. رونق سنگهہ تہ ٻڌايو هو تہ پارپيا ڳوٺ کان ڪواڙيءَ جو قلعو ڏهن ڪوهن جي مفاصلي تي آهي، پر هتي تہ رستو ڪٽڻ جو نالو ئي نہ پيو وٺي، مون کي پڪ ٿي وئي تہ مان رستو وڃائي وينو آهيان.

هاٽي ٿيون پهر بہ ويجهو اچي ويو ۽ بک بہ گهٽو بي حال ڪري ڇڏيوهو. آخرڪار رستي ۾ هڪڙو شوالو نظر اچي ويو. هڪ اونچي ٺل تي ۽ چئني پاسن کان ساون ساون وڻن جي گهيري ۾ ميلن تائين پکڙيل سڪل سڙيل وڻن ڪانپوءِ جو اها ساوڪ ڏٺم تہ اکيون ئي ٺري پيون ۽ مان بي اختيار ان شوالي جي طرف وڌڻ لڳس.

ڪٽي بانس جي لڪڙن جو جهنڊ تہ ڪٽي انبن جا وڻ، ڪٽي جمون تہ ڪٽي گهاٽي چانوَ ڪندڙ نم جا وڻ، پوءِ دڙي جي هڪ پاسي کان پهاڙن ۾ هڪڙو جهرڻو نظر آيو، ٺڏو ٺڏو اوجل پاڻي. مان هر هر پنهنجي اکين تي ڇنڊا پئي هنيا ۽ هٿ منهن پئي ڌوتو. پاڻي منو ۽ مزيدار هو، دل ڪولي پيتم پر اڃ اسات، بک جو بدل نہ ٿي سگهي، جا ان پاڻي پيئڻ

سان لڳڻ شروع ٿي ويئي، غلطي ڪيم، ڳوٺ مان نيرن ڪري نڪران ها، يا چار مانيون ئي سفر لاءِ ٻڌرائي ڪڍان ها!

”گهٽو پري ڪان آيو آن؟“

اوچتو هڪڙو آواز منهنجي مٿي وٽان ٻڌڻ ۾ آيو. مان پنهنجي پيل منهن سان اتي ڏسڻ لڳس. منهنجي مٿان شوالي جو پوڄاري بيٺو هو، ڏکهو، گوري چٽي رنگ وارو پوڄاري، ڪُوڙيل ٽڪڻ، ويڪري پيشاني، ڏگهيون جهڪيل غلافي اکيون، ويڪرو سينو، چيلهه ۾ هڪڙي اڇي ڌوتي ۽ پيرن ۾ ڪاٺيءَ جي چاڪڙي.

مون پوڄاريءَ کي ڏسي هٿ جوڙي چيو:

”ها تمام گهٽو پري ڪان آيو آهيان، ڪلڪتي ڪان.“

”ڪيڏانهن ويندين؟“

”ڪواڙي قلعي ڪان اڳتي، سريني جي علائقي ۾.“

”پوءِ تہ تون رستو ڀلجي ويو آهين.“

”ڪيئن؟“

”پوڄاريءَ مون کي رستو ٻڌائيندي چيو:“جنهن رستي سان تون آيو آهين، ان ئي رستي سان واپس وڃ، ڏيڍ ٻن ميلن تي توکي هڪڙو سکل واهہ ملندو.“

”هاها مليو تہ هو.“

”ان واهہ جي ڪڙ ونيو اوپر طرف هليو وڃ، شام ٿيندي ٿيندي تون ڪواڙي جي قلعي تائين پهچي ويندين.“

”پر! مون کي تہ سخت بک لڳي آهي.“

”تہ تڙ ڪري، ڀڳوان جو درشن ڪري وٺ تہ توکي ڀوڄن بہ ملي ويندو.“

ڀڳوان جي درشن ڪانپوءِ ڪائڻ لاءِ دال ۽ پت مليو. ڀَتري دال ۽ لُٻيل پاروتا چانور، پر بک ايتري لڳل هئي جو پتل جي ٿالهيءَ کي بہ چٽڻ لڳس. پوڄاري بيٺو ڪلي رهيو هو، مان جڏهن سندس شڪريو ادا ڪري هلڻ لڳس تہ هن پڇيو:

”چا رستي ۾ توکي مرهٽا گڏيا هئا؟“

”مرهٽا!“ مون حيرت وچان پڇيو،“ڪهڙا مرهٽا؟“

هن منهنجي سوال جو جواب ڪونہ ڏنو. پنهنجي خماريل اکين سان آسمان طرف ڏسي چيو: مرهٽا اچن پيا.“ وري ٿورو ترسي چوڻ لڳو،“تون سريني تو وڃين نہ؟ اتي جي نڳن ڪان هوشيار رهجانءِ.“

”پر نگ ته عرصو ٿيو ختم ٿي ويا آهن!“

”ختم نه ٿيا آهن.“ ڏڪ ڪان مٿو ڌوڻيندي چوڻ لڳو، ”هن علائقي ۾ اجا آهن، بس سرينيءَ جي جهنگ کان هوشيار رهجانءِ.“

هو عجيب خوابناڪ اکين سان مون ڏانهن نهارڻ لڳو، مون کي ڪجهه چريو ٿي لڳو، ان ڪري مان تڙتڪڙ ۾ ڪانئس موڪلائي شوالي کان ٻاهر هليو آيس ۽ پنهنجو رستو وٺي وڃڻ لڳس.

ڏيڍ ميل کن پويان هلڻ ڪانپوءِ مون کي جڏهن اهو سڪل واهه نظر آيو ته ان جو ڪناري ڏئي مان اوپر طرف هلڻ لڳس. آهستي آهستي زمين مٿانهين ٿيندي وئي ۽ سڪل ٻُوڙن جي جاءِ تي ساوا ساوا ٻُوڙا ۽ انهن جي وچ وچ ۾ ڪٿي ڪٿي وڏا شاهي وڻ نظر اچڻ لڳا.

ان سڪل واهه ۾ ڪٿي ڪٿي پهاڙن تان ڪرندڙ پاٽي، ننڍن ننڍن دٻن جي شڪل ۾ بيٺو هو. واهه ويڪرو ٿيندو ويو ۽ ڳڏوگڏ سندس ڪنارو ٻه مٿانهينءَ تي ٿيندو ويو، پرسان هڪڙو پهاڙي سلسلو ٻه شروع ٿي ويو. مان ڪڙ ڇڏي واهه جي وچ مان، پٿرن تان هلندي رستو طئي ڪرڻ لڳس.

وري واهه جا ڪنارا سوڙها ٿيندا ويا ۽ چاڙهي شروع ٿي وئي، منهنجي سامهون واهه جو موڙ اچي ويو، ڏاڍو خطرناڪ ۽ پٿريلو هو. ٻنهي پاسن کان ايترا ته گهاٽا وڻ هئا جو موڙ جو اڳيون حصو ٻه نظر ڪونه پئي آيو.

موڙ طئي ڪري جيئن ئي اڳيان وڌيم ته هڪ دم ڊڄي بيهي رهيس، پهريائين ته ڪنن تي ڪنهن جهرڻي جو آواز آيو، پر جڏهن اڳتي وڌيس ته پهاڙي ڪنهن ديوار وانگر منهنجي سامهون آئي، جنهن جي وچ واري ڦاٽ مان پاٽي نڪري رهيو هو، جيڪو هيٺ وهندي، جهرڻي جي صورت ۾ بدلجي ٿي ويو. پاٽي اوپر کان ڏکڻ طرف وهي رهيو هو، شايد انڪري واهه جو اولهه کان اوپر وارو پاسو سڪل هو.

ان پهاڙيءَ جي پٽ جي بلڪل مٿان سپ کان مٿانهين چوٽي تي ڪواڙي قلعي جي ٽٽل ديوار، ٽٽل ڦٽل ڪنگرا ۽ برجيون نظر اچي رهيون هيون.

مون سوچيو، ڪو ٻيو رستو ٻه هوندو، جيڪو ڪواڙي قلعي جي طرف ويندو هوندو. مان شايد ان قلعي جي پوئين پاسي کان آيو هوس. ان پاسي پهاڙي ڪافي سڌي هئي، ساڄي پاسي مون کي هڪڙو چارو نظر آيو، ڇڳو خطرناڪ هو، پر وچ ۾ جاءِ جاءِ تي ننڍا ننڍا ٻُوڙا ۽ وليون ڦٽل هيون، جن کي جهلي، مان مٿي وڃي ٿي سگهيس.

پٽ تي رينگڻ واري چڇيءَ جيان مان آهستي آهستي ڪوشش ڪري مٿي چڙهندو ويس، من ۾ طرح طرح جا خيال پئي آيا ويا. عجيب چريو ماڻهو آهيان مان ۽ جو ڪلڪتو ڇڏي، هن سنسان علائقي ۾ هليو آيو آهيان، سو ۽ هڪ بيوقوف سيٺ جي چوڻ تي.
زندگيءَ جي ڏکئي امتحان کان بچڻ لاءِ جهنگ سان هن قسم جي محبت هڪ حساب سان فرار نه آهي؟ پر تون بچي نه سگهندين! جتي ويندين زندگي تنهنجو پيڇو ڪندي رهندي ۽ پنهنجو ڏن وصول ڪندي رهندي مسٽر!
سوچڻ سبب منهنجو پير ٿڙي ويو، جنهن ٻُوڙي ۾ هٿ پيل هو ان جي ٽاري ٽٽي پئي ۽ مان ۽ تي فوٽ هيٺ ڪسڪي ويس، پير ڦباڻ جي جاءِ ملي وئي ۽ پپل جي هڪ ٽاري هٿ لڳي وئي جيڪو پهاڙ جي ديوار ڪي ڦاڙي نڪتو هو. زندگي ائين پهاڙ کي ڦاڙي پيدا ٿيندي آهي، ان کان ڪيترو پڄندين!؟
گوڏا ڇلجي پيا، هٿ زخمجي پيا، پر مٿي ڪسڪندي، لڙڪندي، ٿڙندي ٿاٻڙجندي بهرحال ڪنهن طريقي سان قلعي جي ان ٽٽل ديوار تائين پهچي ويس، جتي اهو پيچرو ختم ٿي رهيو هو.
آبشار جو آواز گهٽجي ويو هو ۽ منهنجي سامهون ڪو منظر ئي ٻيو هو، نگاهن ۾ هڪ ڪليل واديءَ جو منظر پرجي ويو، جنهن جي پرئين پاسي سائي جهنگ سان گڏ پهاڙي سلسلو هو، پريان پهاڙي سلسلي مان ڪرندڙ ندي، هن مٿانهين واديءَ جي دامن ۾ ڦهلجندي ٿي وئي ۽ ان واديءَ جي اتر ۾ مٿيءَ جي چوني سان ليپيل هڪڙو اڇو گهر نظر اچي رهيو هو، جنهن جي هڪ پاسي جهنگ ۽ ٽن طرفن کان بني ئي بني،
سيٺ صحيح چيو هو!
واقعي بيحد حسين جاءِ آهي!
فطرت جي جهوليءَ ۾ جتي ساري زندگي گذاري سگهجي ٿي!
مان دير دير تائين دل کي وڻندڙ ان واديءَ کي ڏسي رهيو هوس، آسپاس قلعي جي کنڊرن کان بلڪل بي پرواهه.
اوچتو منهنجي پرسان ڪنهن جي ڪلڻ جو آواز آيو!
مون ڇرڪي ان طرف نهاريو.
منهنجي کاٻي پاسي قلعي جو هڪ ٽٽل محراب سان ويڙهيل ٻير جي ٽاري مٿي ٿيندي نظر اچي رهي هئي، جنهن جي هڪ شاخ کي جهلي هڪ ڇوڪري بيٺل نظر آئي. ٻير کائيندي مون ڏانهن ڏسي کلي رهي هئي ۽ چئي رهي هئي:

”ٻير ڏاڍا مٺا آهن، ڪائيندين؟“
ائين چئي هن ٻہ چار ٻير مون ڏانهن بہ اڇلايا. هڪڙو تہ اچي منهنجي نڪ تي لڳو، ٻيو ڳلن تي تہ ٻہ چار منهنجي نراڙ تي لڳي زمين تي ڪري پيا.
اهائي ڇوڪري هئي! ساوتري، پر تصوير کان ڏهوڻي حسين!

*

ٿوري دير تہ مان خاموش نگاهن سان هڪ ٽڪ ڪيس ڏسندو رهيس، هوا ٻير جي پنن سان ٽڪرائجي سر سر ڪندي رهي ۽ ساوتريءَ جي ڪليل وارن کي سندس ڪلهن تي نچائيندي رهي، ۽ هوءَ منهنجي سامهون بيٺي هئي، هٿن ۾ ٻير جهلي، وڏين وڏين اکين ۾ شوخيءَ جي چمڪ. پر مان ئي ڪو ڳيرو پڙڪو ڏئي اڏريو تہ ڄڻ منهنجي مٿان طاري ٿيل خاموشي بہ ٽٽي وئي.
مون ڪانئس پڇيو:”تون ساوتري آن نہ؟“
”ساوتري!! ڪير ساوتري؟“
”لنواءِ نہ“ مون ٿورو غصي مان چيو،”تون ساوتري آهين، مون تنهنجي تصوير ڏٺي آهي، تنهنجي شادي پارپيا جي رونق سنگهہ صوبيدار سان ٿيڻ واري هئي، پر شاديءَ کان ٻہ ڏينهن اڳ تون پنهنجي ڇگهہ سان ڀڄي آئي آهين.“
هن جي ڇهري جو سون جهڙو رنگ ڳاڙهو ٿي ويو، اکين ۾ جتي ڀهريائين حيرت هئس اتي هڪ وڏندڙ چمڪ ابري آيس، هن جهڪي هڪڙو پٿر کنيو، چوڻ لڳي:
”تون ڪير ٿيندو آهين جو مون تي اهڙا ڪوڙا الزام ٿو ڌرين، نہ مان ڪنهن جي گهر مان ڀڳي آهيان ۽ نہ ئي مان رونق سنگهہ کي سڃاڻان ٿي.“
”تہ تون ساوتري ناهين؟“ ڇوڪريءَ جي ڳالهائڻ ۾ ڪافي سختي هئي انڪري مونکي سندس ڳالهہ تي يقين اچڻ لڳو.
”مان تہ ريڪا آهيان، ۽ منهنجي شادي پنج سال پهرين جيرآباد ضلعي ۾ ٿي چڪي آهي ۽ مون کي هڪڙو ٻار بہ آهي، مان هتي پنهنجي ماءُ وٽ آئي آهيان.“
”هتي ڪنهن وٽ؟“
ڇوڪريءَ جو هلڪو قد ٿورو پاسيرو ٿي ويو، هن آڱر سان واديءَ ۾ نهيل گهر طرف اشارو ڪندي چيو:

”او هُو گهر ڏسين ٿو، اهو اسان جو آهي، اهو ٻن منزلن وارو.“ ائين چئي هوءَ منهنجي طرف ڦري بيني، هن جي ان ريت مڙي بيهڻ سان سندس ڇاتيون پاڻيءَ سان ڀريل ڦوڪڻي وانگر ڇلڪي ويون ته منهنجي دل ۾ ڇلڪڻ لڳي.

”ته تون سريني واديءَ جي مالڪياڻي آهين؟“

”مالڪياڻي ته منهنجي ماءُ آهي.“

”سُرجي امان؟“

هن جا سنهڙا ڳاڙها چپ ٿورا کليا جن ۾ چمبيليءَ جا گل نظر آيا، هوءَ حيرت وچان پڇڻ لڳي:”توکي منهنجي ماءُ جي نالي جي خبر ڪيئن پئي؟ توکي ته هن علائقي ۾ مون اڄ تائين ڪونه ڏٺو آهي، ۽ منهنجي ماءُ جو نالو سُرجي نه سروجا ديوي آهي.“

”مان ۾ هن ڪان اڳ هن علائقي ۾ نه آيو آهيان. هڪڙي سيٺ مون کي تنهنجي ماءُ جو نالو ٻڌايو هو ۽ اهو ۾ ٻڌايو هئائين ته اها هڪ بيوهه آهي، پنهنجي زمين وڪڻي پنهنجي ڌيءَ جي ساهرن ۾ وڃي رهندي.“

اهو ته سچ آهي،“ ڇوڪريءَ مٿو ڌوڻي چيو. هن جي نظرن ۾ منهنجي لاءِ جيڪو شڪ شبهو هو، اهو هاڻي دور ٿيندي نظر آيو،“ته ڇا تون زمين ڳنهڻ آيو آهين؟“

”زمين ڳنهڻ نه پر زمين ڏسڻ آيو آهيان، جيڪڏهن پسند آئي ۽ اگهه نيڪ ٿيو ته ڳنهي ۾ ونندس، پر هاڻي توکي ڏسي دل چوي ٿي ته مان ۾ جيرآباد ۾ وڃي رهان.“

”هل هل.“ هن معمولي ڪاوڙ ڪندي چيو،

سندس چهري تي ڪاوڙ ۽ غصو ٿوري وقت لاءِ هو. هر عورت پنهنجي تعريف ٻڌي خوش ٿيندي آهي، ڀلي اها شادي شده ڇو نه هجي.

”منهنجو مڙس ڏاڍو ظالم آهي. جيرآباد ۾ تو جَي مون سان اهڙي تهڙي ڳالهه ڪئي ته تنهنجو ساهه ڪڍي ڇڏيندو.“

”گهٽا ئي ڏٺا آهن ساهه ڪڍڻ وارا.“ مان هن جي ويجهو وڃڻ لڳس. هن هٿ ۾ جهليل پٽر مون ڏانهن اولاريو ته مان بيهي رهيس.

”مونکي ته هاڻي ۾ اعتبار ڪونه ٿو اچي ته تون ساوتري ناهين؟ سود پود اهائي صورت، ڇا هڪ جهڙيون ۾ ڇوڪريون ٿي سگهن ٿيون؟ ايتري گهري مشابهت! ڪٿي تون مون سان الين ته نه ٿي؟“

”تون اسان جي گهر ته هلين ٿو نه، هلي امان سان ڳالهائيندين نه ته ان ڪان پڇي ونجانءِ ته مان ڪير آهيان.“

سج ٻڏڻ لڳو، پاڇا ڊگها ٿيڻ لڳا ۽ قلعي جي ڪنگرن ۽ برجين تي لهندڙ سج جي روشني پوڻ لڳي. هوا ۾ خنڪي ۽ وڌڻ لڳي ته سريني جي جهنگ مان هڪ عجيب مهڪ ۽ اچڻ لڳي.

هوءَ مون سان گڏ هلڻ لڳي.

هوءَ اربيلائيءَ سان مون سان گڏ هلڻ لڳي، گلابي رئي جي هينان چڪي ٻدل هيدي رنگ جي انگي، ۽ ان جي هينان ڳاڙهو ڳاڙهو گهاگهرو پڙو، جنهن تي انبن جي پنن وارو پرت، جنهن ۾ آرسيءَ جون ٽڪون سبيل، جيڪي لهندڙ سج جي روشنيءَ تي اولڙا ڪري رهيون هيون. چهري تي سون جهڙي چمڪ. هوءَ مناسب بدن ۽ ننڍي قد واري ڇوڪري هئي، پر ڪنهن ۽ ريت هڪڙي ٻار جي ماءُ ڪانه پئي لڳي، ڪٿان ۽ پنجن سالن جي پرٽيل ڪانه پئي لڳي. عمر ۾ ۽ هوءَ سورهن سترهن سالن کان وڌي ڪانه پئي لڳي. هلندي هلندي هن جو گهاگهرو منهنجي پيرن ۾ تي آيو يا سندس رئو ڪنهن ڪنڊن واري ٽاريءَ سان اٽڪي تي پيو ته مون آهستي سان الڳ تي ڪيو ته منهنجو شڪريو ادا ڪرڻ ڪانسواءِ ئي رئو سنڀالي هلڻ پئي لڳي.

عجب دلڪش ۽ بي اختيار لوڏ هئي هن جي. مان ته سارو رستو هن کي ڏسندو پئي هليس. مون کي خبر ئي ڪانه پئي ته سج ڪيڏيءَ مهل لهي ويو، ڪڏهن شفق جي لالاڻ، نيري نڀ جي شفاف شيشي تي ايري آئي ۽ ڪڏهن اهو نيرو گهرو آسمان، سرمائي رنگ ۾ بدلجي ويو، ڪيڏيءَ مهل اس جو ڦهليل ڇار، واديءَ مان اڏري افق جي هن پار گم ٿي ويو، ڪڏهن شام جي پاڇن اونداهيءَ جو پهراڻ پاتو. بس مون کي رڳو ايترو معلوم ٿيو ته جڏهن هن جي گهاگهري پڙي جي ڳاڙهاڻ، ڪاراڻ ۾ بدلجي وئي ۽ ان اونداهيءَ ۾ هن جي پڙي ۾ پويل آرسيءَ جي ٽڪن مان نه ڄاڻ ڪٿان ڪائي روشني جهرمر ڪرڻ لڳي، تڏهن مون ڄاتو ته رات ٿي وئي.

هلندي هلندي هن، ڪيڏيءَ ڪيڏيءَ مهل گهرو ساهه ۽ پئي ڪنيو. جنهن مان ڪنهن ڏکويل من جو احساس ظاهر پئي ٿيو. مان هن جي چهري ڏانهن ۽ ڏٺو پئي پر اونداهيءَ سبب ڪجهه معلوم ڪونه پئي ٿيو.

مون هن کان پڇيو: ”تون ايترو پري قلعي جي کنڊرن ۾ ڇو آئي آهين؟“

”ٻير ڪائڻ آئي هئس.“

”ٻير ته تنهنجي واديءَ ۾ ۽ ملندا هوندا؟“

”ملندا آهن پر اهي ايترا مٺا نه هوندا آهن.“

مان خاموش ٿي ويس، ٿوري دير ڪانپوءِ ڪيس چيم:"منهنجو خيال آهي تہ ڪا ٻي ڳالهہ آهي!"

ڏکھو ساهہ کڻي چوڻ لڳي:"نہ اها ڳالهہ نہ آهي، مان قلعي جي ٻاهران کنڊر ڏانهن ان ڪري ويندي آهيان جو ويراني ۾ وڏو سڪون ملندو آهي!"

"ڇا تون بہ مون وانگر ويراني کي پسند ڪندي آهين." مان سندس جواب ٻڌي حيران ٿيندي چيو.

هن کو بہ جواب نہ ڏنو، چپ چاپ هلندي رهي.

ٿوري دير ڪانپوءِ اسان لاهيءَ تي لهڻ لڳاسين، هوءَ اڳيان اڳيان، مان پويان پويان. ٿوري دير ڪانپوءِ پاڻيءَ جو شور ٻڌڻ ۾ آيو. هڪڙي جاءِ تي هوءَ بيهي رهي، اتي اونداهي ڪجھ وڌيڪ هئي.

چوڻ لڳي:"اچي منهنجو هٿ جهل."

"ڇو؟"

"هتان پاڻيءَ جو وهڪرو تيز آهي، اسان وڻ ڪيرائي پل تہ ناهي آهي پر لڏندي ڏاڍي آهي، مان تہ اکيون بند ڪري ٽپي ويندي آهيان، پر تنهنجو ٿورو بہ پير ٿاٻڙيو تہ ڏو وڃي پاڻيءَ ۾ ڪرندين، پاسراٽيون ئي ڀڃي پوندءِ."

مون پڇيو:"توکي هن اونداهيءَ ۾ ڊپ ڪونہ ٿو ٿئي؟"

"نہ تہ....!"

هوءَ هلڪي آواز ۾ چوڻ لڳي:"اونداهي تہ مون کي ڏاڍي پسند آهي، اونداهي تہ منهنجي تقدير آهي."

مان چپ ٿي ويس. سوچڻ لڳس. هي ڇوڪري ڏاڍي پيار ڪندڙ ٿي لڳي، ان عمر جون ڇوڪريون گھٽو ڪري رومانٽڪ ٿينديون آهن، ۽ مڙس، ٻارن ۽ گھر گھاٽ هوندي بہ محبت جي تلاش ۾ آهون پرينديون رهنديون آهن.

مون پنهنجو هٿ سندس هٿ ۾ ڏئي ڇڏيو، هوءَ منهنجو هٿ جهلي هلڻ لڳي. اسان جا پير هاٽي چلي صاف ڪيل وڻن واري پل تي هيا. هينان واهہ جي پاڻيءَ جو شور وڌي ويو هو. پاڻيءَ ۾ جيڪا اڇي اڇي گج نهي پئي، اونداهيءَ جي باوجود ڪڏهن ڪڏهن اها نظر پئي آئي. ڇوڪري مضبوط قدمن سان هلي رهي هئي، هن جي نرم نازڪ هٿ جون ميٺ جهڙيون آڱريون، منهنجي من ۾ شمعن جيان ٻري رهيون هيون. پوءِ اسان پل پار ڪئي ۽ هڪ چاڙهي چڙهڻ لڳاسين. پاڻيءَ جو گوڙ گھٽ ٿي ويو. وڻن مان ايندڙ آواز بدستور

ايندو رهيو. اسان هڪ سڌي سطح تي اچي وياسين، هتان وادي پڪڙجي هڪ ميدان جي صورت اختيار ڪري چڪي هئي. اسان ٻئي وڻن جي جهڳٽن ۾ بيٺا هئاسين ته سامهون اٽڪل ٻه سو والن تي اهو ٻه ماڙ گهر نظر آيو، جنهن جي اندر روشني جهلمل ڪري رهي هئي.

ريڪا منهنجو هٿ ڇڏي ڏنو، چوڻ لڳي:”مان وڃان ٿي!“

”ڪيڏانهن؟“

”پنهنجي گهر.“

”۽ مان؟“

”تون بعد ۾ اچجانءِ.“

”ڇو؟“

”منهنجا گهر وارا مون کي ڪنهن ڌاريي سان گڏ ڏسندا ته ڇا چوندا! ان ڪري تون اڌ ڪلاڪ کان پوءِ اچجانءِ...نه نه ڪلاڪ کان پوءِ اچجانءِ.“

”ايندين نه؟“ هن عجب دردمنديءَ وچان پڇيو،”پڪ سان ايندين نه؟“

هن جي دل جو اهو ڏک منهنجي دل کي ڇهي ويو، مون آهستي چيو:”ايندس ڇو نه، هن اونداهين رات ۾ ٻيو ڪيڏانهن ويندس.“

هو اونداهيءَ ۾ گم ٿي وئي، چند قدمن تان ئي جڻ اونداهيءَ ۾ جذب ٿي وئي. مان هڪ پٿر تي ويهي رهيس. هينڊ بئگ مان هڪڙو ننڍو ٽوال ڪڍي پنهنجو چهرو صاف ڪيم، پنهنجي ريڊيم واچ ۾ وقت ڏٺم، اجان ته ست پئي ٿيا، ها پر پهاڙن تي رات جلدي اچي ويندي آهي، ويٺي ويٺي مون آيا جي باري ۾ سوچيو. هن کي شايد ٻيو مرد ملي ويو هوندو. ايتري تيز رفتار دنيا آهي، اڄ ڪلهه ڪو ٻه ڪنهن جي انتظار ۾ ڪونه ويٺو آهي. محبت کي ٻه جيٽ جهاز جا پر ملي ويا آهن. اڄ ڪلهه محبت ٻه ڪنهن ايئر هوسٽيس وانگر ٿي وئي آهي، جيڪا هر ايندڙ ويندڙ مسافر کي مرڪ پيش ڪندي آهي، چند گهڙيون هر مسافر سان گڏ هلندي آهي. جنهن جو سمورو سفر زندگيءَ جيان آهي. اها هڪ زال جيان چانهن ٻه ناهي پياري ٿي، مانجهاندو ٻه ڪرائي ٿي، لٻيل ٿانءَ ٻه ڪٽي ٿي، اوهان جي ڪنڌ جي هيٺان وهاڻو ٻه رکي ٿي، جيڪو گهڻو ڪري زالون نه رکنديون آهن. پوءِ سفر ختم ٿيڻ وقت هوءَ ائين هٿ لوڏائي ٿي جيئن اوهان روزانو گهر کان دفتر ويندا آهيو. حالانڪه، شايد اوهان کي ٻيهر ملڻ جو موقعو نه ملي ته ٻه ڪا وڏي ڳالهه ڪانه آهي، ڪا ٻي ايئر هوسٽيس...يا وري اهائي هوسٽيس....مگر مرد ڪو ٻيو. هوائي

جهاز جي سفر ۾ هڪڙي ڪشش اها ٻہ آهي. هر مسافر کي ڪجهہ ڪلاڪن لاءِ پنهنجي پسند جي زال ملي ويندي آهي، خوبصورت، خدمتگار، گهڻ ڳالهائڻي ۽ سدائين مرڪندڙ.
فالتو پيار ڪان مون ڪڏهن ٻہ نہ گهٻرايو آهي، پر دل جي اندر، دل جي بلڪل اندر پهچي، ڪٿي تڪجي پوڻ جو احساس ٻہ لڪل ملندو آهي. نہ ڄاڻ ڇو؟ حالانڪ اها مرد جي فطرت نہ آهي. پر اڄ ڪلهہ تہ عورت جي فطرت ٻہ بدلجندي ٿي وڃي. سوچيان ٿو تہ مرد ۽ عورت کي هڪ جيترا موقعا فراهم ڪيا وڃن تہ ٻنهي جي فطرت هڪ جهڙي ٿي ويندي!
ان ۾ آيا جو ڪهڙو ڏوهہ؟ شايد هوءَ مون کان وڌيڪ سچي ۽ حقيقت پسند آهي، پوءِ سچ ۽ ويراني جي ڳولها جي لاءِ جهنگل ۾ وڃڻ جي ڪهڙي ضرورت آهي. اڄ ڪلهہ جي شهري زندگيءَ ۾ ماڻهوءَ جي وچ واري تارڪتي ٽٽي پئي آهي، شايد ان کي ڳولهڻ لاءِ وڻن جي ويجهو وڃڻ ضروري آهي.
سوچيندي سوچيندي، پورو ڪلاڪ ائين گذري ويو جو خبر ئي ڪانہ پئي. خيال جي روانيءَ ۾ اهائي تہ سونهن آهي جو ماڻهو تڪبو ئي نہ آهي، مگر مان صبح کان سفر ڪندي ڏاڍو تڪجي پيو هوس ۽ سامهون گهر جون روشنيون مون کي سڏي رهيون هيون.

*

حاويليءَ جو دروازو کليو ۽ ڪنهن لالٽين مٿي ڪري منهنجي چهري تي روشني وڌي.
”ڪير آن تون؟“ ڪنهن پوڙهي عورت جو آواز هو.
”مسافر آهيان، راهه وڃائي ويٺو آهيان، رات گذارڻ لاءِ پناهه گهرجي.“
”ڪاٿون پيو اچين؟“
”پارپيا ڳوٺ کان.“
”هتي ڪهڙو ڪم اٿئي؟“ پوڙهي عورت لالٽين هيٺ ڪر ي ڇڏيو، جنهن ڪري مان ان عورت جو ميٽوڙي رنگ وارو چهرو ڏسي پئي سگهيس. سندس منهن جي کل ۾ ڪٿي ڪٿي سائي رنگ جون جُهريون پيل هيون، ائين پئي لڳي، ڄڻ تازو ڪنهن ڪفن مان ڪڍيو هجيس.
”او هو. ويچارو ٻاهر سرديءَ ۾ ڏڪي پيو.“ نوجوان ڇوڪريءَ اندران ئي آواز ڏنو. ويچاري کي اندر ته اچڻ ڏي ڏاهلي ٻوڙا.“
مون آواز سڃاتو، ريکا هئي.
پوءِ ريکا جي پويان ڪنهن ٻي عورت جو آواز آيو،”ريکا ڌيءَ ڪير آهي؟“
”امان ڪو مسافر آهي، رات رهڻ ٿو چاهي!“
”ان کي اندر وٺي آ.“ ان عورت فيصلو ڪندي چيو. ۽ منهنجي سامهون بيٺل پوڙهي عورت مون کي اندر اچڻ لاءِ رستو ڏنو، پر هن جي پاسيري تي بيهڻ مان اندازو لڳايو ته هوءَ راضي نه هئي. منهن ئي منهن ۾ پڻ پڻ پئي ڪيائين ۽ مون کي شڪي نظرن سان پئي نهاريائين.
اڳيان اڳيان ريکا، ان جي پويان لالٽين کڻي هلڻ واري پوڙهي، جنهن جي پويان مان. هي مختصر قافلو هڪ ڪليل اڱڻ مان گذريو. اڱڻ پار ڪري هڪ سوڙهي ۽ اونداهي هال ۾ پهتو، چند والن جي مفاصلي تي روشني نظر آئي. هال جو وڏو دروازو ٽپي اندر آياسين. هيءَ هڪ وڏي ۽ وسيع بيٺڪ هئي، پراڻي فرنيچر سان ڀريل، جيڪو اٽڪل سو سال پراڻو ٿي لڳو. جاءِ جاءِ تي تخت ۽ طول وهاٽا ۽ هڪڙي پراڻي ڇپر کٽ ۽ زريءَ جي پرت وارا پردا، ديوارن تي پراڻيون بندوقون، ڦاڙهن ۽ سانبرن جون منڍيون، بزرگن جون تصويرون ۽ ڇت ۾ ٽنگيل بلور جا ٻه وڏا شمعدان، اندر هال ۾ خوشبوءِ ۽ پراڻي زماني جي هئي. راجپوتي زرهه ۽ تلوارن جي جهنڪار ۽ گونج. ان وسيع هال ۾ رکيل سامان

ڪي ڏسندي، لڳو ٿي ته هن گهر ڏاڍا سنا ڏينهن به ڏٺا آهن ۽ ڪڏهن اهڙا خوفناڪ به جيڪي ظلم ۽ تشدد جي خون سان پريل هوندا.

مان نهايت حساس ماڻهو آهيان ۽ ان وسيع بينڪ ۾ رکيل پراڻي سامان کي ڏسندي، منهنجي نظرن اڳيان ماضيءَ جا پاچا چٽا چٽا ڦرڻ لڳا هئا، پر مون پنهنجو پاڻ کي سنڀالي ورتو، ڇاڪاڻ ته منهنجي سامهون ڪاري ڪناري واري سفيد ساڙهي پاتل ڪروڙوڊ عورت تخت تي ويٺي، ڪليل پادان مان سوپاريون ڪڍي ڪتري رهي هئي ۽ مون ڏانهن نهاري رهي هئي. هن جي مهانڊي ۽ سونهري رنگ ۽ بدن جي مشابهت مان، مون اندازو لڳايو ته هوءَ ريڪا جي ماءُ هوندي، اڄ به خوبصورت هئي ڪڏهن ته بيحد خوبصورت هوندي.

چوڻ لڳي:“هتي ته ڪوئي ايندو ويندو ناهي، تون ڪيئن پُلجي پيو آهين.“

هن جون گهوريندڙ نگاهون منهنجي جسم ۾ چڀڻ لڳيون.

مون چيو:“سچ ته اهو آهي ته مان ڏڪ پُجي نه پر هن پاسي اچڻ جي ارادي سان آيو هوس. هڪڙي سيٺ مون کي اوهان جي گهر جو ڏس ڏنو هو، زمين خريدڻ جو خيال آهي، جيڪڏهن اگهه ۾ پڄاءُ پيو ته....“

ريڪا جي ماءُ غور سان مونکي ڏسندي رهي، اوسيئڙو ڪرائيندڙ هڪ وڏي وقفي کان پوءِ سهڻن مهاندن واري ان عورت جي واتان نڪتو:“ماڻهو شريف ٿو لڳين، توسان سودو ٿي ويندو.“ ائين چئي مڙي هن، ان پوڙهي عورت کي چيو،“هن کي مهمان خانو کولي ڏي، وهنجڻ لاءِ پاڻي به رکي ڏيس ۽ ريڪا تون مون سان اچ، لڳي ٿو ته مهمان پاڻ سان بسترو به ڪونه آندو آهي، مان اندران رلهيون وهاڻا آڻي ٿي ڏيانءِ.“

ريڪا پنهنجي وڏين وڏين اکين سان مون ڏانهن نهاريو، هن جي ان پراسرار نهار ۾ ڪا خاص ڪشش هئي، پوءِ هوءَ مڙي پنهنجي ماءُ سان هلي وئي.

وسيع بينڪ مان ئي ڪانيءَ مان نهيل ڏاڪڻ مٿي وڃي رهي هئي. داهلي بوئا لالٽين ڪٽي اڳيان اڳيان هلڻ لڳي. اسان ٻنهي جي قدمن جو ڪڙڪو، ان وسيع هال ۾ گونجڻ لڳو، لڳو پئي ته ڪانيءَ جي ان ڏاڪڻ تي ڪنهن زماني ۾ قالين يا غاليچو وڇايل ڳهوندو، جنهن سان هلڻ واري جي قدمن جو آواز به پيدا ڪونه ٿيندو هوندو، پر هاڻي ته ان ڪانيءَ جي ڏاڪڻ جي سموري سونهن ۽ چمڪ دمڪ غائب ٿي چڪي هئي. هلندي هلندي هاڻي ته ڏاڪڻ به چيڪات ڪري رهي هئي.

ڏاڪڻ چڙهي اسان ساڄي پاسي مڙياسين، وري ڪاٻي پاسي، پوءِ هڪ ڊگهي بيٺڪ، جنهن جي ڪنڊ تي پهچي داهلي بوئا پنهنجي گهاگهري ۾ لڙڪندڙ چاٻين جي هڪ وڏي ڇلي مان هڪڙي چاٻيءَ سان دروازو کوليو ۽ لالٽين کڻي اندر وئي. لالٽين جي روشنيءَ ۾ مون کي ائين لڳو، ڄڻ مان ڪنهن باغيچي ۾ اچي ويو آهيان. ڀتين تي ساون ساون گهاٽن وڻن، ولين سان جهنجهيل نقش نگار نهيل هئا. ڇت ۾ اهڙن ئي گلن ٻوٽن سان نقش ٿيل هئي. هڪڙو دروازو، گڏ ئي پراڻي وضع جو هڪڙو غسل خانو. ڪمري ۾ هڪڙي جاءِ تي ڇپر کٽ پئي هئي. ٻئي طرف ۾ تخت ۽ ٻه ميزون رکيل هيون. هڪ ڪُنڊ ۾، نيري رنگ وارو چينيءَ جو قيمتي، گهگهي جهڙو گلدان رکيو هو.

مان اڃان ڪمري جو معائنو ئي ڪري رهيو هوس ته سروجا ديوي، ڇپر کٽ تي وڇائڻ لاءِ چادرون ۽ وهاڻا آڻي داهلي بوئا کي ڏئي وئي. داهلي بوئا جا چپ اڃان تائين ڪاوڙ سبب پيڪوڙيل هئا ۽ پرون چڙهيل، هن پنهنجي ڪاوڙ، بستري وڇائڻ ۽ چادرن کي ٺيڪ ڪرڻ مان پئي ڪڍي.

پوءِ ڌوتي ٻڌل هڪڙو ڊگهي چوٽيءَ وارو نوڪر، هٿن ۾ پاڻيءَ جون ٻه بالٽيون کڻي اندر آيو، هڪڙيءَ مان ٻاڦ پئي نڪتي، ٻي بالٽيءَ ۾ شايد ٿڌو پاڻي هو. مون کيس چيو:“مون کي ٿڌي پاڻيءَ جي هڪڙي ٻي بالٽي ۾ گهرجي.“

داهلي بوئا جون ناسون ڦنڊي ويون، چپن ئي چپن ۾ پڻ پڻ ڪرڻ لڳي. نوڪر جواب ۾ چيو:“جي حاضر صاحب.“ هو هليو ويو ۽ ٿوريءَ دير ۾ پاڻيءَ جي هڪڙي ٻي بالٽي ۾ کڻي غسل خاني ۾ رکي ويو. داهلي بوئا ٽپائيءَ تي رکيل شمعدان ٻاريو، پوءِ مون ڏانهن منهن ڪري چوڻ لڳي:“جڏهن ماني تيار ٿي وئي ته اچي سڏي ويندياسانءِ.“

مون ڪجهه نه ڪڇيو، هيندڙ بئگ مان هڪڙو جوڙو ڪڍي غسل خاني ۾ گهڙي ويس ۽ پوءِ چڱي ريت تڙ ڪيم.

ٿڪل هوس، تڙ ڪرڻ ڪانپوءِ ننڊ اچڻ لڳي، ٿوري دير آرام ڪرڻ جي خيال کان ليٽي پيس پر خبر ئي ڪانه پئي جو ننڊ اچي وئي، بس اوچتو ڪنهن اچي ۾ ٿي ڌوڏا ڏنا ته اک کلي وئي. ڏٺم ته رات گهڻي گذري چڪي هئي ۽ ريڪا منهنجي مٿان بيهي مون کي جاڳائي رهي هئي.

”ڪڏهن کان ستو آهين، اٺ ماني ٻه ٿڌي ٿي وئي آهي، سڀئي ڪائي سمهي پيا آهن،“

”مون کي ۾ جاڳايو ها!“ مون چيو.

”اماں جهليو، چوي پئي ته ٿڪل هوندو پلي ۾ گهڙيون سمهي آرام ڪري وٺي.“

مان اتي هن جي پويان پويان هلڻ لڳس. ٻن ٽن دروازن مان گذري اسان هڪڙي ننڍڙي ڪمري ۾ داخل ٿياسين. اهو هڪ ننڍڙو رنڌڻو هو، ماني پچائڻ لاءِ نه پر ماني گرم ڪرڻ لاءِ هو. ڪاٺي جو سمورو سامان ڊڪيل ٿانون ۾ رکيل هو، چلهه ۾ هلڪي باهه تي هڪڙو ننڍڙو ديڳڙو ۽ رکيل هو، جنهن جي ويجهو بادامي رنگ جي ساڙهيءَ ۾ ملبوس ريڪا جي ماءُ ڦلڪا پچائي رهي هئي.

”اوهان ڏاڍي تڪليف ڪئي مون کي اڱ ۾ ئي جاڳائي ڇڏيو ها!“

ريڪا جي ماءُ هڪ ٿالهيءَ ۾ رکيل ڪٽورين مان ڀوڙ ڪڍيو ۽ گرم گرم ڦلڪو لاهي ٿالهي منهنجي ويجهو ڪري ڇڏي. ٻي ٿالهي هن ريڪا کي ڏني، جيڪا منهنجي پويان ساڄي پاسي ائين ويٺي هئي جو مان وارن جي گهيري ۾ آيل سنڌس منهن ڏسي پئي سگهيس.

ڪاڏو نهايت خاموشيءَ سان کاڌوسين. گهڻي بک سبب مان ته ماني کائڻ ۾ جنبجي ويس پر رکي رکي ريڪا کي به ماني کائيندي ڏسي رهيو هوس. هن جي اکين ۾ گهرا سپنا هئا، مون کي ته اهو سمورو منظر ئي ڪنهن سپني جهڙو پئي لڳو. ڪاڏو کائيندي ڪڏهن ننڊ کان اکيون ٻوٽجي ٿي ويون ۽ ڪن پل جي لاءِ اونداهي ڇانئجي پئي وئي. وري اکيون کلن پيون ته ريڪا جي ماءُ جي مک تي چلهه واري باهه جا پاڇا پئي نظر آيا، ۽ هڪڙو روشني جو ڪرڻو ڪڏهن ڪڏهن ريڪا جي وارن ۽ منهن تي به پئي پيو. ريڪا جون ميڻ جهڙيون آڱريون پئي ڏٺم، جن سان هن ڏاڍي سليقي سان، ڇپ ڪولي گراهه ڪٽي وات ۾ پئي وڌو. هڪ دفعي ته هن جي ٿالهي منهنجي ٿالهيءَ سان ٽڪرائجي وئي، مون کي ائين لڳو ڄڻ هن پنهنجو گراهه پيچي منهنجي ٿالهيءَ ۾ وڌو هجي ۽ مون اهو ڪٽي پيٽ ۾ نه پر پنهنجي دل جي اٿاهه گهرائين ۾ ڪٿي لڪائي ڇڏيو. ان غنودگيءَ جي حالت ۾ مون کي ڪجهه ياد نه آهي ته وڌيڪ ڇا ٿيو. وڏي قرب واري خاموشيءَ ۾ هن جون ڦڙڪندڙ پلڪون ۽ انهن جي ڇانو ۾ سنڌس اکيون ۽ گراهه ڪٽي چپن وٽ ترسي پوڻ واريون آڱريون ۽ سنڌس ساهه، اهڙو مترم ۽ گداز ڄڻ اڌ رات جو رات جي راڻيءَ جا گل پيا ٽڙن. ڪڏهن ته ڏهن ڏهن سالن ۾ ڪجهه ڪونه ٿيندو آهي، ڪڏهن ته هڪڙي لمحي جي اڏار ۾ سموري زندگي روشن ٿي ويندي آهي.

ماني کائڻ کانپوءِ ريڪا منهنجا هٿ ڌئاريا، پوءِ سروجا ديويءَ هڪڙو شمعدان کنيو، اڳيان اڳيان ماءُ هلي، پويان پويان ڌيءَ، جنهن جي پويان مان. ان بندري قد واري ڇوڪريءَ جي چال ۾ ڪافي لوڏ هئي، ننڊ واري خماريل چال، وڏا ٽڏا ٽڏا گهاوَ، ڏاڍا خطرناڪ جسماني

زخم، ڪيترائي ڀيرا منهنجي دل چاهيو تہ هن کي پنهنجي ٻانهن جي ٻيڪڙ ۾ ڀري وٺان. مون کي ڪجھ ائين محسوس ٿيو ڄڻ هوءَ ڪنهن گڏيءَ وانگر منهنجي ٻانهن ۾ سمائجي ويندي، پر مون پاڻ کي سنڀالي ورتو. حالانڪ ننڊ هئي، ننڊ جا خمار هئا ۽ گهري قرب واري خاموشي هئي. ڪنهن بہ ڪجھ بہ نہ پئي ڳالهايو پر لڳو ائين پئي ڄڻ بدن بدن کي سڏي رهيو هجي.

ڪمري جي ويجهو اچي ٻئي ماءُ ڌيءُ بيهي رهيون. ماءُ چيو:

”آرام سان سمهي پءُ، صبح جو بہ گهوڙا تيار هوندا ۽ ريڪا توکي زمين ڏيکاري وٺندي.“

ريڪا جون نظرون مون ڏانهن کڄيون، هڪ لمحي لاءِ ڄڻ ڪنوڻ جو چمڪو ٿيو، پوءِ هن جون اکيون جهڪي ويون ۽ ڪجھ چوڻ کان سواءِ ئي ماءُ سان گڏجي هلي وئي. جيستائين اکين کان اوجهل نہ ٿي، مان اُتي ئي بيٺو ڪيس ڏسندو رهيس.

پوءِ مان پنهنجي ڪمري ۾ آيس. دروازو اندران بند ڪيم، شمعدان کي وسايم ۽ ٻئي دريون کولي ڇڏيم. پري کان اينڌڙ جهنگل جي هوائن جو شوڪات ڪندڙ آواز ٻڌندي مان سمهي پيس.

الائي تہ ڪيتري دير تائين ستو پيو هوس تہ اوچتو مون محسوس ڪيو تہ منهنجو ساهہ گهٽجي رهيو آهي ۽ ڪو شخص گهوگهو ڏئي منهنجو ساهہ ٻوساتي مارڻ جي ڪوشش ڪري رهيو آهي، ان ئي وقت منهنجو هٿ گردن ڏانهن هليو ويو، ان ئي وقت ان جو هٿ بہ نوڙ جي ان ڦاهي ۾ ڦاسڻ لڳو هو. مون پنهنجي ويجهو ڪنهن جي ساهن جو آواز بہ ٻڌو پئي ۽ ڪوئي هيو جيڪو ان ڦاهي کي زور سان منهنجي ڳچيءَ ۾ جڪڙي رهيو هو.

منهنجي خوشقسمتي هئي جو ستل حالت ۾ ئي منهنجو هٿ منهنجي گردن تائين پهچي ويو هو، پوءِ مان ان هٿ کي جهلڻ چاهيو، جيڪو ڦاهي ۾ ڦاٿل هو، حالانڪ ڦاهو ڏيڻ واري پڪڙيو بہ ڏاڍي مضبوطيءَ سان هو پر مان پنهنجي طاقت سان هن جو هٿ گردن کان ٿورو مٿي ڪڍڻ ۾ ڪامياب ٿي ويس، پوءِ مان هڪڙو جهٽڪو ڏنو جنهن سان جڪڙيل ڦاهي مان آزاد ٿي ويس.

ڪمري ۾ مڪمل طور تي اونداهي هئي، ڪجھ بہ نظر ڪونہ ٿي آيو، ٻئي لمحي ڦاهو ڏيندڙ شخص مون سان چنبڙي پيو، ۽ مون کي قابو جهلي مارڻ جي ڪوشش ڪرڻ لڳو.

اسان ٻئي وڙهندي، چپر ڪٽ ڪان هيٺ ڪمري جي فرش تي ڪري پياسين ۽ هڪٻئي سان وڙهندي فرش تي ئي چڪر ڪاٽيندا رهياسين.
هن شخص جو سارو بدن اگهاڙو هو ۽ سندس بدن مان پنگ جي بوءِ اچي رهي هئي، وڙهڻ دوران مون محسوس ڪيو تہ هو ڪو هٽوڪٽو شخص هو ۽ قد ۾ ڊيگهو هو پر ڏاڍو طاقتور هو. هن کي ملهہ واري ڏانءُ سان ڪيرائڻ مون لاءِ ڏاڍو ڏکيو هو، پر مون ڪلڪتي ۾ جوڊو ڪراٽي جو فن سکيو هو. سو بہ چار پيرا ڏک ڪائڻ ڪانپوءِ اونداهيءَ ۾ اندازو ڪري مون سندس پاسراٽين ۾ ڪراٽي جو هڪڙو ئي هٿ هنيو تہ هو ڦيراٽي کائي ڪري پيو. ڪرندي هن جي وات مان ايذاءُ ڪان ڊبيل رڙ بہ نڪري وئي. پر هو بيحد مضبوط هڏ ڪاٺ وارو شخص پئي معلوم ٿيو، جو ڪرندي ئي هڪدم اٿي مون سان ٻکجي ويو ۽ مون کي ڪيرائڻ جي ڪوشش ڪرڻ لڳو، پر مان ڪرندي ڪرندي بہ هن جي ٻک مان پاڻ ڇڏائي ويس. بس ان مهل جوڊو وارو داءُ هنيو مانس ۽ ساڻ ساڻ سندس گردن تي هڪڙو اهڙو وار ڪيم جو هو منهنجو وار نہ بچائي ها تہ هن جي گردن ٽٽل هجي ها، پر پوءِ بہ سندس ڪلهي تي منهنجو ٻيو وار بہ ايترو تہ سخت پيو جو هو ٽاٻڙندو پري وڃي ڪريو، پر ساڳئي وقت هو نوريئڙي وانگر ڊوڙ پائي دريءَ مان ٽپو ڏئي، ڪنهن جن وانگر غائب ٿي ويو.
ٿوري دير تائين تہ مان بہ ٿڪل هجڻ سبب سهڪي رهيو هوس. پر پوءِ جڏهن ساهہ پنهنجي جاءِ تي آيو تہ مان تيلي ٻاري. شيشي جو شمعدان روشن ڪيو ۽ دروازو کولي ٻاهر بينڪ ۾ هليو آيس، پر اتي ڪوئي بہ ڪونہ هو. جيڪڏهن ڪوئي هيو بہ تہ اهو هليو ئي ويو هو.
مان واپس پنهنجي ڪمري ۾ آيس. دروازو چڱيءَ طرح بند ڪيم، ٻئي ڪليل دريون بند ڪيم ۽ سگريٽ دکائي بستري تي اچي ويٺس، سگريٽ جا سوٽا هڻندي مان سوچڻ لڳس تہ اهو اوچتو حملو ڪنهن ڪيو هوندو؟ ڀلا چو ڪيو هوندو؟
جڏهن ڪجهہ بہ سمجهہ ۾ نہ آيو تہ چادر تاڻي سمهي پيس، پر ننڊ گهٽي دير تائين ڪانہ آئي. پوءِ بہ سوچيندي سوچيندي الائي تہ ڪيڏيءَ مهل ننڊ اچي وئي. اٿيس تہ سج جا ڪرڻا ڪمري ۾ گهڙي آيا هئا ۽ ڪوئي زور زور سان دروازو ڪڙڪائي رهيو هو.
اٽي دروازو ڪوليم تہ ڏٺم تہ داهلي بوئا چانهن جو ڪوپ جهليو بيٺي هئي.

*

ڪائڻ واري ڪمري ۾ نيرن جو سامان رکيل هو، اڏوهيءَ ڪاٺ پراڻي ميز، جنهن تي شايد مهمان جي اعزاز ۾ اڇي چادر وڇائي ويئي هئي، ميز نيرن جي شين سان سجيل هئي. نيرن سبزيءَ مان نهيل هئي، تريل مٽر، پٽاٽن جي ڀاڄي، مرچن وارو ڪدوءَ جو ڀوڙ، تازو مکڻ، گرم گرم اڦراتا.

ريکا جي ماءُ چوڻ لڳي:"ناشتو چڱيءَ طرح ڪجانءِ، اڄ توکي زمين ڏسڻ لاءِ وڃڻو آهي، شام جو موٽنداسين."

"تہ ڇا سارو ڏينهن ماني نہ ملندي؟" مون مرڪندي پڇيو ۽ غور سان سروجا ديويءَ ڏانهن ڏٺو. سروجا ديوي وهنجي آئي هئي ۽ بنارسي سلڪ جي سفيد ساڙهي پائي ويٺي هئي. سندس ڳاڙهسري چهري جو پڪو پختو حسن عجب دلڪش پئي لڳو. مون سوچيو، هن عمر ۾ ئي هيءَ عورت ايتري خطرناڪ حد تائين حسين آهي تہ جوانيءَ ۾ سندس ادائون ڪيترين نہ دل ڪسيندڙ هونديون.

سروجا ديوي چوڻ لڳي:"نہ! مان ڪرپا رام جي هٿان ٻن پهرن جو ڪاڌو موڪلي ڏينديس."

ريکا پڇيو:"پر هو اسان کي ڳڌبو ڪٿي؟"

سروجا ديوي چيو:"هو ماني ڪٺي توهان کي شڪار گهر تي اچي ملندو."

"اهو شڪار گهر ڪٿي آهي؟" مون ريکا کان پڇيو.

"جتي اسان جي زمين ختم ٿئي ٿي ۽ جهنگل شروع ٿئي ٿو، اتي هلي، مان توکي ڏيکاري ڇڏينديس." ريکا چيو.

منجهنجي سامهون ڀت تي ٻہ تصويرون ٽنگيل هيون، ويڪري چهري وڏين مڇن، ۽ ڪاڏيءَ تي ٻنهي طرفن کان ڇڪيل راجپوت وضع جي ڏاڙهي، گهريون چمڪيليون ۽ پروقار اکيون، مٿي تي ڪلف لڳل ڪپڙي واري پڳ، هڪڙي جي عمر وڏيڪ پئي لڳي، ٻئي جي گهٽ، پر ٻنهي جي شڪلن ۾ تمام گهڻي مشابهت هئي، جيئن مون ساتري ۽ ريکا جي چهرين ۾ ڏٺي هئي.

مون ٻنهي تصويرن جي باري ۾ ريکا جي ماءُ کان پڇيو.

سروجا ديويءَ جو چهرو مرجهائجي ويو، هن هڪ لمحي لاءِ ٻنهي تصويرن ڏانهن نهاري، نظرون ڦيرائي ڇڏيون، آهستي چوڻ لڳي:"وڏي عمر وارو منهنجو مڙس آهي، ٻيو جيڪو ننڍي عمر جو ٿو لڳي، اها تصوير منهنجي ڏير جي آهي!"

"ٻئي ڪٿي آهن؟"

سروجا ديوي ڪجهه بہ نہ ڳالهايو، اکين ۾ ڳوڙها ترڻ لڳا.
ريڪا چوڻ لڳي:" ٻئي گذاري ويا آهن."
سروجا ديوي چوڻ لڳي:"جيستائين ٻئي پائر جيئرا هئا، هيءَ وادي سرسبز هئي ۽ زندگيءَ جيان جيئري جاڳندي هئي، پورن ٽن سون ايڪڙن ۾ پوک ٿيندي هئي، پنجاهہ ڪان تہ مٿي اسان جا هاري هونداهئا، هن حاويليءَ جو شان ئي نرالو هوندو هو. انهن جي گذاري وڃڻ ڪانپوءِ سڀ ڪجهہ اجڙي ويو....مان عورت ذات، ڪيستائين هيءَ زمين سنڀالي سگهنديس، ڇوڪريءَ جي شادي ٿي وئي آهي، صرف ست هاري بچيا آهن، اهي بہ سدائين ڀڄڻ جون ڳالهيون ڪندا آهن، ان ڪري مون سوچيو آهي تہ زمين وڪڻي مان بہ وڃي ڏيءَ وٽ رهان....پر جيڪڏهن اتي دل نہ لڳي تہ هردوار هلي وينديس، هاڻي هن ويراني ۾ منهنجي دل ڪانہ ٿي لڳي."
"پر منهنجي دل شايد لڳي وڃي."
چوڻ لڳي:"ڏسي وٺ جڳهہ پسند اچئي تہ سودي ۾ بہ نهي پونداسين."
مون پڇيو:"چا مون کي سڀ ڪجهہ خريدڻو پوندو."
"نہ." هوءَ چوڻ لڳي، "هي گهرمان نہ ڏينديس، هيءَ حاويلي اسان جي وڏن جي آخري نشاني آهي، هن سان گڏ پنهنجي ۽ ريڪا جي لاءِ پنجاهہ ايڪڙ زمين بہ پاڻ وٽ رکنديس، توکي ڪو اعتراض تہ ناهي؟"
"نہ نہ،" مون چيو،"مون کي تہ ڏاڍي خوشي ٿيندي جيڪڏهن اوهان هتي رهندا، هڪ ڪان بہ وڏيڪ پلا ٿيندا آهن، پيو تہ مان بہ ايتري ساري زمين وٺي چا ڪندس، شايد مون وٽ ايترا پئسا بہ ڪونہ آهن!"
سروجا ديوي ڪاڏي جي ميز تان اٿندي چيو:"نيرن ڪري سوير ئي نڪري وڃو تہ سنو، حاويليءَ جي ٻاهران گهوڙا تيار هوندا."
ريڪا جي ماءُ جي وڃڻ ڪانپوءِ مان سوچي رهيو هوس تہ رات واري حملي جي ڳالهہ ريڪا کي ٻڌائي ڇڏيان، تہ ايتري ۾ ريڪا پڇيو:"هن پڙيانگ علائقي ۾ ڇو تو رهڻ چاهين؟ چا ڪنهن جي محبت ۾ هارَ ڪائي آيو آهين؟"
مان ٿوري وقفي کان پوءِ چوڻ لڳس:" نہ تہ، مان ان کي هارَ نہ چوندس چاڪاڻ تہ مون اهڙي محبت ئي ڪانہ ڪئي آهي جو...پرمان ڪنهن کان هارڻ ضرور تو چاهيان!"
"ڇو؟"

”انڪري ته زندگيءَ ۾ صرف گل نه آهن، زخمن سان به زندگي گذاري ٿي سگهجي، شايد زخم ۽ حسرتون گهڻي دير تائين ياد رهنديون آهن، انهن جو درد، ڪنهن جهرڻي وانگر پيو وهندو آهي.“

”پر هتي توکي محبت ڪرڻ لاءِ ڪهڙي عورت ملندي؟ مان به ٻن ڏينهن ڪانپوءِ ساهري گهر موٽي ويندس. منهنجي ماءُ به، جيڪڏهن تو زمين خريد ڪري ورتي ته اها به هتان لڏي هلي مون سان رهندي، تون هن ويراني ۾ ڪنهن سان محبت ڪندين؟“

”مان شايد ڪنهن هرڻيءَ سان محبت ڪندس، دل ۾ پيار هجي ته پٿر به نرم گداز ٿي ويندو آهي. هن حاويليءَ جي وسيع بينڪ مان، مون کي ڪنهن جي چيرين جي ڇڻ ڇڻ ٻڌڻ ۾ ايندي، محبت لاءِ ڪنهن جو تصور به ڪافي آهي.“

”عجيب چريو ماڻهو آهين!“

”چريو هجان ها ته انسانن جي آبادي ڇڏي هن سنسان علائقي ۾ ڇو اچان ها.“

ريڪا ڊگهو ساهه کنيو ۽ ڪاڏي جي ميز تان اٿي کڙي ٿي، چوڻ لڳي:“تون ٻاهر هل، مان ڪپڙا بدلائي اچان ٿي.“

ريڪا جڏهن ڪپڙا بدلائي حاويليءَ کان ٻاهر آئي ته هن کي هلڪي ڳاڙهسري ۽ سرمائي رنگ وارو چولو پاتل هو، جنهن تي سونا ٻٽڻ ٽاڪيل هئا ۽ هلڪي ڳاڙهسري ۽ سرمائي رنگ وارو چوڙيدار پاجامو، جنهن مان هن جي پريل پريل ٽنگن جي دل ۾ پيهي ويندڙ سونهن، عجب بهار جو احساس پيدا ڪري رهي هئي. وار، هڪ ڊگهي ۽ لهرائيندڙ چوٽيءَ ۾ ٻڌل هئس پر هڪڙي چڳ نڪري آئي هئس يا پاڻ ڇڏي ڏني هئائين، جيڪا سندس ڳٽي تي لهرائي رهي هئي. حسن قدرت به آهي ته ڪاريگري به، مون سوچيو.

ريڪا پنهنجو رئو پنهنجي ڳچيءَ جي چوگرد ڦيرائي ڇڏيو هو ۽ ڪنهن هوشيار گهوڙيسوار جيان گهڙي جي پنيءَ تي چڙهيل هئي، مان ٿوري اٽڪل سان چڙهيم ڇاڪاڻ ته مون ته رڳو دارجلنگ ۾ گرمين واري موسم ۾ گهوڙن تي سير ڪيو هو.

اسان جي گهوڙن جي پرسان ٽي چار ڪڙمي ادب سان بيٺا هئا. انهن مان هڪڙي ڏانهن منهنجو ڌيان ڇڪجي ويو. وڏي ڪاڏي، گهاٽيون مڇون ۽ گهاٽا ڀرون، چنجهيون اکيون. ڇڪي ٻڌل پڳڙيءَ سبب سندس سوڙهي پيشاني اجان به ننڍڙي پئي لڳي. هو پڻ مون کي چيندڙ نگاهن سان گهوري رهيو هو.

ٿورو اڳتي وڃڻ ڪانپوءِ مون جڏهن ان شخص جي باري ۾ ريڪا کان پڇيو ته هن ٻڌايو ته :

”اهو راوت آهي، ڪڙمين جي مٺان مئنيجر آهي، پر طبيعت جو ڏاڍو ظالم ماڻهو آهي.“
”ته پوءِ اهڙي ماڻهوءَ کي ڇو رکيو اٿوَ“
”سڄو ڪم اهو ڪندو آهي، اسان جي بابا جي وقت کان اهو ئي شخص زمينون سنڀاليندو آيو آهي، سخت ماڻهو ضرور آهي پر ڪڙمي اهڙن ماڻهن سان ئي نيڪ هلندا آهن. شهر وڃي ڏِلَ ڀَلَ ۾ اهو ئي پري ايندو آهي، ڪورٽ ڪچهريءَ جا ڪاغذ ۽ اهوئي ڏسندو ڪندو آهي، اهو نه هجي ته منهنجي ماءُ ويچاري ڇا ڪري سگهندي، تون پاڻ سوچ. ان جي آسري ته هن جهنگل ۾ رهي پئي آهي، هاڻي تون اچي ويندين ته جيئن وڻئي تيئن ڪجانءِ.“
زمين هيٺ مٿانهين هئي، ڪٿي پيچرا اچي پئي ويا، ڪٿي ميداني علائقو ته ڪٿي ڪيڙيل زمين هئي، پر گهڻي زمين ڪيڙيل ڪانه هئي، جنهن ۾ گاهه، ٻوٽا، وليون ۽ ٻوڙا ڦٽي آيا هئا، ٻني، زمين جي سطح کان ٿورو مٿيري هئي، ٽن سون ايڪڙن جي ايراضي ۾ ٿنهي پاسن کان ننڍي دائري واري صورت ۾ سرينيءَ جو پهاڙي سلسلو هو، وچ ۾ هڪ ندي هئي جا ٻنيءَ جي هيٺان گذري ڪواڙي قلعي جي طرف پئي هلي وئي. زمين ڪاري رنگ جي پر زرخيز هئي. مون سوچيو....! نديءَ ۾ پاڻي به موجود هو، انڪري هڪ سٺو فارم ٺهي پئي سگهيو.
اسان جا گهوڙا هڪ پهاڙي پيچري تان جهنگل جي طرف هلي رهيا هئا. آسمان تي ڪير جهڙا اڇا ڪڪر هئا ۽ مان ريڪا جي لهرائيندڙ چوٽيءَ کي ڏسي رهيو هوس. هن جو رئو ۽ ڪڏهن چوٽي سان اٽڪي تي پيو ته ڪڏهن هوا ۾ ڦيريون پائيندو تي رهيو.
”اونهه“ ڪري ريڪا آخرڪار پنهنجو رئو گهوڙي جي هَني سان ٻڌي ڇڏيو ۽ مان هن جي سنهڙي ڊگهي ڳچيءَ جي وڪڙ ڏانهن ڏسي رهيو هوس، هوءَ وڏي ڪاريگريءَ سان گهوڙو ڊوڙائي رهي هئي، مون کي ساڍس سات ڏينهن ۾ ڪافي تڪليف پئي محسوس ٿي، انڪري به جو مان رستي تي ڏسڻ بجاءِ هن کي هن جي گهوڙي جي ٿوهه تي پئي هليس. عورتون پنهنجي چهري تي پوندڙ نظرون هڪدم محسوس ڪري وٺنديون آهن، پوءِ انهن جو چهرو ڳاڙهو ٿي ويندو آهي، اکيون جهڪي وينديون آهن ۽ سموري جسم ۾ سرسراهٽ ڦهلجڻ لڳندي آهي. ڳالهيون ڪندي ڪندي ريڪا ڪيتري دير تائين چپ هئي، يعني جڏهن مان سندس چهري جي حسن ۾ ڪوئجي ويو هوس، تڏهن کان چپ هئي!
آخر هوءَ اُن ڊگهي خاموشيءَ کي ٽوڙيندي چوڻ لڳي:

”ڪجھ تہ ڳالهاءِ!“

”ڇا ڳالهايان؟“

منهنجي سوال ٻڌڻ ڪانپوءِ هو وري خاموش ٿي وئي.

شڪار گهر تائين اسان سڄو مفاصلو اسان چپ چاپ طئي ڪيوسين.

*

پٽر جو نهيل شڪار گهر ڏاڍي ڦتل حالت ۾ موجود هو. ڪڏهن نهايت عمدي حالت ۾ ضرور هوندو، وڏا وڏا مضبوط دروازا، ڏگهن محرابن واريون دريون، جيڪي جهنگل جي طرف پيئي کليون. پرسان ئي ندي پيئي وهي، شيشي جيان شفاف سترو ۽ منو پاڻي، شڪارگهر جي چئني پاسن کان بانس جي لڪڙن سان نهيل لوڙهو هو ۽ هڪڙو باغيچو، جيڪو وڻن ۽ جهنگلي ولين سان پريل هو، ولين مٿان جاءِ جاءِ تي ڪرني جا گل پيئي لڙڪيا!

گل چني جهومڪن جيان ريڪا پنهنجي ڪنن ۾ پاتا.

مون پڇيو:"هن زمين ۾ ڪهڙي پيداوار ٿيندي آهي.؟

چوڻ لڳي:"جيستائين بابا زنده هو ته گهڻو ڪجهه پوکبو هو، نديءَ جي ڪناري چانور ٿيندا هئا، پهاڙ واري پاسي جوئر ۽ مڪئي ٿيندي هئي. ميداني حصي ۾ ڪڻڪ، ريتيلي زمين ۾ باجهر، جوار، داليون وغيره، حاويلي جي ويجهن باغن ۾ هر قسم جون سبزيون هيون، هاڻي ته جهنگ ئي جهنگ آهي. پوءِ به گهر جي لاءِ گهڻوڪجهه اچي ٿو."

مون چيو:"جيڪڏهن ڪو محنت ڪندو ته هي ته هڪ ننڍڙي جنت آهي."

چوڻ لڳي:"جنت نه دوزخ آهي، دوزخ."

"دوزخ ڇو؟"

ريڪا ٿوري دير خاموش ٿي وئي، پوءِ چوڻ لڳي: "اڄ کان پنج سال پهرين هن ئي شڪار گهر ۾ ڪنهن منهنجي بابا کي گولي هڻي ماري ڇڏيو هو."

"هن شڪار گهر ۾!؟" مون کان ڇرڪ نڪري ويو.

"ها هن ئي ڪمري ۾ جتي اسان ويٺا آهيون، ان ئي ڪمري مان هن جو لاش مليو هو."

"قاتل جو ڪو پتو پيو؟"

"نه، مان ٻئي ڪمري ۾ هئس، گولي ڇٽڻ جو آواز ٻڌي مان...ڊوڙندي آيس ته بابا کي فرش تي خون ۾ رتورت ڏٺم. مون هن کي اٿارڻ جي ڪوشش ڪئي ته ڏٺم ته هو اجان جيئرو هو، پر اهي هن جا آخري پساهه هئا. هن جي اکين ۾ هڪڙو سوال هو، جڻ ڪجهه چوڻ چاهيندو هجي، تمام گهڻي ڪوشش ڪري هن چيو: "مون کي.."

بس ان کان وڌيڪ ڪجهه چئي نه سگهيو ۽ هن جي گردن لڙڪي پيئي آخري ساهه به نڪري ويس.

ڏک کان ريڪا جو آواز پرجي آيو ۽ اکين ۾ ڳوڙها اچي ويس.

ٿوري دير تہ مان بہ خاموش ٿي ويس، بعد ۾ پڇيو مانس:“قاتل جو ڪو پتو پيو؟”

”اون هون، هارين، ڪڙمين سارو جهنگل ڳولهيو، ڪيترائي مهينا پوليس بہ جانچ ڪندي رهي پر قاتل پڪڙجي نہ سگهيو، پر بابا جي قتل کان ٺيڪ سال پوءِ اسان جي چاچي. جنهن جي تصوير تو حاويليءَ ۾ ڏٺي هئي، ان کي بہ هن شڪار گاهہ جي ڈاڪٽين تي گولي هڻي قتل ڪيو ويو هو.“

”اڙي!“ حيرت وچان منهنجي واتان نڪري ويو.

”اسان جو چاچو جهنگل مان شڪار ڪري موٽيو پئي ۽ شڪار گهر جي ڈاڪن تي چڙهيو پئي تہ پويان ڪنهن گولي هنيس، بس ويچارو اتي ئي ڪري پيو.“

مون تي سڪتو طاري ٿي ويو،

ريڪا پنهنجا ڳوڙها اگهي چوڻ لڳي:“پوليس تہ مهينن جا مهينا جانچ ڪندي رهي، ڪيترائي ڪڙمي بہ ڦاسايائون، پر آخر ۾ سيئي ڇٽي ويا، قاتل ڪڏهن پڪڙجي ئي نہ سگهيو آهي!“

”پوليس جو ڪهڙو خيال آهي؟“

”پوليس بس ايترو ئي ثابت ڪري سگهي آهي تہ ٻنهي پائرن کي هڪڙي ئي بندوق جي گوليءَ سان ماريو ويو آهي. انهن جو خيال آهي تہ ٻنهي پائرن کي مارڻ وارو بہ هڪڙو ئي آهي، پر اهو ڪير هو؟ ان جي بہ خبر ڪانہ پئجي سگهي آهي! جنهن بندوق سان يا جنهن قسم جي گوليءَ سان انهن کي قتل ڪيو ويو آهي، اهي بہ چون ٿا تہ حاويليءَ جي اصلحي خاني ۾ موجود هيون. انهن ٻنهي حادثن ڪانپوءِ هن سموري واديءَ جي سموري رونق ختم ٿي وئي آهي. هيءَ وادي صفا اجڙي وئي آهي. ڪڙمي بہ هڪ هڪ ڪري ڀڄي ويا آهن، ڪو چوي ٿو تہ هن واديءَ تي غيبائت جو پاڇو آهي، ڪو چوي ٿو تہ هن واديءَ ۾ جن ڀوت ٿا رهن ۽ ڪنهن بہ انسان کي هت رهڻ ڪونہ ٿا ڏين. ڪنهن جاءِ جي متعلق جيڪڏهن اهڙي ڪا ڳالهہ مشهور ٿي وڃي تہ پوءِ اتي ڪير رهندو؟ انهن ڇئن سالن دوران هوريان هوريان ڪري سيئي هليا ويا آهن، بس هڪڙو راوت اسان وٽ آهي ۽ ڪجهہ ڪڙمي، اهي بہ راوت جا ماڻهو آهن ۽ ان ئي اڄ تائين انهن کي روڪي رکيو آهي!“

”انڪري تنهنجي ماءُ هيءَ زمين وڪڻڻ چاهي ٿي؟“

”جي ها! ۽ تون واقعي وٺندين ڇا؟“

”ها، مان خريد ڪندس، مان جنن پوتن کي نہ مڃيندو آهيان، هجي نہ هجي انهن ٻنهي حادثن ۾ تنهنجي ئي خانداني دشمن جو هٿ آهي.“

”انهن ٻنهي پائرن ڪانسواءِ اسان جي خاندان جو ڪو بہ ياتي جيئرو نہ آهي!“

”اڃا! تنهنجي پيءُ ۽ چاچي جي مرڻ ڪانپوءِ ڇا هيءَ زمين توکي ملڻي آهي؟ منهنجو مطلب آهي تنهنجي مڙس کي؟“

”منهنجو مڙس وڏو امير ماڻهو آهي، پنهنجي علائقي جو سيني کان وڏو رئيس آهي ۽ ٻني بہ سيني کان وڌيڪ اٿس. راجپوت ذات ۾ بہ اسان کان مٿي آهي!“

”لالچ بري بلا آهي!“ مون چيو.

”جن ڏينهن ۾ منهنجي بابا جو قتل ٿيو هو، ان وقت تائين تہ منهنجي شادي بہ ڪانہ ٿي هئي! پوءِ هن جي ڇا جي لالچ هئي؟“ ريڪا مون کان پڇيو.

’هي عمارت بہ ڍهندي !‘، دل ۾ عجيب خيالن ۽ وسوسن ۾ قاتل هئي، ڪجهہ سمجهہ ۾ ڪونہ ٿي آيو.

”عجيب پر اسرار معاملو آهي!“

ريڪا ڳالهہ جو رخ بدلائيندي چيو:”هاڻي ڇڏ انهن درد ڀرين ڳالهين کي، ڇا رکيو آهي انهن ۾، اچ تہ مان توکي پنهنجي انبن جو باغ ڏيکاريان.“

اسان پهاڙي سلسلي کان منهن ڦيري، اولهہ جي طرف هلڻ لڳاسين. جنهن پاسي زمين جو مٿاڇرو ڪافي هموار هو، هيٺ مٿانهين گهٽ هئي. اسان گهوڙن کي تيز ڊوڙائيندي اولهہ جي پاسي هليا وياسين ۽ هڪ پڪي ديوار جي ڀرسان پهچي اسان رڪجي وياسين. ديوار جي وچ ۾ بانس جو هڪڙو دروازو هو، جيڪو کولي اسان اندر وياسين. باغ جي حالت نهايت خراب هئي، انب جمون ۽ ليمي جي وڻن کان علاوه رڳو ٻُوڙن جو جهنگل هو. جيڪو باغ جي چوديواريءَ ۾ بہ ڦٽي پيو هو، بلڪ ڪيترين جاين تي تہ زمين جي ڊنگ واري ديوار بہ انهن ٻوڙن ۽ ان جي لامن سان ڀريل هئي.

مون چيو:”هن باغ ۾ ڏسڻ لاءِ ڇا رکيو آهي!“

ريڪا هڪ ٿڌو ساهہ کنيو، چوڻ لڳي:”ڪڏهن تہ هي باغ بہ ڏسڻ وٽان هو، جڏهن منهنجو بابا جيئرو هو، مان هن باغ ۾ پينگهہ وجهي لوڏا ڪائيندي هئس، باغ جي پر ۾ هڪڙي کوهہ ۾ ڏاڪڻيون لڳل هونديون هيون، ان کوهہ جو پاڻي ڏاڍو ٿڌو ۽ مٺو هوندو هو.“

باغ کان پوءِ اسان ان کوهہ کي ڏسڻ وياسين جيڪو باغ جي ٻاهران، ٻن ڊگهين ٽڪرين جي وچ ۾ هو، پر سڄو سڪل هو، پاڻيءَ جو هڪڙو بہ ڦڙو ڪونہ هئس.

ريڪا افسوس واري لهجي ۾ چيو:“هن ڪوهه مان سموري باغ کي پاڻي ملندو هو!“
مون چيو:“هاڻي بہ نديءَ جي پاڻيءَ سان هي باغ سرسبز ڪري سگهجي ٿو، پر تو هن باغ جي چا تہ بري حالت بنائي ڇڏي آهي،“
”ڪير ڏسي؟ مان سال ۾ هڪڙو ڀيرو ڀيڪن ۾ ايندي آهيان، امان اڪيلي سر ڇاڇا ڪري، ڇا تي ڪري سگهي؟ ڪنهن ڪنهن تي حڪم هلائي!“
مون پڇيو:“تون مون کي هي ڪٿل قتل باغ ڇو ڏيکارڻ آئي آهين؟“
”چوڻ لڳي: ”مان اصل ۾ توکي باغ ڏيکارڻ نہ آئي هيس، اڄ تہ پهاڙ تي چڙهي ڏسون! مٿان ڪان منظر ڏاڍو سهڻو لڳندو آهي.“ ريڪا چيو.
اسان ٻئي ان اونچي پهاڙ تي چڙهڻ لڳاسين، هڪ ٻئي کي سهارو ڏيندي، هڪ ٻئي جو هٿ وٺي. هڪ ڀيري تہ مون ٻنهي هٿن سان هن جي چيلهہ کي پڪڙي ڪيس ڪِرڻ ڪان بچائي ورتو.
پهاڙ تي چڙهي اسان ٻئي ٻيهي رهياسين ۽ اولهہ طرف ڏسڻ لڳاسين. پهاڙ جو هي حصو هڪدم هيناهينءَ ڏانهن تي ويو. ان هيناهينءَ ڪانپوءِ دور دور تائين رڳو ميداني علائقو هو، ميلن تائين واريا سو يا جهنگ ئي جهنگ. ڪٿي ڪٿي چير ۽ جهوپا هئا، تمام پري ڪان شهپارا جو قلعو هو، جنهن جي ننڍن ٽڪرين مان ندي لهي ميدانن ۾ هلي تي وئي. مان واقعي غلط رستي سان آيو هوس. جيڪڏهن ڪواڙي قلعي جي پاسي ڏکڻ بجاءِ اولهہ ڪان اچان ها. جيڪڏهن شهپارا ڪان هن پهاڙي طرف سڌو رستو نظر اچي ها تہ جلدي پهچي وڃان ها.
سج بادلن ۾ لڪي پيو هو، ڪڪر بہ گڏ ٿيندا تي ويا ۽ هوا ۾ بہ ٿڌڪار تي وئي هئي.
ريڪا هوا کي سنگهندي چيو:“جلدي واپس هل، برسات ٿيڻ واري آهي.“
اسان گهوڙا تہ ڏاڍا تيز ڊوڙايا، پر شڪار گاهہ تائين پهچندي پهچندي برسات اچي مٿان ڪڙڪي. هڪدم طوفان ۽ برسات سان سجو نظارو ئي بدلجي ويو. هوا جي طوفان آوازن سان ڄڻ سجو جهنگل لڏڻ لڳو هو. ڪنوڻ ۽ گجگوڙ ائين وڌي ويا ڄڻ جهنگل ۾ هاٿي رڙي رهيا هئا. شڪار گهر تائين پهچندي پهچندي اسان ٻئي پيجي آلا تي ويا هئاسين. گهوڙن جو صحتمند جسم ائين پئي چمڪيو ڄڻ ڪنهن انهن جي جسم تي تيل سان مالش ڪئي هجي. ريڪا جا سمورا ڪپڙا سندس جسم سان چهٽي پيا هئا. هن جي پنل بدن جي سونهن، سندس جسم جو انگ انگ منهنجي اکين ۾ اندلٺ جي رنگن

جيان روشني ڪري رهيو هو. وڏي مشڪل سان مون پنهنجون نگاهون هن جي جسم تان ڦيرائي ڇڏيون.

”حسين ڇوڪرين کي برسات ۾ گهوڙي تي سفر ڪرڻ نہ گهرجي صاحب ورنہ اسان ذميدار نہ آهيون.“ ڪنهن چيو؟ مون کي ڪو ماڻهو تہ نظر ڪونہ آيو، شايد منهنجي پنهنجي اندر جو آواز هو.

ڪمري ۾ اچي مون ۽ ريڪا وڏي مشڪل سان آتشدان ٻاريو، جنهن جي باهہ جي تپش سان، واري واري سان اسان پنهنجا آلا ڪپڙا پئي سڪايا ڇاڪاڻ تہ ان ڪانسواءِ ٻيو ڪو چارو ڪونہ هو. جڏهن ريڪا پنهنجا ڪپڙا پئي سڪايا تہ مان شڪار گاهہ جي ورانڊي ۾ بيهي هن جي جسم جو تصور ڪري ٻري رهيو هوس. پري ڪان ڪو مور ٿهوڪي رهيو هو، وڻن جي پنن تان پاڻيءَ جي ڳڙڻ جو آواز اچي رهيو هو ۽ اڄايل زمين مان مٽيءَ جي مهڪار اٿي رهي هئي، ڄڻ زمين جا جذبا جاڳي رهيا هجن. مان پيرن ڪان نهن جي چوٽيءَ تائين ڏڪي ويس، مرد هجڻ بہ ڪيڏو نہ خطرناڪ آهي، خاص ڪري جڏهن اڪيلائيءَ ۾ عورت قريب هجي، مرد هٿ وڏائي تهذيب جو سهارو وٺڻ چاهيندو آهي، پر تهذيب ڪنهن نازڪ ڌاريءَ وانگر هڪدم ٽٽي پوندي آهي. مون ڏند پيڪوڙي، اکيون بند ڪري پاڻ کي لعنت ملامت ڪرڻ لڳس، پر ٻئي لمحي جڏهن اکيون کوليم تہ ريڪا پنهنجي سامهون ورانڊي ۾ ڏٺم.

چوڻ لڳي:“وڃ وڃي پنهنجا ڪپڙا سڪاءِ ، مان هتي بيهان ٿي، الائي ڇو ڪرپارام اڃا تائين ماني ڪٽي ڪونہ آيو آهي.“

مون چيو:“هن تيز برسات ۽ طوفان ۾ ويچارو ڪيئن اچي سگهندو.“

پوءِ مان هن جي پر مان گذريس تہ ريڪا پاڻ بچائڻ لاءِ ٿورو پاسيرو ٿي وئي. مان اندر ڪمري ۾ هليو ويس ۽ دروازو اندران بند ڪري ڇڏيم.

اٽڪل هڪ ڪلاڪ ڪانپوءِ مون دروازو کوليو.

ريڪا اندر آئي.

هن جي پويان ڪرپا رام بہ ڪڏ ڪڏ اندر آيو، پنهنجي پڱل ڪپڙن مان پاڻي ڳاڙيندي اندر اچي هن ڪاڏي جو سامان ميز تي رکيو.

مان ٽفن کي هٿ لائي هڪدم ڇرڪ پري هٽائي ڇڏيو ۽ حيرت وچان چيم:“ڪمال آ ياڄيءَ وارو ڪٽورو اڃا تائين گرم آهي.“

ريڪا ڪلي چوڻ لڳي:“ڪرپا رام، رسوئي گهر ۾ وڃي، باهه ٻاري ٻيهر گرم ڪري آيو آهي.“

مون چيو:“شڪار گهر ۾ مون تہ رسوئي ڪانہ ڏٺي!“

”او هوڏانهن، شڪار گهر جي ٻاهران وٽن جي وچ ۾ رسوئي گهر آهي ۽ اتي ٽي ٻيا ڪمرا بہ آهن، نوڪرن لاءِ، برسات بند ٿئي تہ ڏيکاريندي‌سانءِ.“

”ڏسي چا ڪندس.“

”ڇو، جڏهن تون هيءَ زمين خريد ڪرڻ وارو آهين تہ بهتر آهي تہ سڀ ڪجهہ ڏسي وٺ نہ!“

”في الحال تہ بک لڳي آهي، ماني تہ ڪاٿون پوءِ ڏٺو ويندو.“

ريڪا، ڪرپارام کي چيو،جيڪو سرديءَ سبب ڏڪي رهيو هو:“وڃ تون رسوئي گهر ۾ وڃي ڪپڙا سڪاءِ.“

جڏهن ڪرپارام وڃڻ لڳو تہ ريڪا پڇيس:“چانهن جو سامان آندو اٿئي؟“

”جي بيبي جي! آندو آهي.“

”توري جهٽ رکي پوءِ چانهن آڻجانءِ.“

ڪرپارام جي وڃڻ کانپوءِ مون گرم گرم اقراتو کنيو، انبن جو آچار، ٻگل ککڙ، پٽاٽا مٽر ۽ منا منا پيهون.

مون مذاق ڪندي ريڪا کان پڇيو:“هي پيهون ڪير کائيندو آهي؟“

چوڻ لڳي:“مان کائيندي آهيان. مونکي ڏاڍا پسند آهن.“

مون ککڙ جي ٽنگ ڪٽي مانيءَ تي رکي ريڪا کي چيو:“پلي پلي کاءُ پٽاٽا مٽر ۽ پينهون.“

*

هاڻي اسان ماني مان واندا ٿي. آتشدان جي ويجهو، آرام ڪرسيون رکي ٻاهه سيڪڻ لڳاسين، سڄي بدن ۾ هلڪي هلڪي غنودگي پيدا ٿي رهي هئي، برسات وري تيز ٿي وئي هئي، اونداهي وري وڌي وئي هئي، ڪليل دريءَ مان جهنگل جي ڦهليل اونداهي ٻه اندر هلي آئي هئي ۽ آتشدان جي روشنيءَ تي قبضو ڪرڻ جي ڪوشش ڪندي رهي هئي.

مون ريڪا ڏانهن معنيٰ خيز نظرن سان نهاري چيو:”هاڻي اسان ڇا ڪنداسين؟“

ريڪا انتهائي معصوميت سان چوڻ لڳي:”مونکي ته ننڊ پئي اچي، مان ته وڃي ٻئي ڪمري ۾ ٿي سمهان، تون ٻه ٿوري دير آرام ڪر، ٿن پهرن جو چانهن پي، پوءِ..“ چوندي هڪدم چپ ٿي وئي، هڪ زوردار ڪڙڪو ٿيو ته آتشدان تي رکيل چينيءَ جو گلدان، دريءَ ڪان ايندڙ گوليءَ جي لڳڻ سبب ڇڪنا چور ٿي ويو.

مون جلد ئي ريڪا کي ڇڪي پاڻ سان گڏ فرش تي ليٽائي ڇڏيو، ان دوران هڪ ٻي گولي منهنجي ڪلهي وٽان زوزات ڪندي گذري وئي. پوءِ وري سناٽو ڇانئجي ويو.

برسات جي باوجود هڪ عجيب قسم جو خوف ڏياريندڙ خاموشي ۽ اونداهي. اسان ٻئي فرش تي اونڌا ليٽيل هئاسين ۽ وڏا وڏا ساهه کڻي رهيا هئاسين.

*

پوءِ ريڪا جي بدن ۾ ٿوري چرپر پيدا ٿي. هن اٿڻ پئي چاهيو، پر منهنجو هٿ هن جي پنيءَ تي رکيل هو، مون ان ئي هٿ سان ڪيس دٻائيندي ائين ئي چپ چاپ سمهيل رهڻ لاءِ چيو.

ڪنهن وڏي مصيبت ۾ ماڻهوءَ جو دماغ ۽ بجليءَ جيان تيز ڊوڙڻ شروع ڪندو آهي. مون سوچيو، جنهن ۽ گولي هلائي آهي، اهو هن ڪمري ۾ اهو معلوم ڪرڻ ضروري ايندو ته اسان مئاسين يا اڃا جيئرا آهيون، اهو ڪير ۽ آهي! پر هن کي اها ۽ خبر آهي ته اسان ٻئي هٿين خالي آهيون، ساڳي وقت هن وٽ بندوق ۽ آهي! انڪري هن کي هت اچڻ ۾ ڪو ۽ خطرو نہ آهي.
اسان ٻئي گڏ گڏ ستل هئاسين، مان آهستي آهستي ريڪا جي قريب سُري ويس ۽ بلڪل سسپس واري انداز ۾ ڪيس چيم:"ائين ئي ليٽي پئي هج، پنهنجو پاڻ کي مئل ظاهر ڪر، هو جيڪو ۽ آهي ٿوريءَ دير ۾ اندر ۽ ايندو، چُرجانءِ پرجانءِ بلڪل ۽ نہ....اسان ٻنهي جي جان خطري ۾ آهي."
ريڪا منهنجي ڳالهه سمجهي وئي ۽ پنهنجون اکيون کولي مون ڏانهن نهاري وري بند ڪري ڇڏيائين.
مان آهستي آهستي هن کان پري کسڪندي اڳتي وڃڻ لڳس. اک ٽيٽ ڪري مون ڏٺو ته ٻئي دريون کليل هيون، ۽ دروازو ٻيڪڙيل هو. مون ڏٺو ته دروازي جي کاٻي پاسي کان هڪڙو ڪٻاٽ رکيو آهي، جنهن جي اوٽ ۾ لڪي ٻيهي سگهجي ٿو. مون اندازو لڳائي ڏٺو ته اهو ڪٻاٽ مونکان اٽڪل ٽن والن جي مفاصلي تي رکيل هو، مان بلڪل آهستي ۽ آواز ڪرڻ کانسواءِ ئي ان ڪٻاٽ جي طرف کسڪڻ لڳس، هڪڙو پيرو کنڌ ڪٽي مون کي ريڪا ڏٺو ته مون ڪيس چرپر ڪرڻ کان روڪيو. آهستي آهستي ۽ انتهائي احتياط ڪندي مان ان ڪٻاٽ جي پاسي کسڪندو ويس. ليٽيل حالت ۾ کسڪندي مون انهن ٽن والن جو مفصلو شايد ٽن صدين ۾ طئي ڪيو هوندو. حالانڪ مان اهو سڀ ڪجهه ڏاڍي تيزيءَ سان ڪرڻ ٿي چاهيو. ان ڪٻاٽ جي اوٽ ۾ پهچي وڃڻ جو وڏو مقصد اهو هو تہ اسان ٻنهي جي جان بچي وڃي.
آخرڪار آهستگيءَ سان ۽ بنا آواز ڪرڻ جي مان، ڪٻاٽ تائين پهچي ويس. ڪجهه لمحا تہ مان دم بند ڪري ليٽيل ئي رهيس، پوءِ ڪنهن چيتي وانگر گهات وجهي اٿي وينس،

منهنجي هڪ پاسي ڪٻاٽ هو، ٻئي پاسي آرام ڪرڻ وارو تخت، وچ ۾ تمام ٿوري جاءِ هئي، جنهن ۾ مان پلنگ جي ڪنهن اسپرنگ وانگر قاتل هوس، ساھ البت روڪيل هو.
برسات گهٽجي چڪي هئي، طوفان ۽ هلڪو ٿي چڪو هو. برسات جي مسلسل وسڻ ۽ هوا جي شور ڪانسواءِ ٻيو ڪو ۽ آواز ڪونہ هو. ريڪا بدستور آتشدان جي ويجهو ساھ منجهايو اونڌي ليٽيل هئي، بلڪل بي جان مڙدي جيان.
اوچتو منهنجي ڪنن تي ٻاهران، ڪاٺين جي وراندي ۾ ڪاٺي جي ڪنهن تختي جي هلڪي چيڪاٽ جو آواز آيو، آواز بلڪل هلڪو هو، ڄڻ ڪو پير پير ۾ پائي اچي رهيو هو، مان ۽ هوشيار ٿي ويٺس.
پوءِ دروازي جي کلڻ جو آواز ٿيو.
۽ ڪوئي شخص پير پير ۾ پائي نهايت آهستگيءَ سان اندر آيو!
هن جي اندر اچڻ کان اڳ ۾ بندوق جي نالي اندر آئي، پوءِ ان بندوق جي جهلڻ وارا ٻہ هٿ نظر آيا، پوءِ ان شخص جو جسم اندر آيو، هو جُهڪي هلي رهيو هو، غور سان ريڪا جي جسم ڏانهن نهاريندي ٿي ويو، پوءِ هن جي پٺ منهنجي پاسي ٿي وئي.
مون پنهنجي بدن جي پوري طاقت گڏ ڪري هن جي مٿان ٽپ ڏنو. شايد اچڻ واري کي ۽ خطري جو احساس ٿي ويو هو، پر هو منهنجي پاسي مڙڻ وارو ئي هو تہ منهنجي بدن جو سمورو بار هن جي مٿان اچي پيو ۽ منهنجي هٿ جي هڪڙي ئي جهٽڪي سان هن جي هٿن مان بندوق ڪري پئي ۽ هو ۽ منهنجي هيٺان اچي ويو. بندوق ريڪا جي بلڪل ويجهو وڃي ڪري هئي، مون رڙ ڪري ريڪا کي چيو:”ريڪا! بندوق کڻي وٺ.“
پر خوف کان ريڪا جا عضوا بلڪل ڍرا ٿي ويا هئا، هوءَ اتي ئي ويهي رهي، پوءِ ديوار کي ٽيڪ ڏئي، ڊنل نگاهن سان اسان ٻنهي ڏانهن ڏسڻ لڳي!
ڪريل شخص اٿڻ جي ڪوشش ڪئي، هو واقعي انتهائي تيز ۽ ڦڙت ماڻهو هو، وٽيل سٽيل بدن وارو، منهنجي هزار ڪوشش جي باوجود هو مون کان ڇڏائڻ ۾ ڪامياب ٿي ويو ۽ مون سان ٻکجي ويو. اسان ٻئي هڪ ٻئي سان ويڙهجي وياسين، ان ئي لمحي مون ڏٺو تہ اهو راوت هو.
هن جي بدن مان پنگ جي بوءِ اچي رهي هئي، شايد اها پنگ جي نہ پر سندس بدن جي خاص بوءِ هئي. ان ئي وقت مون کي رات جو حملو ڪندڙ ياد اچي ويو، جنهن جي بدن مان اها خاص بوءِ اچي رهي هئي. هاڻي مون کي پورو يقين اچي ويو تہ رات ۽ مون تي حملي ڪرڻ وارو راوت ڪانسواءِ ٻيو ڪو ۽ نہ ٿو ٿي سگهي.

وڙهندي هن جو هٿ وري بندوق ڏانهن وڌڻ لڳو ته ريڪا هڪدم وڏي بندوق کڻي دريءَ کان ٻاهر اڇلائي ڇڏي. عين ان وقت مون ڪراٽي جو هڪ اهڙو ته زوردار هٿ هن جي ڪنڌ تي وهائي ڪڍيو جو سور کان هن جي رڙ نڪري وئي. مون تي ٻه ڪو جن سوار ٿي ويو لڳو ٿي ته جڻ مون ۾ سَو ماڻهن جي طاقت اچي وئي هئي، اصل لتن ۽ مڪن سان ڪيس بي حال ڪري ڇڏيم، مٿان جوڊو جون ڦڙڪيون الڳ، ايستائين جو ڪراٽي جي ڪجھ زوردار هٿن سان سندن ٻانهن جي هڏي ڀي ڀڃي ڇڏيم.

هو بلڪل بيهوش ٿي ويو ۽ سندس ٻئي هٿ پڪڙجي ويا، هو بلڪل بي سڌ ٿي ويو. مون سهڪندي ريڪا کي چيو:

”هوش ۾ اچڻ کان اڳ ۾ هن کي ٻڌڻ گهرجي، ڪٿان ڪا رسي ملي ويندي؟“

ريڪا جڻ وري هوش ۾ اچي وئي، هوءَ ڊوڙندي ٻئي ڪمري ۾ وئي ۽ بستري جون چادرون کڻي آئي. مون چادرون ڦاڙي، انهن سان راوت کي تمام گهٽي مضبوطيءَ سان ٻڌي، فرش تي ئي ڦٽو ڪيو. پوءِ ڪيس چڱيءَ طرح هڪ وڏي ڳوري تخت جي پائي سان ٻڌي ڇڏيو، تڏهن وڃي جان ۾ ساهه پيو.

مان تخت جي ويجهو ٻڌل راوت کي ڏسي رهيو هوس ته ريڪا هڪدم مون ڏانهن ڊوڙندي اچي مون کي چنبڙي پئي ۽ منهنجي سيني ۾ منهن لڪائي روئڻ لڳي.

مان هن کي دلداري ڏيڻ لڳس:”رو نه ريڪا، بس سڀ ڪجھ ٺيڪ ٿي ويو آهي، هاڻي ڪو خوف نه ڪر.“

پوءِ پنهنجي رومال سان پنهنجي چپن مان وهندڙ رت اگهڻ لڳس. مان ڪنهن به صورت ۾ ويڙهاڪ يا بهادر ماڻهو نه آهيان ۽ هاڻي جڏهن سڀ ڪجھ ختم ٿي چڪو هو. خطرو ٽري ويو هو ته منهنجو جسم ڏڪي رهيو هو. سوچيم پئي ته مون ۾ ايتري طاقت ڪٿان اچي وئي هئي. مان ته هڪ امن پسند ۽ ڊڄڻو ماڻهو آهيان ۽ لڙائي جهڳڙي کان سوين ميل دور رهندو آهيان، ان ڪري ئي مان ته ڪلڪتي کان ڀڄي هت آيو هوس، ۽ هن بدبخت راوت مون کي مڪون هڻي منهنجو هڏ گڏ ڀڃي ڇڏيو هو. اها ته منهنجي خوشقسمتي هئي جو مون کي جوڊو ڪراٽي جو فن آيو پئي، نه ته منهنجو ڪهڙو حال هجي ها ۽ ويچاري ريڪا جي حالت ڇا هجي ها!

ريڪا منهنجي سيني تي مٿو رکي سڏڪا ڀري رهي هئي، مون کي اهو لمحو وصال وارو لمحو لڳي رهيو هو، ميلاپ جي وقت ۾ عورت ائين آهستي آهستي سڏڪا ڀريندي آهي، پر جلد ئي اهو ماڪيءَ کان ٻه منو لمحو، وقت جي ڌارا تي وهندي، ڦوٽي وانگر ڦسي پيو.

ٻاهر وراندي مان ڪنهن جي ڳورن قدمن جو ڪڙڪو ٻڌڻ ۾ آيو ته مون ريڪا کي مضبوطيءَ سان ٻاڪر ۾ جهلي ورتو. مون هن کي پنهنجي ٻانهن ۾ جڪڙي ورتو. ٻئي لمحي مون هن کي پاڻ کان جدا ڪري پنهنجي پويان لڪائي ورتو.

هي ڪير پيو اچي؟

مان مقابلي جي لاءِ تيار ٿي ويس!

چانئٺ تي چانهن جي ڪوپن جو ڪڙڪو ٿيو، منهنجي جسم تي تاڻ ٿوري گهٽ ٿي وئي.

اهو ڪرپارام هو، جيڪو چانهن کڻي اندر پئي آيو.

مون ريڪا ڏانهن نهاريو، هوءَ زور زور سان کلڻ لڳي، پوءِ مان به کلڻ لڳس، ائين سڄو ماحول بدلجي ويو.

پر ڪرپارام جي سمجهه ۾ ڪجهه به نه آيو. هو راوت کي ائين بيهوش ۽ ٻڌل ڏسي، چڪرائجي ويو. پهرين ته هن کي همٿ ئي ڪانه ٿي جو مون کان ڪجهه پڇي سگهي. پر پوءِ جڏهن هن چانهن ميز تي رکي ۽ اسان کي اطمينان سان چانهن پيئندي ڏٺو ته اجا به وڌيڪ حيران ٿي ويو. گردن لوڏائي، راوت جي طرف اشارو ڪري چوڻ لڳو:

”هي.....هي...راوت آهي نه؟“

”ها آهي ته اهو ئي!“ ريڪا ڪيس چيو.

ڪرپارام ڏڪندي پڇيو:“هن کي ڪنهن ٻَڌو آهي؟“

”اسان.“

ڪرپارام سبب معلوم ڪرڻ ٿي چاهيو، مگر سوال هن جي چپن تي ئي رهجي ويو. ريڪا جو سنجيدو ۽ باوقار چهرو ڏسي هو ڪجهه به چئي نه سگهيو. پوءِ هن جي چهري تي خوشيءَ جي لهر ڊوڙجي وئي. چوڻ لڳو:

”چڱو ڪيو....؟ سالو اسان سيني تي رعب ڄمائيندو هو.“

اسان ٻئي کلڻ لڳاسين.

جڏهن چانهه پي ورتيسين ته ڪرپارام سامان کڻي وڃڻ لڳو ته مون ڪيس هٿ جي اشاري سان روڪيندي چيو:

”في الحال تون هتي ئي ترس، مان ٻن منٽن ۾ واپس ٿو اچان.“

ريڪان مون کي سواليه نگاهن سان نهارڻ لڳي.

مون هن ڏانهن وڌيڪ ڌيان نه ڏنو پر ڪرپارام کي چيو:“ڏس جيڪڏهن راوت ٿورو به چُري پُري ته هيءَ ڪرسي وهائي ڪيڄانس، ٿورو به خيال نه ڪجانس، سمجههءِ.“

”ها صاحب سمجهيم.“ هن ڪجھ نہ سمجهندي چيو.
مون ريڪا کي چيو:”مان ٻن منٽن ۾ واپس ٿو اچان.“
مينهن لڳيڳ هلڪو ٿي ويو هو. مان ڪمري جي دريءَ مان ٽپو ڏئي ٻاهر آيس. ٿوري دير تائين ان بندوق کي ڳولهيندو رهيس جيڪا ڊپ کان ريڪا ٻاهر اڇلائي ڇڏي هئي. اچانڪ اها بندوق هڪ ٻوڙي جي پاسي ۾ پيل ملي وئي. مان اها بندوق ڪمري ۾ کڻي آيس ۽ اندر اچي ڪرپارام کي چيم:
”هاڻي تون وڃي سگهين ٿو.“
ڪرپارام وڃڻ لڳو تہ ريڪا چيس:
”ڪرپارام! سامان ٻڌي وٺ، ٿوريءَ دير ۾ اسان بہ واپس هلنداسين، لڳي ٿو تہ ڪلاڪ ٻن ۾ برسات صفا بند ٿي ويندي. بس برسات جيئن ئي بند ٿيندي اسان هتان هلنداسين.“
ڪرپارام باسڻ کڻي ڪنڌ جهڪائي ٻاهر هليو ويو.
جڏهن ڪرپارام هليو ويو تہ ريڪا راوت ڏانهن اشارو ڪندي چيو:”هن جو ڇا ڪريون؟“
”ٻڌايانءِ ٿو، تورو هوش ۾ آڻيونس.“
ائين چئي مون بندوق سان هن جي ڪلهي کي ٺيلهو ڏنو. هڪ ٻہ ڀيرا ٺيلها کائڻ کانپوءِ هن جي جسم ۾ ٿوري چُرپُر ٿي، آهستي آهستي هوش ۾ اچڻ لڳو، پوءِ جڏهن مڪمل طور تي هوش ۾ اچي ويو تہ مون کي ڪچو جٻاڙي ڇڏڻ وارين نظرن سان نهارڻ لڳو. ٻہ چار ڀيرا هن ڪوشش ڪري هڪ ٻہ پٽيون ڇنائي ٻہ ورتون پر پاڻ ڇڏائڻ ۾ ڪامياب نہ ٿيو.
مون هن کي چيو:”مضبوطيءَ سان ٻڌل آن ٻچا!“ هو خاموش رهيو، بس ڏاڍي ڪاوڙ مان مون ڏانهن نهاريندو رهيو. مان هن جي پاسراتيءَ تي لت هڻندي چيو:
”ڪلهہ رات ٻہ تو مون تي حملو ڪيو هو! .....نہ؟“
هو تمام گهٽي نفرت سان چوڻ لڳو:”مان نہ ٿو چاهيان تہ اسان جي زمين ڪنهن ڌاريي وٽ وڃي.“
”هي تنهنجي زمين ڪڏهن کان ٿي وئي. زمين تہ مالڪياڻيءَ جي آهي.“
هو خاموش رهيو، مون ڪيس ٻہ چار ٻيون لتون وهائي ڪڍيون ۽ پڇيو:
”ٻڌاءِ ناڪر صاحب جو قتل ٻہ تو ڪيو هو؟“

هن زور سان ڪنڌ ڌوڻي انڪار ڪيو، پر مون کي هن جي اکين ۾ لڪل وحشت مان معلوم پئي ٿيو ته هو ڪوڙ ڳالهائي رهيو آهي. مون بندوق تاڻي سندس سيني تي رکي ۽ ڌاڙي خار مان چيم:

”سچ سچ ٻڌاءِ نه ته هيءَ گولي تنهنجو سينو چلي ڇڏيندي.“

هو منهنجي طرف گهوري ڏسندو رهيو، پوءِ جڏهن هن کي اها پڪ ٿي وئي ته مان جيڪا ڳالهه ڪندو آهيان، ان تي عمل ڪرڻ جو ارادو به رکندو آهيان، تڏهن هن جي نگاهن جي گهور گهٽجي وئي، هن جون اکيون جهڪي ويون، ۽ وڏو گهرو ساهه کڻي چوڻ لڳو:

”ها!“

”ڇو؟“

هن ڪجهه نه ڳالهايو.

ٿوري وقفي ڪانپوءِ مون هن کي چيو:”مان ته چوان ٿو ته نه رڳو تو وڏي ناڪر کي قتل ڪيو آهي پر ان جي ننڍي ڀاءُ کي به توئي ماريو آهي.“

”نه نه“ هو زور سان چوڻ لڳو.

”ها ها توئي انهن ٻنهي ڀائرن کي قتل ڪيو آهي.“

”نه .....نه....“ هن جي اکين جون ماڪيون تيزيءَ سان هلڻ لڳيون. مون بندوق ڪولي ڏني ته ان ۾ مون کي گولي پريل نظر ڪانه آئي تڏهن مون هن جي ڪلهن تي ڪنداخ جا ٻه ڌڪ وهائي ڪڍيا ته هو زور زورسان چوڻ لڳو:

”ٻڌايان ٿو ٻڌايان ٿو، مون کي ماريو نه، مان سڀ ڪجهه ٿو ٻڌايان.“

مان هٿ کي روڪي ورتو ۽ غصي وچان چوڻ لڳس:”جيڪڏهن نه ٻڌائيندين ته ڏسين ٿو بندوق جا رڳا ۽ ڪنداخ ڏيندوسانءِ مٿي ۾.“

راوت جون نظرون ريڪا جي طرف مڙي ويون، جنهن جي اکين ۾ ان وقت رت ابري رهيو هو، پوءِ هن مون ڏانهن نهاريو، ته منهنجي اکين ۾ ڪاوڙ ڏسي هو مايوس ٿي ويو.

گهبرائيندي گهبرائيندي آخرڪار چئي وينو:”ها صاحب ننڍي ناڪر جو خون به مون ئي ڪيو هو.“

ائين چئي هن پنهنجون اکيون بند ڪري ڇڏيون. چاڪاڻ ته هن کي پورو يقين هو ته هاڻي پڪ ئي پڪ سندس ڪوپڙي ٽٽڻ واري آهي. لڳو پئي ته ڄڻ هن جي تن بدن مان ساهه نڪري ويو هجي.

”پر ڇو؟“ مون ڪانئس پڇيو“تو انهن ٻنهي کي ڇو قتل ڪيو؟“
هن کو بہ جواب ڪونہ ڏنو بس چپ چاپ ليٽيو ئي پيو هو. جنهن تي مون هن کي مارڻ شروع ڪيو، پر هن هڪڙو لفظ نہ ٻاڦيو، بس رڳو ايترو چيائين تہ:
”ڳيا ڳيا ڪري ڇڏيندين تہ بہ ڪونہ ٻڌائيندس.“
پر مان کيس ماريندو رهيس، نيٺ ريڪا منهنجي هٿ کي جهليو:
”تون ڇڏينس، شهپارا چوڪيءَ وارا سپاهي هن کان سڀ چورائي وٺندا.“
مون پڇيو:“نہ هن کي هتي ڇڏي هلون؟ ٻڌل ئي! پوءِ ڪڙمين کي سڏائي هن کي ڪٽائي هلون.“
چوڻ لڳي:“نہ ائين ڪرڻ درست نہ ٿيندو، چاڪاڻ تہ سيئي ڪڙمي هن جا ماڻهو آهن.“
”تہ پو؟“
”هتي رکڻ بہ ٺيڪ ناهي!....ممڪن آهي هن جو ڪو ساٿي جهنگل ۾ موجود هجي ۽ اسان جي وڃڻ ڪانپوءِ هن کي کولي وٺي وڃي!“
مون چيو:“شايد ائين نہ هجي، جيڪڏهن هن جو ڪو ساٿي هجي ها تہ هن مهل تائين اسان تي حملو ٿي چڪو هجي ها!...پر تون بہ ٺيڪ ٿي چوين، منهنجو خيال آهي تہ هن کي گهوڙي جي پنيءَ سان ٻڌي ٿا هلون.“

*

هاڻي اسان جو قافلو واپس موٽي رهيو هو.
ريڪا پنهنجي گهوڙي تي سوار هئي، ٻئي گهوڙي تي راوت ٻڌل هو. جنهن جون واڳون مان جهلي هلي رهيو هوس. ٻنهي گهوڙن جي پويان ڪرپارام ڪاڏي جا ٽانوَ ڪنيو پئي هليو.
ريڪا ڪنهن گهري سوچ ۾ مبتلا هئي.
”ڇا پئي سوچين؟“ مون هن کان پڇيو.
”تو مون کي رات واري حملي جي باري ۾ ڪجهه به نه ٻڌايو!“
”وقت ئي ڪٿي مليو، هاڻي ٻڌايانءِ ٿو.“ ائين چئي مون رات وارو سڄو قصو ڪيس ٻڌائي ڇڏيو.
”پر تون ڪيئن ٿو سمجهين ته اهو راوت ئي هو؟“
”هن پاڻ به مڃيو آهي.“
”ممڪن آهي هن پنهنجي جان بچائڻ لاءِ ائين چيو هجي.“
”نه هڪڙو ٻيو ثبوت به آهي.“
”اهو وري ڪهڙو؟“
”ان رات جنهن مون تي حملو ڪيو هو ۽ جڏهن مان ساڻس وڙهي رهيو هوس ته مونکي هن جي بدن مان ڀنگ جي بوءِ پئي آئي.“
ريڪا هڪدم پنهنجو گهوڙو بيهاري چيو:”ترس ته مون کي لهڻ ته ڏي!“
هوءَ گهوڙي تان لٿي. ٻئي گهوڙي جي پرسان وجي، هن به ٿي پيرا راوت جو بدن سنگهيو، پوءِ سوچيندي ... پر يقين سان چوڻ لڳي:
”هاڻي مونکي پڪ ٿي وئي آهي ته هن ئي منهنجي پيءُ جو قتل ڪيو آهي.“
”اهو وري ڪيئن؟“
گولي لڳڻ کانپوءِ مان جڏهن ڊوڙندي شڪار گهر جي ورانڊي ۾ پهتي هئس ته ان وقت مون کي به ڀنگ جي تيز تيز بوءِ آئي هئي، پر ان وقت مون ان ڳالھ جو خيال نه ڪيو هو.“

*

رات جي جهرمر ڪنڌڙ روشنين ۾ اسان ٿئي ڇٽا، حاويليءَ جي وڏي ۽ وسيع بينڪ ۾ موجود هئاسين. مان،ريڪا ۽ ريڪا جي ماءُ سروجا ديوي. سڄو قصو ٻڌي ۽ هن ڪجھ نہ ڳالهايو، ۽ ٽي دفعا زور زور سان ساھ ڇڪي ڪنيائين، پوءِ اهائي خاموشي. مون کي ائين محسوس ٿيو تہ هن جي پراسرار نيٽن ۾ سمايل درد ويتر وڏي ويو آهي. رات جي اوندھ وڏيڪ گهري ٿي وئي آهي، هن جي صورت جو پنو چمڪڻ لڳو هو، ڪاري ساڙهيءَ جي پلوَ مان هن جو چنڊ جهڙو چهرو...ريڪا سندس پر ۾ وينل هئي. هوءَ ريڪا جي ماءُ نہ پر پيڻ پاسي رهي هئي.
پوءِ هن خاموشيءَ کي ٽوڙيندي چيو:"ريڪا! تون وڃ، وڃي پنهنجي ڪمري ۾ آرام ڪر، مان هن سان تنهائيءَ ۾ ڳالهائڻ چاهيان ٿي!"
ريڪا ڪجھ چوڻ ڪانسواءِ ئي ٻاهر هلي وئي.
ريڪا جي وڃڻ ڪانپوءِ ۽ ڪافي دير تائين هن ڪجھ ۽ نہ ڳالهايو، رڳو پنهنجي ڪاري ساڙهيءَ جي پلوَ کي آڱرين ۾ موڙيندي رهي.
آخر مون ڳالهايو:"مونکي ائين ٿو لڳي تہ ان راز جي ڪنجي توهان وٽ آهي؟"
"ڪهڙي راز جي؟" هن آهستگيءَ سان پڇيو.
"گذريل ڇهن سالن کان، هن مهل تائين جيڪو ڪجھ ۽ ٿيو آهي، وڏي ناڪر جو قتل، ننڍي ناڪر جو خون، راوت جو مون تي فائر ڪرڻ، ريڪا تي گولي هلائڻ!، مون کي تہ اهو سڀ ڪجھ ڪنهن هڪ ئي سلسلي جون ڪڙيون ٿيون معلوم ٿين، جنهن جي ڪنجي اوهان وٽ آهي!"
پوءِ جڻ هن دل ۾ ڪو فيصلو ڪري ورتو. ساڙهيءَ جو پلوَ مان هٿ ڪڍي هوءَ ٿهي وينِي ۽ نهايت اعتماد سان چوڻ لڳي:
"تو منهنجي ڌيءَ جي جان بچائي آهي، ان لاءِ توکي سڀ ڪجھ معلوم ڪرڻ جو حق آهي، پڇ....ڇا تو پڇڻ چاهين؟ مان سڀ ڪجھ ٻڌائي ڇڏينديس...جيڪو ۽ مون کي معلوم آهي اهو ٻڌائي ڇڏينديس. اڄ رات....ممڪن آهي، اڄ ڪانپوءِ وري اهڙي رات نہ اچي!"
مون هن جو آخري جملو نہ سمجهيو، اصل ۾ مون ان تي پورو ڌيان ۽ ڪونہ ڏنو. ٻيا ئي ڪيترا اهڙا مونجهارا هئا، جن کي سلجهائڻ مون لاءِ ضروري هو، انڪري مون ڳالهائڻ شروع ڪيو:
"ڇا اوهان کي معلوم هو تہ وڏي ناڪر جو قتل ڪنهن ڪيو؟"

هو وڏي شدت سان چوڻ لڳي: ”جيڪڏهن مونکي معلوم هجي ها ته مان راوت جي پٽ کي جيئرو ڇڏي ڏيان ها؟“
”ته اوهان کي راوت تي ڪڏهن شڪ ٿيو؟“
”اڄ کان پهرين ڪڏهن به نه! بس اڄهو توکان ئي خبر پئي اٿم.“
مون غور سان سندس اکين ۾ نهاري چيو:”سچ ٿا چئو؟“
”ها!“
هن، ها ته ڪئي پر مونکي ائين لڳو ڄڻ ان هاڪار جي پويان ڪا ڳالهه ضرور آهي، جيڪا هوءَ ٻڌائڻ نه ٿي چاهي.
”۽ جڏهن ننڍي ناڪرجو قتل ٿيو ۽ ان ئي شڪار گاهه ۾، ته به اوهان کي ڪنهن تي شڪ نه ٿيو؟“
”ان وقت شڪ نه پر پڪ ٿي وئي هئي“
”ڪنهن جي متعلق؟“
”مون کي راوت تي ئي شڪ ٿيو هو..“
”اوهان کي معلوم هيو ته ننڍي ناڪر جو خون راوت ڪيو آهي؟“
”ها!“
”۽ اهو معلوم هوندي به اوهان پوليس کي ڪونه ٻڌايو؟“
”نه..!“
”ڇو؟“
ڇاڪاڻ ته راوت کي مون ئي مجبور ڪيو هو ته ننڍي ناڪر کي گولي هڻي ماري ڇڏي!“
مان هن جي ڳالهه ٻڌي چڪرائجي ويس. ڪيتري دير ته مان سڪتي ۾ اچي ويس.
رات جي وڳڙي جو ساهه گهٽجندي محسوس ٿي رهيو هو ۽ شمعدان جا شعلا مڌم ٿيڻ لڳا هئا. مان هن جي چهري ڏانهن نهاري رهيو هوس. اهو چهرو جيڪو هر قسم جي جذبات کان خالي هو، خاموش ۽ پرسڪون چهرو!
”ائين ڇو ڪيو اوهان؟“
”ڇاڪاڻ ته ان وقت مون سمجهيو پئي ته ننڍي ناڪر يعني منهنجي ڏير ئي منهنجي ڪانڌ جو قتل ڪيو آهي.“
”جيڪڏهن اوهان کي ننڍي ناڪر يعني پنهنجي ڏير تي به شڪ هو ته به پوليس کي چئي ٿي سگهيا؟“

”ڪيئن چوان ها! مون وٽ ڪو ثبوت ته ڪونه هو.“

”ان وقت اوهان پنهنجي مڙس جو قاتل پنهنجي ڏير کي ئي چو سمجهيو! ڇا ڪو جائداد متعلق معاملو هو؟“

”نه جائداد ۾ هو ٻئي هڪ جيترا حصيدار هئا. ظاهر آهي ته وڏي ناڪر جي مرڻ ڪانپوءِ ان جي جائداد منهنجي ۽ ريڪا جي حصي ۾ اچڻي هئي، مون کي ننڍي ناڪر تي ان ڪري شڪ نه ٿيو هو!“

”ته پوءِ ڪهڙو سبب هو؟“

هو چپ ٿي وئي، وري به ساڙهيءَ جي پلوَ کي مروڙيندي رهي، آخرڪار ڏاڍو ساهه ڪڍي هلڪي آواز ۾ چوڻ لڳي:

”ننڍو ناڪر مون سان پيار ڪندو هو.“

مان ڇرڪي ويس، ٿوري دير خاموشيءَ ڪانپوءِ پڇيم:”اوهان به ان سان پيار ڪندا هئا؟“

”نه مان نه، رڳو هو....وڏي ناڪر جي جيئري ئي، مان هن کي سمجهائيندي هئس، پر هو نه سمجهندو هو، مڃيندو ئي ڪونه هو، پوءِ به مان هن کي سمجهائيندي هئس . ناڪر صاحب کي ڪجهه به نه ٻڌايم، جيڪڏهن مان وڏي ناڪر کي ٻڌايان ها ته هو ان کي ماري ڇڏي ها، ان ڊپ کان چپ رهيس، اهو سوچي به ته نادان آهي، آهستي آهستي سمجهي ويندو.“

مون پڇيو:”جيڪڏهن ننڍو ناڪر اوهان سان پيار ڪندو هو ته اوهان هن کان پري رهو ها هن کي مارائي چو ڇڏيوَ؟“

”ڇوته وڻي آهيان ته مون کي شڪ ٿي پيو هو ته منهنجي ڏير منهنجي محبت ۾ جذباتي ٿي منهنجي مڙس کي قتل ڪيو آهي، پر مون ان ڳالهه جو به رڳو شڪ هو پر اهو پوءِ يقين ۾ بدلجي ويو، جڏهن...جڏهن...!“

چوندي هوءَ هڪدم چپ ٿي وئي.

”تڏهن ڇا ٿيو هو؟“

”جڏهن منهنجي ڏير، منهنجي مڙس جي مرڻ ڪانپوءِ اٽڪل ڇهن سٽن مهينن ڪانپوءِ مون تي هٿ ڪنيو هو!“

”هٿ ڪنيو هو يعني ماريو هو؟“

”نه مون کي بي آبرو ڪيو هو، هڪ رات هڪ طوفاني رات جو هو منهنجي ڪمري ۾ گهڙي آيو ۽ هن انتها درجي جي بي حيائي ڪري منهنجا گل ڦل لاهي ورتا، پاڄائيءَ جي

رشتي جي نافرماني ڪري هن منهنجي عزت....مان رڙيون ڪندي رهيس پر ان طوفان جي شور ۽ گاج جي آوازن سبب ڪنهن کي ٻہ پتو ڪونہ پيو، ڪو ٻہ منهنجي مدد ڪرڻ لاءِ نہ پهتو.....۽ مان پنهنجي نظرن ۾ بي آبرو ٿي ويس....“

ضبط ڪرڻ جي باوجود ٻہ ڳوڙها هن جي اکين مان ڳڙي ڳلن تي اچي بيهي رهيا. هڪ گهرو ساهہ کڻي چوڻ لڳي:”ان رات مون فيصلو ڪيو تہ مان آپگهات ڪري پنهنجي جان ڏئي ڇڏينديس پر منهنجي سامهون منهنجي ننڍڙي ڌيءُ ريکا هئي، مون هن لاءِ زنده رهڻ ٿي چاهيو، تڏهن مون فيصلو ڪيو تہ نندي ناڪر کي قتل ڪرڻ گهرجي، يا هو زنده رهندو يا مان...“ ائين چئي هوءَ وري چپ ٿي وئي.

”تہ ائين نندو ناڪر جان وڃائي ويٺو!“ مون آهستي چيو پوءِ هن کان پڇيو:”تہ ڇا اوهان ان قتل تي اڃان ٻہ پشيمان آهيو؟“

”نہ...بلڪل ٻہ نہ...“ هن وڏي رعب سان چيو،”مان پوءِ ٻہ ائين ئي ڪريان ها، جيئن مون ڪيو، اڄ ٻہ جيڪڏهن مون سان ائين ٿئي ها، جيئن ان ڏينهن ٿيو، تہ اڄ ٻہ مان ائين ئي ڪريان ها!“

مان پنهنجي جاءِ تان اٿي، بينڪ جي خالي حصي ۾ هلڻ لڳس. ڳجهارت پچي پئي هئي. ان معاملي ۾ وڌيڪ ڦورا ڦولڻ جي ضرورت ڪانہ هئي پر پوءِ ٻہ مون سوال ڪيو:

”نندي ناڪر جي موت کان پوءِ ڇا ٿيو؟“

”آهستي آهستي راهڪ ۽ ڪڙمي ٻہ ڪسڪڻ لڳا. جڏهن پوليس ٻہ قتل جو سرو هٿ ڪري نہ سگهي ۽ ٻئي قتل هڪ پر اسرار معمو بڻجي ويا تہ هارين نارين مشهوري ڪري ڇڏيو تہ واديءَ تي جنن ڀوتن جو پاڇو آهي ۽ ڪنهن جن ٻنهي ناڪرن کي ماريو اهي. بس ائين ڪم وارا سيئي هاري، ڪم ڇڏي هليا ويا، هاڻي اهي ست اٺ نوڪر ۽ ڪڙمي بچيا آهن، جيڪي راوت جي تحويل ۾ آهن، زمين جا ٽي حصا تہ غيرآباد ٿي ويا آهن، تون پاڻ پنهنجي اکين سان ڏسي آيو آهين، اهي ست اٺ ماڻهو ٻہ انهيءَ راوت جي ڪري بيٺا آهن. راوت شروع کان اڄ تائين وڏي دل سان نوڪري ڪئي آهي، اهو ئي اسان جو پراڻو ملازم آهي.“

”سو اوهان کي ان تي پورو ڀروسو آهي؟“

”هيو!، مان ئي نہ وڏو ناڪر ٻہ هن تي پورو اعتماد ڪندو هو، اڄ کان پهرين ڪو ٻہ هن تي شڪ ڪري ڪونہ پيو سگهي.“

”اوهان سان هن جو وهنوار ڪيئن آهي؟“ ائين چئي مان سروجا ديويءَ جي ويجهو ٿي، سندس اکين ۾ نهارڻ لڳس.

پوءِ هوءَ وري پنهنجي ساڙهيءَ جي پلوَ کي نوڙيءَ وانگر وٽڻ لڳي.

مون چيو:“سچ چئجو، اڄ اوهان جي امتحان جو ڏينهن آهي، سامهون ديوارن تي لڳل تصويرون اوهان کان زندگيءَ ۽ موت جو حساب وٺڻ ٿيون چاهين!“

هوءَ چوڻ لڳي:“ڏير جي موت کانپوءِ اٽڪل ڏهه مهينا ته ڏاڍي سڪون سان گذريا، پوءِ جڏهن ڪڙمي ڪاسبي پڄڻ لڳا ته آهستي آهستي راوت ۽ چالاڪيون ڏيکارڻ شروع ڪري ڏنيون، ۽ ائين ڪندي، هن زمين جا اختيار پنهنجي هٿ ۾ ڪري ڇڏيا. مان اڪيلي هئس ۽ ٻيا سمورا ڪڙمي وغيره سڀ هن جا پنهنجا هئا، منهنجي ڌيءَ جي ته شادي ٿي چڪي هئي. ظاهر ۾ ته هو منهنجي عزت ڪندو هو پر ڪندو اهو ئي هو جيڪو هو چاهيندو هو. ائين ته منهنجو حڪم ئي ٿاري ڇڏيندو هو ۽ پنهنجي مرضي هلائڻ لڳندو هو، آهستي آهستي هو اهو ظاهر ڪرڻ لڳو، ڄڻ زمينن متعلق فيصلي ڪرڻ وارو اصل مالڪ هو ئي هجي، مان ته نالي ۾ مالڪياڻي رهجي ويس، انڪري جڏهن هن ٻڌو ته تون اها زمين وٺڻ آيو آهين ته هن توکي ئي رستي تان هٽائڻ جي ڪوشش ڪئي هوندي!“

”رڳو مونکي نه پر هن ريڪا تي به گولي هلائي هئي، هن ان تي ڇو هلائي؟“

”هن ريڪا تي گولي الائي ڇو هلائي؟“

”اوهان ڄاڻو ٿا ته هن ريڪا تي...!“

”نه مون کي خبر ناهي!“

”ٻڌو!“ مون هن کي چيو،“هي قصو اڄ کان ئي شروع نه ٿيو آهي، پر اڄ کان گهڻو اڳ ۾ شروع ٿي چڪو آهي، بهرحال مان صرف ايترو ٿو پڇڻ چاهيان ته هن وڏي ناڪر جو خون ڇو ڪيو؟ ڪٿي ائين ته نه آهي ته هن انهن ٻنهي ڀائرن کي قتل ڪرڻ جو منصوبو اڳواٽ ئي ناهي ڇڏيو هجي ته جيئن زمينن تي هن جو ئي اختيار هجي!“

”پر اهي زمينون هن جون ڪيئن ٿيون ٿي سگهن؟ جڏهن ته وڏي ناڪر کانپوءِ ننڍو ناڪر يا مان ئي ته ان جا وارث آهيون، يا جيئن مون کان پوءِ منهنجي ڌيءَ وارث ٿيندي، منهنجي ڌيءَ کان پوءِ منهنجي ڌيءَ جو مڙس ان جو وارث هجي ها، يا ان کانپوءِ ان جو ٻار...ڇا هن اهو سڀ ڪجهه ڪونه ٿي ڄاتو؟“ هن ڪجهه وڏي آواز سان ۽ رعبدار انداز ۾ چيو.

”معاملو اجا ان ڪان بہ مختلف آهي!“ مون چيو، هن اهو سڀ ڪجهہ سمجهيو پئي تہ پوءِ هن اهو سڀ ڪجهہ آخر چو ڪيو؟...چا ان ڪري نہ تہ هن انهن زمينن جو واحد مالڪ ٿيڻ ٿي چاهيو؟ مالڪ ڪٽي ڪير بہ هجي، پر اها ڳالهہ جا وڏي ٺاڪر جي موجودگيءَ ۾ پوري ڪانہ پئي ٿي سگهي، پر اوهان جڏهن ننڍي ٺاڪر کي مارڻ جو منصوبو هن جي اڳيان رکيو تہ جيئن تہ ننڍي ٺاڪر کي ماري ڇڏڻ سان هن جو رستو صاف پئي ٿيو تہ هن خوشيءَ سان ان جو قتل ڪري ڇڏيو، چوڪريءَ جي شادي ٿي وئي، هاڻي اوهان بيواهہ، ٻنا ڪنهن آسري جي اڪيلا رهجي ويا....هن جيڪو چاهيو ٿي اهو پورو ٿي ويو، يعني جيڪڏهن مان نہ اچان ها تہ ....اوهان جو ڪهڙو خيال آهي ان باري ۾؟

چوڻ لڳي:“هاڻي تہ جيئن تون ٿو ٻڌائين، مونکي تہ تنهنجي ئي ڳالهہ درست ٿي لڳي.“

”نہ منهنجي ڳالهہ بہ درست ناهي!“ مون سروجا ديويءَ کي ذري گهٽ دڙڪو ڏيندي چيو.“منهنجو اندازو اجان ئي ڪو ٻيو آهي!“

”تنهنجو اندازو ڪهڙو آهي؟“ هن مونکان ڊڄندي ۽ ڌيمي آواز ۾ پڇيو.

”منهنجو خيال آهي تہ هو توهان سان محبت ٿو ڪري.“

هن ڪجهہ بہ نہ ڪڇيو، بس ساڙهيءَ جي پلوَ کي ويڙهيندي رهي، پوءِ آهستي آهستي سڏڪڻ لڳي، پوءِ هوءَ جنهن تخت تي ويٺي هئي ان تي ڪري پئي، هن ٻنهي هٿن سان پنهنجو منهن لڪائي ڇڏيو ۽ هن جو سجو بدن سڏڪن سبب ڏڏي رهيو هو.

مون هن کي وڌيڪ ڪجهہ بہ نہ چيو، مان اٿي ان بينڪ ۾ ٽهلڻ لڳس، ٿوري دير ڪانپوءِ مان بينڪ مان ٻاهر اڱڻ ۾ نڪري آيس. منهنجو اندازو غلط نہ هو، سروجا ديويءَ زبان سان ڪجهہ بہ نہ چيو پر هن جا سڏڪا هن جي دل جي سموري وارتا بيان ڪري رهيا هئا.

اٽڪل اڌ ڪلاڪ ڪانپوءِ جڏهن مون ڀانيو تہ هن جا ڳوڙها سڪي ويا هوندا تہ مان وري اندر بينڪ ۾ گهڙي آيس، هوءَ تخت تي خاموش ويٺي هئي، هن پنهنجا ڳوڙها اگهي ڇڏيا هئا ۽ پنهنجي اندر جي ڪيفيت کي وس ۾ ڪري ورتو هو.

مان جڏهن اندر آيس تہ هن مون ڏانهن شرمسار نگاهن سان نهاريندي چيو:

”تنهنجو اندازو بلڪل صحيح آهي پر مان توکي ٻڌائڻ چاهيان ٿي تہ اڄ تائين مان هن کي پنهنجي ويجهو اچڻ نہ ڏنو آهي، هو وڏو هوشيار ۽ چالاڪ هو، جيستائين ريکا جي شادي ڪانہ ٿي هئي تہ هن مون کي ڪجهہ بہ نہ چيو، پر جيئن ئي چوڪريءَ جي شادي ٿي وئي ،هن آهستي آهستي مون تي پنهنجي دلي مراد ظاهر ڪرڻ شروع ڪري ڏني.

مون چاهيو تہ هن کي ڪڏي ڇڏيان پر هن کي ڪڏي ڇڏيان ها تہ زمين جي سنڀال ڪير

ڪري ها، سيني ڪڙمين تي تہ هن جو ئي رعب هلندو هو ۽ اهي بہ هن جو ئي حڪم مڃيندا هئا، مان هن کي ڪڏهن بہ ڇڏيان ها تہ بہ تہ مان هن جهنگ ۾ اڪيلي رهجي وڃان ها! انڪري مان هن کي ڌاريندي رهيس ۽ هو بہ آسري ۾ ويٺو رهيو. پوءِ جيڪو زمين وٺڻ ايندو هو تہ ڪنهن نہ ڪنهن بهاني ان جي دل ڪٽائي ڇڏيندو هو. اڄ مان اهو ڄاڻي ورتو آهي. پر سچ پڇين تہ ان کان اڳ نہ! هاڻي مان اندازو ڪري سگهان ٿي تہ هو مون کي ڪيترو ٿو چاهي، هن منهنجي ڪري وڏي ٺاڪر جو قتل ڪيو، پوءِ ننڍي ٺاڪر جو، جنهن جي لاءِ ڪيس مان نہ بہ چوان ها تہ بہ هو ان کي قتل ڪري ڇڏي ها! شايد هو اهو ئي چاهي پيو تہ هو هجي ۽ مان، بس. مٿان مٿان مان مالڪ هجان، پر اندروني طور تي هو ئي مالڪ بڻجي ويهي ها! منهنجو بہ تہ زمين جو بہ."

"تہ ڇا اهو اوهان کي قبول نہ هجي ها؟"

"شروع ۾ تہ مان هن سان سخت نفرت ڪندي هئس، مان تہ هن تي لعنت ملامت بہ ڪندي هئس، گاريون بہ ڏيندي هئس. شرم ڏياريندي هئس پر هن تي ڪنهن بہ ڳالهہ جو ٿورو بہ اثر ڪونہ ٿيندو هو. هو ڏاڍو سخت دل جو مالڪ آهي، هن مون کي اڄ تائين ڪڏهن هٿ نہ لڳايو آهي، حالانڪ هو لڳائي پئي سگهيو، پر شايد هو ان گهڙيءَ جو انتظار ڪري رهيو هو، جا گهڙي پاڻ ئي ڪنهن پڪي ڦل جيان سندس جهوليءَ ۾ ڪري پوي ها! هن انتظار ڪيو، هو انتظار ڪندو رهيو ۽ واقعي مان هن جي برداشت ۽ همت جي قائل ٿي وئي هئس. هاڻي جيڪڏهن تون نہ اچين ها ۽ مون کي پنهنجي ٺاڪر جي قاتل جي خبر نہ پوي ها تہ اهو ٿي پئي سگهيو....مان هن جي جهوليءَ ۾ واقعي ڪري پوان ها! مان توسان ڪوڙ نہ ٿي ڳالهائڻ چاهيان! دل جي ڪابہ ڳالهہ هاڻي توکان نہ لڪائيندس. اهو سچ آهي تہ گذريل ڪجهہ مهينن کان مون کي هن تي ترس اچڻ لڳو هو."

"۽ هاڻي؟ هاڻي ڇا ڪرڻو پوندو؟ سروجا ديوي....؟ پوليس ۾ تہ وڃي ڪونہ ٿا سگهون!"

هوءَ آهستي چوڻ لڳي:"هاڻي هي معاملو پوليس وٽ نہ ويندو! هاڻي اهو هن جو ۽ منهنجو معاملو آهي."

"تہ اوهان ڇا ڪندؤ؟"

اوچتو هن پنهنجي پاسي مان خنجر ڪڍيو، چوڻ لڳي:

"هاڻي هن خنجر سان مان هن کي پورو ڪري ڇڏينديس، هن مون کان منهنجو سهاڳ کسيو، مان هن جو خون ڪري ڇڏينديس، بس ان کان پهرين توکي، منهنجي ڏيءَ کي

هتان وني وڃڻو پوندو. هونئن ئي ٻن ڏينهن ڪانپوءِ هن کي ساهري گهر وڃڻو هو، پر هاڻي هن کي ڪنهن نوڪر جي حوالي ڪري ڪانہ ٿي سگهان، تون هن کي شهپارا تائين حفاظت سان وني وڃ. اڳيان هوءَ پاڻ ئي هلي ويندي. سڀاڻي صبح جو ئي تون هن کي هتان وني وڃ....مان نہ ٿي چاهيان تہ منهنجي ڌيءَ يا توکي ڪا ڏکيائي ڏسڻي پوي. ڪا پڇاڳاڇا ٿئي، منهنجي ڌيءَ پنهنجي ساهري گهر پهچي ويندي تہ مان هن موذيءَ کي ماري چڪي هونديس.

”پوليس جي متعلق ڇا خيال آهي اوهان جو؟“

”پوليس وٽ هن کي پيش ڪرڻ کان اڳ ۾ پاڻ وڃي پوليس جي اڳيان پيش پونديس، مان ائين ڪري سگهان ٿي، مون کي پنهنجي جان جي ڪابہ پرواهہ نہ آهي، پر معاملي جي پوليس ۾ وڃڻ سان ناڪر خاندان جي جيڪا بيعزتي ٿيندي يا منهنجي ڌيءَ سان جيڪا حالت ٿيندي، ان ڪانپوءِ تہ هن جو مڙس بہ هن کي پنهنجي گهر ۾ رهڻ نہ ڏيندو، نہ هي معاملو پوليس جو نہ آهي. هي صرف منهنجي ۽ هن جي وچ جو معاملو آهي، پر تون منهنجي ڌيءَ کي هڪدم هتان وني وڃ، بس سڀاڻي ئي، مان توکي قسم ٿي وجهان نہ تہ مان الائي ڇا ڪري ويهنديس!“

”قسم ڏيڻ جي ضرورت نہ آهي.“ مون ڪيس نرميءَ سان پر وڏي ڏک واري انداز ۾ چيو، ڇاڪاڻ تہ مون کي هن جو جواز مناسب پئي لڳو.

”مان اوهان جي ڌيءَ کي سڀاڻي ئي هتان وني ويندس ۽ جيڪڏهن هوءَ چاهيندي تہ کيس ساهري گهر تائين بہ رسائي ايندس، پر پوءِ هنن زمينن جو ڇا ٿيندو؟ مان تہ اها خريد ڪرڻ آيو هوس؟“

”نہ هاڻي هي زمين توکي نہ ڏينديس، هاڻي هن زمين تي منهنجو ڪو بہ حق نہ آهي، هاڻي شايد ڪنهن جو بہ حق هن زمين تي نہ آهي. پر تون هاڻي هن خون ۽ نحوست ۾ ٻڏل زمين کي خريد ڪري ڇا ڪندين؟ هتي ڪو بہ رهي، خوش رهي ڪونہ سگهندو! جنهن سڪون تلاش ۾ تون هتي آيو آهين، اهو سڪون توکي هتي ڪڏهن بہ نہ ملي سگهندو. هاڻي هي زمين سدائين لاءِ سنڊ هجي، ويران سنسان هجي، بي واهي هجي تہ وڌيڪ بهتر آهي.

هن جي دليلن ۾ ڪافي وزن هو، مان ڪنڌ جهڪائي هن جي ان وسيع بينڪ مان ٻاهر نڪري آيس.

*

ٻئي ڏينهن پرهه ڦٽيءَ کان اڳ ۾ منهن انڌاري ۾ اسان ٻئي ان گهر مان موڪلائي هلياسين. سروجا ديويءَ نہ پئي چاهيو تہ ڪنهن کي بہ اسان جي وڃڻ جي خبر پوي، هن تہ اسان کي گهوڙن تي چڙهي وڃڻ کان بہ منع ڪري ڇڏيو هو، ڇاڪاڻ تہ اسان سان گهوڙا هلن ها تہ انهن سان ٻن ڪمہ وارن کي بہ گڏ هلڻو پوي ها! ۽ جيڪڏهن انهن کي اسان جي وڃڻ جي ڪڙڪ پئجي وڃي ها تہ اسان لاءِ خطرو بہ وڌي وڃي ها! حالانڪ راوت جي باري ۾ رات کان ئي سسپس شروع ٿي وئي هئي، پر مالڪياڻيءَ اهو مشهور ڪري ڇڏيو هو تہ ڪنهن پهاڙ تان ڪري پوڻ سبب هو ڏاڍو زخمي ٿي پيو آهي ۽ مالڪياڻي پاڻ سندس تيمارداري ڪري رهي آهي. انڪري ڪنهن بہ ڪمي ڪڙميءَ کي ڏسڻ جي اجازت ڪانہ هئي. ان ڳالهہ مان ڪمي ڪڙمي مطمئن تہ ڪونہ ٿيا هئا پر چپ ضرور ٿي ويا هئا.

وڃڻ وقت داهلي ٻوٿا، مانيءَ جو سامان ڏئي ڇڏيو. ٻاهرين دروازي جي چانئٺ تي ٻيهي ريڪا چيو:

”امان اوهان کي هاڻي هتي وڌيڪ رهڻ نہ گهرجي، جلدي زمين وڪڻي مون وٽ هلي اچي رهو.“

”ائين ئي ڪنديس.“ ماڻس جواب ڏنو.

”امان تون اهي زمينون هن کي ڇو نہ ٿي ڏئي ڇڏين؟“ ريڪا منهنجي طرف اشارو ڪندي ماءُ کي چيو.

”مون هن کي ڇئي ڇڏيو آهي، توکي ڇڏي ستن انن ڏينهن ڪانپوءِ اچي، جيستائين مان بہ چڱي ريت سوچي وٺان.“

”هاڻي سوچڻ جو وقت گذري ويو آهي امان!“ ريڪا ماءُ جو هٿ جهلي چيو.

ريڪا جي ماءُ جي پلڪن مان ڳوڙها ڳڙي پيا. ٻئي ماءُ ڌيءَ هڪ ٻئي سان ڀاڪر پائي مليون ۽ سڏڪندي هڪ ٻئي کان جدا ٿيون، ڇڻ سندن اها آخري ملاقات هجي.

*

اهو صبح ڪڪرن سان ڀريل هو. واديءَ مان وڃڻ وارو رستو ۽ رات جي چادر ويڙهي ستل هو. اسان جي بي آواز قدمن جي هيٺاهن ڪڏهن ڪڏهن ڪا سڪل ٽاري يا ڪي سڪل پن اچي پئي ويا ته انهن جي چٽچڻ سبب انهن مان چرچر جو آواز پئي آيو. ڪڏهن پير جي وڻن مان ڪا جهرڪي پرن کي ڦڙڪائي وري پنهنجي چنهب پرن ۾ وجهي سمهي ٿي پئي. اسان جا قدم واديءَ جي بلنديءَ کان هيٺانهينءَ طرف وڌي رهيا هئا. جاءِ جاءِ تي ماڪ ۾ ڀنل وڻ ۽ ٻوٽا، رات جي خمارن ۾ خاموش بيٺل نظر پئي آهي.
اڳيان اڳيان ريڪا هلي رهي هئي، مان هن جي پويان پويان. رستي ۾ ايترئون پهاڙي لاهيون هيون، جن تان لهڻ نه رڳو مشڪل هو پر خطرناڪ به هو، پر ريڪا ڪنهن ٻڪريءَ وانگر ٽپ ڏيندي پئي هلي.
مون چيو:"مونکي سمجهه ۾ نه ٿو اچي ته تو جهڙي نازڪ بدن اهڙي مشڪل رستن تي پيدل ڪيئن ٿي هلي سگهي."
"واه واه چو؟؟" ريڪا ٽهڪندي چيو."هي سارا چارا منهنجا پيٽيل آهن، شاديءَ کان اڳ ۾ مان ڪنهن رولو ٻڪريءَ وانگر هنن رستن تي اڪيلي سر گهمندي وتندي هئس."
مون پڇيو:"هي ته سچو رستو ڏکيو آهي، اسان ڪواڙي قلعي کان چونه هلياسين، اهو آسان به هو؟"
"اهو رستو آسان ضرورآهي پر الاهي ڊگهو آهي، جنهن رستي تي مان ٿي وٺي هلان، ان رستي سان اسان ٻن پهرن ٽائين شهپارا ڳوٺ ٽائين جي ويجهو پڄي وينداسين." ريڪا چيو.

*

رات هڪڙو آخري ساهه ڪٽي واديءَ مان ڪر موڙي اٿي ۽ ڪارن ڪڪرن سان ڀريل آسمان جي اڳيان پويان سوجهري جي شفاف لهر نمودار ٿيڻ لڳي ۽ ڀڪين جو ولر هيٺ ميدان جي پاسي اڏامندي نظر اچڻ لڳو. صبح جي ڏنڏلڪن ۾ مون ڏٺو ته واديءَ ۾ هيٺ ميلن ٽائين پکڙيل ميدان ۾ جاءِ جاءِ تي وڻن جي جهڳٽن ۾ نهيل مَنهن ۽ چيرن ۽ دڙن تي اڏيل ڪکاون جهوپڙن مان هلڪو هلڪو دونهون نڪري رهيو هو. صبح جو بدن ڪجل ڀرين اکڙين کي مليندي، آرس ڀجي اٿي رهيو هو ۽ رات جي متماتين کي جاڳائڻ جي دعوت ڏئي رهيو هو، رات مان بدلجي صبح ٿيڻ ٽائين ۽ شفق کان شام ٿيڻ ٽائين جي عمل ۾ ايتري جنسي ڪش چو هوندي آهي؟ شايد ان ڪري جو ۽ وقت پاڻ ۾ ملندا

آهن ۽ ڳري لڳي هڪ ٻئي سان پيار ڪندا آهن، مگر ريڪا تہ منهنجي اڳيان هلندي پئي وئي. شايد ريڪا کي وقت جي وصال جو اندازو نہ آهي، يا سندس ذهن ۾ هن سمي پنهنجي مڙس جو چهرو اڀري رهيو آهي.

تي سگهي ٿو تہ منهنجي ذهن ۾ هن جا ڌوڙنڌڙ پير نظر اچي رهيا هجن، جن کي مان پنهنجي دل ۾ سانڍڻ جي ڪوشش بہ ڪندو هجان، تہ ٿي سگهي ٿو هن جي دل ۾ ڪنهن ٻئي جي تصوير اڀرندي هجي! ۽ هن کي محسوس بہ نہ ٿيندو هجي تہ مون پنهنجي دل ۾ ڇا سانديو آهي! جيستائين تصويرون نہ ٿيون ملن تيستائين احساس بہ ڪونہ ٿا ملن. امنگون ۽ ارمان نہ ٿا ملن تہ محبت بہ نہ ٿي ملي، صرف ٻن جسمن جي ملڻ سان ھڙ حاصل ڪجهہ بہ نہ آهي!

هلندي هلندي ريڪا بيهي، مڙي پورب پاسي نهاريو، جتان سريني پهاڙن جو سلسلو گهاٽن ڪڪرن سان ڍڪجي ويو هو، جتي ڪڏهن ڪڏهن ڪنوڻ بہ ڪجڪا ڪري رهي هئي، جيئن تہ صبح ٿي ويو هو پر سج اجان ڪونہ اڀريو هو، يا شايد پهاڙن جي پويان اڀريو هجي ۽ ڪڪرن جي گهونگهٽ ۾ هجي.

ريڪا هوا جي خوشبوءِ کي سڃاهي چوڻ لڳي:“سرينيءَ جي پهاڙن ۾ بارش پئي ٿئي.“

مون چيو:“مون کي هيءَ صبح جي خنڪي سٺي ٿي لڳي، سفر سهاڻو ڪٽجي ويندو.“

اوچتو ريڪا ڇرڪ ڀريو ۽ ڏڪڻ لڳي.

مون پڇيو :“ڇا ٿيو؟“

هوءَ ڏڪاري لهجي ۾ چوڻ لڳي: ”الائي ڪهڙي ڳالهہ آهي، الائي ڇو امان جي جدائيءَ جو ڏک ڏنگي رهيو آهي.“

مون چيو: ”گهٻراءِ نہ، هوءَ پنهنجي حفاظت پاڻ ڪرڻ ڄاڻيندي آهي.“

”اهو تہ مان بہ ڄاڻان ٿي!“

ريڪا ڪي قدر مطمئن ٿي اڳتي قدم وڌايو.

هاڻي تہ رستو صفا مشڪل ٿي ويو هو. مٿانهين پهاڙين تان هلڻو ٿي پيو، جن ۾ ڪٿي ڪٿي جهنگلي ٻُوڙا بيٺل هئا، ڪٿي ڪٿي ننڍيون ننڍيون چُرون هيون. ريڪا مون کي چيو:“بس هي رستو گذري ويندو پوءِ اڌ ميل جي آخري لاهي آهي، جنهن ڪانپوءِ ڏوليا ندي، جنهن جي ٻئي پاسي ڏوليا بستي ۽ پوءِ ميداني علائقو آهي. ندي پار ڪرڻ ڪانپوءِ شهپارا ڳوٺ تائين پهچڻ ۾ صرف ٽي ڪلاڪ لڳندا.“

مون چيو:“شڪر آهي اڄ سڄ ڪڪرن جي اوٽ ۾ آهي، نہ تہ گرميءَ سبب هن سفر ۾ منهنجو حال ڏاڍو خراب هجي ها!“
ريڪا هڪدم بيهي، مڙي منهنجي چپن تي آڱر رکي، ۽ آهستي سسپس واري انداز ۾ چوڻ لڳي:
”چپ ڪر!“
مان حيرت وچان بيهي رهيس. هوءَ جڻ هوا ۾ گهلندڙ آوازن کي ڪنائڻ لڳي.
گهوڙن جي ڏُڙڪڻ جو آواز پويان اچي رهيو هو.
ريڪا ڪجهہ چوندي مون کي پاڻ ڏانهن ڇڪي ورتو:“هيڏانهن اچ!“
هوءَ تيزيءَ وچان هڪڙي موڙ وٽان مڙي، مون کي هڪ ڇُر ۾ گهلي وئي. اسان ٻئي دم ٻوساتيو هڪ ٻئي جي ويجهو، بيٺي بيٺي انتظار ڪري رهيا هئاسين، ان وقت تائين مون کي ڪنهن بہ خطري جو احساس ڪونہ هو، بس رڳو هن جي بدن جي قريب هجڻ جو احساس هو ۽ تڪڙن تڪڙن ساهن سبب هن جي ڇاتين جو هيٺ مٿي ٿيڻ.
اچانڪ اسان جي پر مان، اصل بلڪل پرمان، ٻن اپين پهاڙين جي وچ مان گهوڙي سوار گذريا. اهي عقاب وارين نگاهن سان هيڏانهن هوڏانهن نهاريندا ٿي ويا. ٻنهي جي ڪلهن تي بندوقون هيون ۽ گهوڙن جي پني پگهر ۾ ٻڏل هئي، لڳو ٿي تہ هو واديءَ ڪان هيستائين جو مفاصلو ڏاڍي جلدي طئي ڪري آيا آهن.
مون انهن کي ڪونہ سڃاتو، پر ريڪا ڪين سڃاتو.
”هي تہ اسان جا راهڪ هئا!“
جڏهن اهي گهڻو اڳتي نڪري ويا تہ ريڪا مونکي چيو...“ٻگهپلو ۽ پرسو، پر هي هتي ڇا ڪري رهيا آهن؟“
هن جي جملي پوري ٿيڻ سان ئي مون کي خطري جو احساس ٿيو تہ منهنجي لونءَ ڪانڊارجي وئي.
”ٿي سگهي ٿو هي اسان جي ڳولها ۾ نڪتا هجن!“ مون ريڪا کي چيو.
”پر ڇو؟“
”ٿي سگهي ٿو انهن کي راوت جي معاملي جي سُڌ پئجي وئي هجي!“
”نا ممڪن! اِهو ممڪن نہ آهي! منهنجي ماءُ ڪجهہ ٻڌائي نہ ٿي سگهي!“
”پر اهو بہ تہ ممڪن آهي تہ هنن کي شڪ پئجي ويو هجي، ڇاڪاڻ تہ راوت تہ اسان جي پنيان شڪار گهر آيو هو!“

ريڪا چپ ٿي وئي.

مون چيو:“ائين ٻه ٿي سگهي ٿو انهن راوت کي آزاد ڪرائي ورتو هجي ۽ هن ئي انهن کي اسان جي ڪڍ موڪليو هجي!“

ريڪا سوچي چوڻ لڳي:“ڪجهه ٻه هجي، مون کي انهن ٻنهي ماڻهن جي نيتَ نيڪ ڪانهِ پئي لڳي!“

”هاڻي ڇا ڪريون؟“ مون ريڪا کان پڇيو.

ريڪا ڪجهه سوچي چوڻ لڳي:

”هاڻي ته گهٽو اڳتي نڪري ويا هوندا، اڄ ته پهرين انهن کي ڏسون ته هو ڇا پيا ڪن!“

ڇُر مان نڪري، ٿورو اڳتي هلڻ ڪانپوءِ جڏهن پهاڙ واري لاهي ختم ٿي ته اسان هڪڙي اوچي دڙي جي اوٽ ۾ اچي بيناسين.

هتان اسان دور دور تائين ڏسي پئي سگهياسين، لاهيءَ ڪانپوءِ ڏوليا نديءَ جو تيزيءَ سان وهندڙ پاڻي نظر اچي رهيو هو، ٻئي ڪناري تي ڏوليا بستي هئي، ان جي اڳيان ڪجين جا جهڳٽا هئا، پوءِ پري پري تائين وارياسو ميدان. نگاهن جي آخري حد تي شهپارا ڳوٺ!

اسان انهن ٻنهي راهڪن کي ان تيز پاڻيءَ ۾ پنهنجا گهوڙا وجهندي ڏٺو. هو ٻئي ڪناري ڏانهن پئي ويا. اهي ڏوليا ڳوٺ جي ڏنگ کي پار ڪري ريگستاني دڙن تان تيزيءَ سان گهوڙا ڊوڙائيندا ٿي ويا. رستي ۾ ٿورو ترسي هيڏانهن هو ڏانهن واجهائي ٻه رهيا هئا، ڄڻ ڪنهن جي ڳولها ڪري رهيا هجن.

ريڪا چيو:“اهي پڪ سان اسان کي پيا ڳولهين! پر ڇو.......؟“

اصل ۾ مان ته ساري معاملي کان واقف هوس، ۽ سروجا ديويءَ ريڪا کي ڪجهه ٻه ٻڌائڻ کان مون کي منع ڪئي هئي. صحيح ٻه هو ڇاڪاڻ ته ريڪا کي ڪجهه ٻه ٻڌائڻ سان خود ريڪا جي زندگي زهر ٿي وڃي ها.

”پر ڇو؟“

ريڪا مون کان ٻيهر پڇيو، هن کي ڄڻ ڪا ڳُڻتي ويڙهڻ لڳي هئي.

مون چيو:“مان ڇا تو ڇئي سگهان! راهڪ تنهنجا آهن!“

چوڻ لڳي:“مون کي ٻاهر موڪلڻ ڪانپوءِ امان سان تنهنجون ڪهڙيون ڳالهيون ٿيون هيون؟“

مون ڳالهه کي ٽاهيندي چيو:

”مون هن کي چيو، راوت کي پوليس ۾ ڏيڻ گهرجي، هوءَ چوڻ لڳي، جيستائين تون منهنجي ڏيءَ کي ساهري گهر تائين ڇڏي، موٽ تي شهپارا جي پوليس کي نہ آڻيندين تيستائين مان ڪجهہ بہ نہ ڪنديس.“

ريڪا چيو:”صحيح ٿي تہ چيو پئي امان.“

پوءِ هو ٿورو منهنجي ويجهو اچي چوڻ لڳي.

”ٻيو ڇا چيو هن؟“

”ٻ زمين جي باري ۾ ڳالهيون ٿيون، ٻنيءَ جي اڳهہ پار متعلق.“ وري مون ڪوڙ ڳالهائيندي چيو.

لڳو تہ ريڪا کي منهنجي ان ڳالهہ ۾ ڪا دلچسپي ڪانہ هئي، هوءَ ريگستاني ميدان مان گذرندڙ انهن ٻنهي گهوڙي سوارن ڏانهن ڏسي رهي هئي.

چوڻ لڳي: ”اهي سڌو شهپارا ئي پيا وڃن، ڏاڍي تيزيءَ سان گهوڙا ڊوڙائيندا پيا وڃن! انهن جو ارادو ڪجهہ ائين ٿو لڳي تہ هو اسان کي شهپارا پهچڻ کان اڳ ئي پڪڙي وٺندا.“

وري پڇڻ لڳي:”تنهنجو ڇا خيال آهي؟ منهنجي جواب جو انتظار ڪرڻ ڪانسواءِ ئي چوڻ لڳي:

”منهنجو خيال آهي تہ سڀ کان اڳ ۾ نيرن ڪرڻ گهرجي، پوءِ ندي پار ڪري آهستي آهستي پنهنجي سفر تي هلجي ۽ منهنجو خيال آهي تہ ٿورا چڪر ڪاٽيندا، ڪنهن ٻئي رستي سان هلون، پلي تہ ٻن پهرن بجاءِ رات جو شهپارا پهچون، تنهنجي ڇا صلاح آهي؟“

”نيڪ صلاح آهي، خاص ڪري نيرن جي باري ۾ تہ تنهنجي صلاح تہ ڏاڍي نيڪ آهي. هن وقت مون کي ايتري بک لڳي آهي جو مان نيرن سان گڏ توکي بہ کائي سگهان ٿو.“

”تہ سارو رستو ڇا ڪندو آيو آهين؟“ ريڪا ڪنهن گل جيان ٽڙندي چيو، ”منهنجي پويان پويان هلندي تنهنجون نظرون يڪو ئي تہ مون کي ڪائينديون رهيون آهن.“

”ڪيئن پلا؟“

”منهنجي پٺيءَ ۾ مسلسل سيون پئي چڀيون.“ هن تنگ ڪرڻ وارين نگاهن سان مون ڏانهن نهاريو.

مون چيو:”مان ڇا ڪريان تنهنجو هلڻ ئي ڏاڍو پيارو آهي. هڪ خوبصورت عورت جي انتهائي وڻندڙ لوڏ، ايتري عمدي هلڻي مون گهٽ ڏٺي آهي. گهڻو ڪري ته عورتون بدڪ وانگر هلنديون آهن.“

چوڻ لڳي:” ۽ گهڻا مرد وري ڪتي وانگر سهڪندي هلندا آهن.“

مون هٿ مٿي ڪري چيو“منهنجي توبهن.“

اسان ٻئي کلڻ لڳاسين.

پوءِ نيرن جو سامان کولي نيرن ڪرڻ لڳاسين. هڪ ئي ٿانوَ مان گڏجي کائڻ سبب ڪڏهن اسان جون آڱريون ٿي هڪ ٻئي ۾ اٽڪي پيون ته ڪڏهن مانيءَ جو اڌ گراهه منهنجي هٿ ۾ پئي آيو ته اڌ هن جي هٿ ۾. ٻوڙ، ماني، احساس، جذبات، نگاهون، چهاءُ، ذائقو، سڀ هڪ ٻئي سان رلمل ٿي رهيا هئا. وقت هڪ نيرن جي ڪٽوري وانگر اسان جي وچ ۾ هو ۽ ان جو ذائقو لذيذ هو. پوءِ جڏهن اسان پنهنجو ن آڱريون چٽيندا، مسرور نگاهن سان هڪٻئي ڏانهن ڏٺوسين ته انهن نهارن ۾ چُمين جو مزو ۽ سواد محسوس ٿي رهيو هو ۽ منهنجي ذهن تي اها خوابناڪ رات تري آئي، جڏهن هن رسوئي گهر ۾ مون سان گڏ ماني پئي کاڌي، خبر نه آهي ته اهو لمحو حقيقت هو يا هي لمحو خواب هو؟

اوچتو ريڪا پنهنجي ننڍڙي زبان سان آڱريون چٽڻ لڳي، ۽ چوڻ لڳي:

”هاٽي ته نديءَ تي هلي پاٽي پيئنداسين.“

”۽ هي ڪٽورو؟“

ريڪا ڪٽورو کڻي، ان کي هوا ۾ گهمائي پري ڦٽو ڪيو. ڪٽورو پهاڙي لاهي تان رڙهندو، ٽڙندو ٽاٻڙجندو، زخمي ٿيندو، روئندو رڙندو ڪنهن کڏ ۾ وڃي ڪريو ۽ چپ ٿي ويو. ان ئي وقت منهنجي ۽ ريڪا جي وچ وارو پيارو لمحو به ڇڻ مري ئي ويو.

هاٽي هوءَ ريڪا، مون کان الڳ هڪ ريڪا هئي، مان هن کان الڳ .....نه ٿي ڄاتم ته اڳتي هلي، زندگيءَ جي ڪنهن موڙ تي اسان وري هڪ ٻئي سان ملي سگهنداسين!

ريڪا اٿي بيٺي، هن بيهي پنهنجي گاڙهي ۽ پوري پڙي تان مٽي ڇنڊي، اندلٺ جي رنگن جيان هڪڙو آرس پکو ۽ پنهنجي چوٽي کي لوڏيندي چوڻ لڳي:

”هلو سائين! اسان جي خانداني زمينن جا ٽيڻ وارا مالڪ، هاٽي اڳتي هلو.“

مون چيو: ”زمينن جي مالڪ ٿي وڃڻ سان ڇا ٿو ٿئي! پر جيڪڏهن مان توهان جي خاندان ۾ شامل نه ٿيس ته؟“

ريڪا پنهنجي سنهڙي زبان ڪڍي، مون کي چپرا ڏيندي اڳتي وڌي وئي. لڏندي جهومندي ۽ ڪجهہ وڌيڪ ئي جهومندي. لڳو پئي تہ منهنجي تعريف جي ڪري هاڻي هن جي ٽور ڪجهہ وڌيڪ تي وئي هئي. ائين ئي تہ مور نچندو آهي. ڪبوتر گُٽڪڻ لڳندو آهي ۽ عورت پنهنجي بدن کي بچائيندي هلندي آهي. حسن ڪنهن ٻئي جي نگاهہ کانسواءِ نا مڪمل آهي. رُڪو آهي، اڻپو آهي، عورت جي بدن جا سارا ور وڪڙ، مرد جي نظرن ۾ جاڳيل هوندا آهن.

اوچتو آخري موڙ مڙياسين تہ ندي اسان جي سامهون اچي وئي، پر هن جي تارون تار پاڻيءَ کي ڏسي، ريڪا هڪدم مٽي کي هٿ ڏئي ڪناري تي ئي ويهي رهي.

*

اوپر پاسي جيڪو مينهن وسيو هو ۽ اڃان بہ وسي رهيو هو ان جي ڪري ڏوليا ندي ڏاڍي گوڙ شور سان ۽ وڏي چوهہ ۾ پئي وُڙهي. پهاڙن تان مينهن جي پاڻيءَ سان گڏ مٽيءَ جي رڙهي اچڻ سان نديءَ جو پاڻي ڏاڍو گدلو گدلو ٿي ويو هو. اهڙي گدلي پاڻيءَ سان اچ اجهائڻ جو تہ سوال ئي پيدا ڪونہ پئي ٿيو، پر جنهن تڪ تار وچان وُڙهي پئي، ان مان تري پار وڃڻ جو بہ سوال ئي پيدا ڪونہ پئي ٿيو!

ريڪا مايوس ٿيندي چوڻ لڳي:

”هاڻي ڇاڪريون؟“

مان خاموش رهيس.

ريڪا ٿوري دير سوچڻ کانپوءِ وري پڇيو:”ٻڌاءِ نہ!....هاڻي ڇا ڪريون؟“

مون چيو:”هاڻي تہ ڪواڙيءَ جي قلعي واري رستي سان بہ نہ ٿو هلي سگهجي! اول تہ ميلن جا ميل پنڌ ڪري واپس هلڻو پوندو، پوءِ بہ ممڪن آهي تہ ڪواڙيءَ جي قلعي واري ندي بہ هن وانگر تارون تار هجي، ۽ اهو رستو بہ ڏاڍو ڏکو آهي، اڄ تہ ڪنهن بہ حالت ۾ شهپارا پهچي نہ سگهنداسين.“

ريڪا چيو:”هڪڙي صورت آهي....هتي نديءَ جي ڪناري ويهي ٿا آرام ڪريون، جڏهن پاڻي لهي ويندو تہ هلنداسين.“

پر ۾ ڪجين جي وڻن جا جهڳٽا بيٺل هئا، اسان اوڏانهن هليا وياسين. اتي هڪڙي جهنگلي ول تي گل ٽڙيا هئا، ريڪا ان مان گل چني ننڍڙو گلدستو ٺاهي پنهنجي وارن ۾ اٽڪايو ۽ مون ڏانهن عجيب نگاهن سان ڏسڻ لڳي.

مان سندس ويجهو وڃي چيو:“جڏهن جذبن جي ندي چڙهيل هجي تہ ماڻهو ڪي چا ڪرڻ گهرجي؟”

”هوءَ ڪلڻ لڳي:

”ان وقت جو انتظار ڪرڻ گهرجي، جيستائين ندي لهي نہ وڃي.“ ائين چئي هوءَ منهنجي پر مان پاڻ بچائي پري وڃي هڪ ننڍڙي دڙي تي ويهي رهي، ۽ ٿوري دير ڪانپوءِ جهونگارڻ لڳي. شايد ڪو لوڪ گيت هو، جنهن جا ٻول مان سمجهي نہ سگهيس، ها البت ان جو سوز منهنجي دل کي ڏاڍو پئي وڻيو. جڏهن هڪڙو گيت ختم ٿيو تہ هن ٻيو ڳائڻ شروع ڪيو، ٻئي ڪانپوءِ ٽيون، اهڙيءَ ريت هن پنهنجي سريلي آواز ۾ چار پنج گيت ڳائي ورتا. بهرحال مون اهو تہ ڪونہ پئي ڄاتو تہ هوءَ اهي گيت مون کي ٻڌائي رهي هئي يا پنهنجو پاڻ کي. شايد ڪا بہ عورت ڪنهن ٻئي کي گيت نہ ٻڌائيندي آهي. پنهنجي اندر جي احساس کي زبان ڏيڻ لاءِ ڳائيندي آهي.

ڳائيندي ڳائيندي هن جڏهن بہ نظرون کڻي مون ڏانهن تي نهاريو تہ سندس اکيون ٻرڪين وانگر چنهبياريون پئي ٿي ويون، ڄڻ سپنن جا ٽٽل ڪنارا هجن، ۽ سندس نيڻن ۾ ڪا ڇڻ پڻ ڏسي مون کي لڳو تہ شايد مان سندس سپنن جي انهن ڪنارن کي ڇهندي ئي، پنهنجون آڱريون زخمي ڪري وجهندس جن مان خوف نڪري ڳڙڻ لڳندو. ڪيترين شڪايتون هيون هن جي نيڻن ۾....منهنجي سمجهہ ۾ ڪجهہ بہ ڪونہ ٿي آيو تہ ريڪا ڪنهن سان ڪنهن جي شڪايت ڪري رهي هئي؟ ان وقت ريڪا هڪڙي گهايل پکيءَ جيان لڳي رهي هئي.

اٽڪل ڏيڍ ڪلاڪ ڪانپوءِ وري نديءَ جو حال معلوم ڪيوسين، نديءَ جي تار پاڻي گهٽو لهي ويو هو، پر منهنجي خيال ۾ سندس ٽڪ جهڪي ڪانہ ٿي هئي، جنهن مان تري پار وڃڻ ڏکيو ٿي لڳو. ريڪا ندي پار ڪري هلڻ لاءِ ڏاڍي اتاولي هئي.

چوڻ لڳي:“پاڻي گهٽو لهي ويو آهي، تري پار اڪري ويندا سين.”

مون ٿورو گهبرائيندي چيو:

”منهنجي خيال ۾ تہ اڃان بہ تري پار اڪري وڃڻ جي ڪوشش ڪرڻ خطري کان خالي نہ آهي، ٿورو انتظار وڌيڪ ڪري ٿا وٺون.“

ريڪا منهنجي ڪانئرتا ڏسي ڪاوڙ وچان چيو:“توکي ترڻ نہ ٿو اچي ڇا؟”

مون چيو:”سچ ته اهو آهي ته مون اڄ تائين ڪنهن درياهه يا نديءَ کي تري پار نه ڪيو آهي. البت تلاءَ جي بيٺل پاڻيءَ ۾ وهنتو ضرور آهيان، ٿوري ٿوري مشق به ڪئي هئم پر اها به ڳالهه هئي.“

ريڪا چوڻ لڳي:”ڪا ڳالهه ناهي، مان سهارو ڏئي توکي پار پهچائي ڇڏينديس.“

مون پڇيو:”تون ترڻ ڄاڻين ٿي؟“

چوڻ لڳي:”بدڪ وانگر.... ۽ هيءَ ندي ته مان ننڍي لاڪر سوين ڀيرا پار ڪري چڪي آهيان. هتان پاڻي گهڻو اونهو نه آهي ، تيز ضرور آهي، زياده دير ڪنداسين ته ممڪن آهي ته رات هتي ئي پئجي وڃي يا وري پهاڙن تي ايتري برسات پئجي وڃي جو ندي بيٺي ٿي وڃي.“

ريڪا جي ڳالهه ۾ وزن هو. مون ڪپڙا لاهي مٿي تي ٻڌي ورتا، رڳو هڪڙو ڪڇو ڇڏي ڏنو. ريڪا پنهنجي ڪپڙا ته ڪونه لاٿا پر پنهنجي پڙي کي لنگوٽ وانگر مٿي ڪري ٻڌو ۽ ساڻ آندل ڪپڙن جي هڙ مٿي سان ٻڌي ورتي. مان هن جي اڇين، گول ۽ پريل ٽنگن جي تعريف ڪرڻ لڳس پر ريڪا پاڻيءَ ۾ ٽپو ڏئي ڇڏيو. ان ڪانپوءِ مان به ٽپي پيس، حالانڪ دل ۾ ڏاڍو پئي ڊنس.

پاڻيءَ جو وهڪرو ڏاڍو تيز هو ۽ اسان جي ڪوشش جي باوجود اسان کي پنهنجي تڪ سان ڇڪيندو پئي ويو.

ريڪا ٻئي ڪناري تائين رسڻ جي وڏي ڪوشش ڪري رهي هئي، پر شايد اسان پاڻيءَ جي تيزيءَ جو اندازو ڪرڻ ۾ غلطي ڪئي هئي. پاڻيءَ جي گوڙ ڪنڌڙ تڪ ريڪا کي ۽ چار اهڙيون ٿڦڙون وهائي ڪڍيون جو هن لاءِ ترڻ اوکو ٿي پيو ۽ ندي ڪيس پاڻ سان گڏ اُڃتي گهلي وئي، پاڻيءَ جي رحم ڪرم تي ترندي هن ٻه چار گوتا به کاڌا.

مون ڪناري تي وڃڻ جو خيال لاهي ڇڏيو ۽ تيزيءَ سان هٿ پير هڻندي ريڪا جي ويجهو وڃڻ لڳس. هاڻي اسان وچ سير ۾ هئاسين. اوچتو پاڻيءَ جي هڪ ريلي مون کي ڌڪي ريڪا جي ويجهو ڪري ڇڏيو. مون هن کي جهلڻ جي ڪوشش ڪئي، پر ان ڪوشش ۾ هن جي چوليءَ جي ڪنڌ منهنجي هٿ ۾ اچي وئي ۽ ٻئي لمحي سندس چولي چرچر ڪري ڦاٽي پئي.

مان وڏي ڪوشش ڪندي، ترندي هن جي پويان ويس، وڏي مشڪل سان مون وڃي هن کي جهليو، ان وچ ۾ هوءَ ٻه چار گوتا ٻيا به کائي چڪي هئي ۽ مون کي ائين ٿي لڳو ڄڻ هن جو ساهه ٻوساٽجڻ لڳو آهي.

جيڪڏهن ريڪا ڪي بچائڻ جي سموري شاباشي مان ڪٽان ته ۾ غلط نه ٿيندو، چاڪاڻ ته ممڪن آهي ته هن ڪي بچائڻ ۾ ٿورو منهنجو دخل ۾ هجي، پر حقيقت اها آهي ته اسان ٻنهي کي بهرحال قدرت ئي بچائي ورتو، چاڪاڻ ته پاڻيءَ جو هڪڙو وڏو ريلو، سِير کي چيريندو آيو ۽ ٻئي ڪناري ڏانهن وهي ويو ۽ اسان ان جي سهاري ٻئي ڪناري تائين لڙهندا وياسين. وري ڪنارن تي بيٺل ڍين ۽ ٻُوڙن کي جهلي اسان ٻئي ڪناري تي نڪري آياسين.

پهريائين مان نڪتس، پوءِ مان ٻنهي هٿن سان ريڪا کي جهلي ٻاهر ڪڍيو.

ان وٽ پڪڙ ۾ هن جي چولي جاءِ جاءِ تان ڦاٽي وئي هئي، خاص طور سندس پُنيءَ واري پاسي کان. مٿي ڪناري تي ڪڍي مون هن کي ڇڏي ڏنو. هوءَ نستي ۽ نبل حالت ۾ اونڌي ليٽي پئي ۽ چپن ۾ منهن وجهيو اوڪارا ڏئي رهي هئي ۽ هن جي چولي پويان ليڙون ليڙون ٿي وئي هئي.

اوچتو مون ڏٺو ته ريڪا جي پُنيءَ تي نيل پيل هئا، ڄڻ ڪنهن چهبڪ سان ڪيس ماريو هجي، يا نهن سان رانيوتا ڏنا هجن، پر شايد ڪٽان گذرندي ڪيس ڪي رهڙون آيون هجن. زخم پريل هئس پر ڪٿي ڪٿي ڊبڙ ٿيل هئس، جن ۾ رت جي ڳاڙهاڻ ۾ نظر پئي آئي.

سندس نيل ڏسي مان ته صفا ڏکي ويس، پر مون ان وقت ڪانئس ڪجهه ۾ نه پڇيو. هوءَ پاڻ ئي نڙيءَ ۾ آڱر وجهي پيٽ ۾ پرجي ويل پاڻي ڪيڻ جي ڪوشش ڪرڻ لڳي. پوءِ جڏهن سندس ساهه منجهڻ لڳو ته بي سُڌ ٿي سمهي پئي.

ايتري ۾ سج وري نڪري آيو، بادل ۾ ٽڙي پکڙي ويا.

اسان ڪيتري دير تائين سج جي تڙڪي ۾ هيٺا ٿيو ڪريا پياهئاسين ۽ سج ۽ هوا اسان جي بدن تي پيل آلن ڪپڙن کي سڪائيندا رهيا. پوءِ جڏهن سج جا ساڙيندڙ ڪرڻا اسان جي جسمن ۾ چيڀڻ لڳا ته اسان نديءَ جي ڪناري تان اٿي، ٿورا قدم اڳتي وڻن جي جهڳٽي ۾ اچي ويناسين. ريڪا پنهنجو رئو سڪائڻ لاءِ ڦهلائي رکيو ۽ پنهنجو پڙو ۾. هن جي جسم تي صرف پنهنجي ڦاٽل چولي ۽ پيٽي ڪوٽ بچيو ۽ اجان تائين ڏکي رهي هئي. نهايت معصوم ۽ بيوس لڳي رهي هئي. هن کي ائين ڏکندي ڏسي مون کي ڏاڍو ڏک پئي ٿيو.

اسان ٻئي هڪڙي وڻ جي هيٺان ٽيڪ ڏيو ويٺا هئاسين، هن پنهنجون نظرون منهنجي پاسي کان ڦيرائي ڇڏيون هيون، جڻ انهن ڦيريل نظرن کي هن پنهنجي اوگهڙ لاءِ اوٽ بڻائي ڇڏيو هو.

مون هن کان پڇيو:”تنهنجي پُنيءَ تي اهي نيل ڇا جا آهن؟ جڻ ڪنهن ڇهبڪن سان توکي ڪُٽيو هجي.“

هڪدم سندس هٿ پويان هليو ويو، جتان چولي پويان جاءِ جاءِ تان ڦاٽل محسوس ڪري هن اکيون جهڪائي ڇڏيون، ۽ ٻئي هٿ منهن تي رکي روئڻ لڳي.

مون کي مٽس ترس اچي ويو، مون اڳتي وڌي ڪيس پنهنجي ڀاڪر ۾ ڀري ورتو ۽ سيني سان لڳائي ڇڏيو. منهنجي سيني سان لڳندي ئي هوءَ سڏڪڻ لڳي.

”ٻڌاءِ نہ ريڪا، ڇا ڳالهہ آهي، هي زخمن جا نشان ڇا جا آهن؟“

هن پنهنجا سڏڪا روڪي، اکيون اگهيون ۽ ڀريل ڳلي سان چوڻ لڳو:

”هو مونکي ماريندا آهن؟“

”اهي ڪير؟ ڇا تنهنجو مڙس؟“ مون پڇيو.

هن هاڪار ۾ مٿو لوڏيو.

”تنهنجو مڙس توکي ماريندو آهي؟ هن ڳل جهڙي بدن تي ڇهبڪ وهائيندو آهي؟“ مان حيرت ۾ پئجي ويس.

”ها!“ هن جون اکيون وري ڳوڙهن سان ڀرجي ويون.

”ڇو ڀلا؟“

هن ڪجهہ بہ نہ چيو، ويتر پاڻ کي ويڙهوٽو ڪري پنهنجو منهن منهنجي سيني ۾ لڪائي ڇڏيو ۽ سڏڪڻ لڳي.

”ڇو ريڪا؟ هو ائين ڇو ڪندو آهي؟“

روئندي چوڻ لڳي:”جيڪڏهن هو ائين نہ ڪري تہ مون سان سمهي ئي نہ سگهي.“

مان سڪتي ۾ اچي ويس، پهرين ست ۾ تہ مون کي يقين ئي نہ آيو تہ هوءَ ڇا چئي رهي آهي.

”يعني، يعني، تہ ....“ مان پنهنجو شڪ دور ڪرڻ لاءِ هن کان ٻيهر پڇيو،”هو توکي ڇهبڪ سان ماريندو آهي؟“

”ها!“ هوءَ چوڻ لڳي، ”ڪڏهن ڪڏهن تہ ماري ماري منهنجي پٺي چلي ڇڏيندو آهي ۽ جيترو ماريندو آهي اوترو ئي هن ۾ جوش پيدا ٿيندو آهي.“

هوءَ زور زور سان روئڻ لڳي.

”وڏو ڪو بي رحم انسان آهي.“ مون چيو.

هوءَ روئندي رهي.

”۽ تون ان کي برداشت ڪندي آهين؟“

هوءَ روئندي رهي.

”اهڙي ظالم انسان کي ته گولي هڻي ماري ڇڏجي!“

هوءَ زور زور سان روئڻ لڳي.

مون ٻه ڪيس زور زور سان ڀاڪر ۾ ڀيڪوڙيو،

”توکي اهڙي غليظ ڪميني، بيمار ۽ ظالم شخص وٽ هڪڙو منٽ به رهڻ نه گهرجي!...مان توکي تنهنجي ساهري گهر نه وڃي ويندس، تون مون سان هلندينءَ!“مون سندس ڪاڏيءَ کي جهلي مٿي ڪندي چيو ۽ هن جي ڳٽن تي وهندڙ ڳوڙهن کي اگهيو، پوءِ منهنجا چپ هن جي نازڪ گلابي چپن جي طرف وڌڻ لڳا.

ريکا جو بدن ڪنبي رهيو هو، هن هڪدم پنهنجو چهرو جهڪائي منهنجي سيني ۾ لڪائي ڇڏيو ۽ دبيل دبيل لهجي ۾ چيو:

”بابو مون تي ٽِڪو نه لائجانءِ“

اوچتو مون پاڻ کي جهلي ورتو. مون هن جي بدن تان پنهنجي ٻانهن جو گهيرو ڍرو ڪري ڇڏيو. مان هن جي پٺيءَ تي هٿ ڦيريندو رهيس. آخرڪار هن جا ٻار جهڙا سڏڪا بند ٿي ويا ۽ ڳوڙها به رڪجي ويا. پوءِ مون هن کي پنهنجي ٻانهن جي گهيري مان آزاد ڪري ڇڏيو، هوءَ گهڻي دير تائين وڻ جي ٿڙ کي ٽيڪ ڏيو، پنهنجو منهن ڦيري وڏا وڏا ساهه ڪڍندي رهي. پوءِ هن اڌ سڪل اڌ آلو رئو ڪڍي پنهنجي ڦاٽل چوليءَ مٿان ويڙهي ڇڏي، ڄڻ منهنجي پنهنجي درميان هڪ ٻي ديوار ڪڙي ڪري ڇڏي هجي. پر مون ڪجهه ائين محسوس ڪيو ۽ پهريون ڀيرو محسوس ڪيو ڄڻ اها ڪا مضبوط ديوار نه هئي، شايد جذبات جي هڪڙي ئي وهڪري ۾ وهي وڃي ها.

هاڻي هاڻي هڪڙي اجهل ندي اسان جي جسمن سان ٽڪرائي هئي، وهندي پاڻيءَ ۾ اسان جون دليون ڪجهه گهڙين لاءِ هڪ ٿي ويون هيون ۽ ڪنهن اڻ سونهين اڏمي جو اجالو اسان جي روحن ۾ جڙ لائي ويو هو ۽ جڏهن هوءَ منهنجي سيني سان لڳي هئي ته هن جي ساهن ۾ ڪيڏي نه پنهنجائپ هئي. مون ڪان دور رهي به شايد هوءَ مون کي وساري نه سگهندي. ڪنهن مهر ڀري جذبي واري ڪنهن گهاٽي وڻ اسان ٻنهي کي پنهنجي ڇانوَ

۾ ويهاريو هو. پنهنجائپ جو هي احساس ڏاڍي مشڪل سان پيدا ٿيندو آهي ۽ جڏهن پيدا ٿيندو آهي ته ويندو به وڏي مشڪل سان آهي.

هاڻي تون ڪيڏو نه ڏور هلي وڃين ريڪا! هي لمحو تنهنجو نه پيڇو ڪندو..منهنجو نه پيڇو ڪندو رهندو ريڪا! ۽ دل ۾ ڪنهن گهنڊ جيان پيو وڄندو رهندو.

اينڊڙ اڍائي ڪلاڪن تائين اسان ٻنهي جي وچ ۾ ڪا به ڳالهه ٻولهه ڪانه ٿي. مان پنهنجا ڪپڙا اس ۾ سڪائيندو رهيس. هوءَ به پنهنجي ڪپڙن جي هڙ کولي، ان مان به جوڙا جيڪي ان ۾ ٻڌل هئا، انهن جو اڳ پوءِ ورائي ورائي، سڪائي رهي هئي.

پوءِ هڪ ٿاريءَ جي پويان وڃي مون کي چوڻ لڳي:

”هيڏانهن نه ڏسجانءِ مان ڪپڙا ٿي مٽايان.“

ٿوري دير ۾ هن پنهنجا ڪپڙا بدلائي ورتا. ڦاٽل چوليءَ جي جاءِ تي هن نئين قميص ۽ پَڙي جي جاءِ تي چوڙيدار پاجامو ۽ ان رئي جي جاءِ تي نئين چادر. پوءِ مون سان اکيون ملائي چوڻ لڳي:

”هل ته هاڻي هلون، نه ته رستي ۾ ئي رات پئجي ويندي.“

اسان ٻنهي پنڌ ڪرڻ شروع ڪيو. اڳيان هلي اسان ڏوليا ڳوٺ ۾ اندر وڃڻ بجاءِ پاسو ڪري ۽ ٻئي پاسي کان گهمي اڳتي وڌي وياسين، ڇاڪاڻ ته ريڪا چيو هو ته رستي ۾ جيترا گهٽ ماڻهو ٽڪرائجن اوترو چڱو آهي، ۽ اسان جي ٿوهه اڳيان ويندڙ گهوڙي سوارن جي ڪري مون به ائين ئي مناسب سمجهيو.

اتان هڪڙو واريا سو علائقو پئي شروع ٿيو....ريتيلو ۽ غيرآباد.هلندي هلندي ڏينهن جو ٽيون پهر به ختم ٿي ويو. سج اولهه جي ڪڪ ۾ لهڻ لڳو.

هن وقت تائين رستي ۾ ڪٿي به پيئڻ جو پاڻي نه مليو هو، سو جڏهن هڪڙو کوهه نظر آيو ته اسان ٻنهي چٽن سڪ جو ساهه ڪنيو. اج کان نڙيءَ ۾ ڪنڊا ٿي چڀيا. خوش قسمتيءَ سان کوهه جي ڪنجڙاٽ ۾ ٻڌل ڏاند وهي رهيو هو. کوهه جي پر ۾ ويهي اسان ساهه پٽيوسين ۽ دل ڀري پاڻي پيتوسين.

ريڪا کوهه هلائڻ واري ڇوڪري کان پڇيو:

”تو ڪي گهوڙي سوار هتان لنگهندي ڏٺا؟“

”ها ڪجهه ڪلاڪ ٿيا، هتان لنگهيا هئا.“

”ڇا پيا پڇن؟“

ڇوڪرو پهرين ته، خاموش رهيو، غور سان اسان ٻنهي کي ڏسڻ لڳو، پوءِ چوڻ لڳو:

”شايد توهان ٻنهي جي لاءِ پئي پڇيائون، چون پيا ته ڪو نوجوان مرد ۽ ڇوڪري ته هتان نه لنگهيا؟ مون ته نهڪر ڪئي ڇو جو توهان ته هاڻي آيا آهيو.“

ريڪا مون ڏانهن، مون ريڪا ڏانهن غور سان نهاريو، جڻ ٻنهي جي دل ۾ هڪڙو ئي خيال آيو هجي. پوءِ ريڪا چوڻ لڳي:

”ڏس جيڪڏهن اهي پيهر تو وٽ موٽي اچن ته انهن کي اسان جي باري ۾ ڪجهه به نه ٻڌائجانءِ.“

مون ڇوڪري کي هڪ رپيو ڏنو، چوڻ لڳو:

”نيڪ آهي نه ٻڌائيندس.“

هلندي هلندي اسان ڏاڍو ٿڪجي پيا هئاسين، انڪري ڪوهه جي پاسي ۾ وڻن جي ڇانوَ ۾ ڪي گهڙيون آرام ڪرڻ ضروري ڄاتوسين. مان ته ڇيلهه سڌي ڪري زمين تي ئي سمهي پيس. هوءَ به منهنجي پر ۾ ٻئي پاسي منهن ڪري سمهي پئي.

مان هن جي مڙس جي باري ۾ سوچڻ لڳس. انهيءَ نفسياتي حالت جي باري ۾ ته اڪثر مون ڪتابن ۾ پڙهيو هو، جنهن کي انگريزيءَ ۾ Masochism چوندا آهن، هن نفسياتي بيماريءَ سبب ماڻهو جسماني غلط ڪاريءَ مان لطف اندوز ٿيندو آهي، ۽ جسماني يا جذباتي اذيت مان مزو وٺي جنسي بيداري پيدا ڪندو آهي ۽ هن حالت جي باري ۾ اهو به ٻڌو هو ته ڪنهن ٻئي کي تڪليف ۽ اذيت ڏئي به ماڻهو پنهنجا جذبا اپاريندا آهن، هي به Sadism يعني ٻين کي جسماني يا ذهني اذيت ڏئي جنسي تسڪين ماڻڻ جو قسم آهي ۽ جنسي بگڙائيءَ جو انتهائي مثال آهي، پر پڙهڻ، لکڻ يا ڏسڻ ۾ وڏو فرق آهي. ريڪا جي پُٺي تي نيرا نيرا نشان الائي ڪيتري دير تائين منهنجي پُٺيءَ تي ڇهبڪن جيان وسي رهيا هيا، گهٻرائجي مون اکيون ٻوٽي ڇڏيون.

”ڇا ٿيو؟“

ريڪا منهنجي شڪل ۾ غور سان ڏسندي چيو.

”ڪيئن تون هن وقت تائين برداشت ڪندي رهي آهين؟“

”ته ٻيو ڇا ڪريان ها؟“ هوءَ ڪاوڙجي چوڻ لڳي.

”هن کي گولي هڻي ماري ڇڏين ها!“

”اهو ڇو ٿو وسارين ته مون کي هن مان هڪ ٻار به آهي. مان پنهنجي ٻار جي پيءُ جي قاتل ڪيئن ٿي ٿي سگهان!“

”اها هڪ غير انساني حرڪت آهي، توکي هڪدم هن کان جدا ٿي وڃڻ کپي.“

”الڳ تي ڪٿي وڃان؟“

”ڇا تنهنجي ماءُ کي معلوم آهي؟“

”نہ مون ان کي ڪجھ بہ نہ ٻڌايو آهي، توکي بہ نہ ٻڌايان ها! جيڪڏهن...جيڪڏهن...“

هوءَ چپ ٿي وئي.

”ڇا پهرين ڏينهن کان ئي ائين ٿيو هو؟“

”ها! پهرين ڏينهن کان ئي.“ چوڻ لڳي، ”مان سمجهندي هئس تہ شايد سڀئي مرد ائين ڪندا هوندا! آهستي آهستي جڏهن جيرآباد جي ٻين ساهيڙين سان ڳالهيون ٻولهيون ٿيون تڏهن مون کي معلوم ٿيو تہ مان ئي ان معاملي ۾ بدقسمت آهيان، ورنہ ٻين ڇوڪرين جا مڙس تہ انهن کي پيار ڪندا هئا.“

ڏک کان هن جو آواز پرجي ويو ۽ هوءَ چپ ٿي وئي.

وري چوڻ لڳي:

”پهرين تہ مون کي سڄي دنيا جي مردن سان نفرت ٿي وئي هئي، پوءِ جڏهن مون پنهنجي ٻين ساهيڙين کي پنهنجي بدقسمتيءَ جي باري ۾ ٻڌائڻ ڪانسواءِ ئي احتياط سان پڇا ڳاڇا ڪئي تہ معلوم ٿيو تہ سڀئي مرد اهڙا نہ ٿيندا آهن، بس ڪو ڪو اهڙو ٿيندو آهي.“

مون چيو:”اهڙي ماڻهوءَ کي ڇڏي ڏجانءِ، اهڙي مرد کي ڇڏي ڏيڻ دنيا ڌرم توڙي قانون جي نظرن ۾ بہ گناهہ نہ آهي. توکي اهڙي انسان سان هڪڙو پل بہ گڏ رهڻ نہ گهرجي، هي گل جهڙو بدن، گل جيان ٽڙڻ لاءِ پيدا ٿيو آهي، ڇهبڪ کائڻ لاءِ نہ!“

هوءَ آهستگيءَ سان چوڻ لڳي:

”ڪهڙي خبر تون بہ اهڙو ئي نڪرين!“

مان ڇرڪي ويس. هن جو جملو انتهائي ڳَهرو هو، عورت جي دل جيان اٿاهہ ڳَهرو ۽ هزارين تهن ۾ لڪل. ’نہ ڄاڻ تون ڇا ڇئي وئينءَ ريڪا ان جملي جون تہ الائي ڪيتريون ئي معنائون آهن، الائي ڪيترا ئي رنگ آهن. منهنجي اڳيان اندلٺ جي رنگن جيان ڪلندا ٿا وڃن.‘ مون شرير نگاهن سان هن ڏانهن تڪڻ شروع ڪيو:

”ڇا سچ پچ مون کي بہ تون ائين ٿي سمجهين؟“

هن جو هٿ آهستي آهستي منهنجي هٿ ڏانهن سرڪي آيو، منهنجي هٿن جون آڱريون هن جي هٿن جي آڱرين سان کيڏڻ لڳيون. ڏاڍو منڙو ۽ من موهڻو لمحو هو اهو. مان هن جي هٿ جي ريکائن کي ڳولهڻ لڳس تہ شايد انهن ۾ ڪٿي منهنجي جيون ريکا هجي.

مان آهستي آهستي هن جي ويجهو وڃڻ لڳس.
هن هڪدم پنهنجو هٿ منهنجي هٿ مان ڇڏائي ورتو. ڏکويل لهجي ۾ چوڻ لڳي:
”مون کي ڇُهڻ جي ڪوشش نہ ڪجو! بابو.“
مان پنهنجي جاءِ تي جمي ويس.
اهو لمحو هڪ سڏڪو بڻجي فضا ۾ ڦهلجي ويو.

*

پوياڙيءَ جا پاڇا ڊگها ٿيندا پئي ويا ۽ اسان ٽڪرا ٽڪرا قدم کڻي شهپارا طرف وڃي رهيا هئاسين.
اوچتو اسان سامهون دز اڏامندي ڏٺي، گمان ائين ٿيو ڄڻ ڪو ريدار پنهنجو ڌڻ ڪاهيندو پئي آيو، يا ڪي ماڻهو گهوڙن تي سوار هيڏانهن اچي رهيا هئا. اسان هڪدم وڻن جي آڙ ۾ لڪي پياسين. ٿوري دير ۾ ئي ٻہ گهوڙي سوار اسان جي پرسان گذريا.
مون ۽ ريڪا انهن ٻنهي کي سڃاتو، اِها اهي ئي راهڪ هئا، راوت جا ماڻهو، جيڪي شايد اسان جو ڏس پتو نہ ملڻ سبب مايوس ٿي واپس وڃي رهيا هئا.
جڏهن هو گهٽو پري نڪري ويا تہ اسان ٻنهي هڪ ٻئي ڏانهن نهاريو.
پوءِ ريڪا اطمينان وارو ساهہ کڻي چوڻ لڳي:
”چڱو ٿيو اهي واپس موٽي ويا، هاڻي شهپارا ۾ اسان جي لاءِ ڪو خطرو نہ آهي.“
هاڻي ڪٿي ڪٿي روشنيون نظر اچڻ لڳيون، شهپارا جو ڳوٺ ويجهو اچي رهيو هو.

*

شهپارا تائين پهچندي پهچندي ريڪا ڏاڍو ٿڪجي پئي هئي، چوڻ لڳي:
”اڄ رات هتي، شهپارا ڳوٺ جي سراءِ ۾ آرام ڪنداسين. صبح جو ٻہ اٺ ڪري جيرآباد هلنداسين.
جيرآباد تائين ڇا اٺن جو رستو آهي؟“
”ها!“ ريڪا چيو،“مان تہ سدائين اٺن تي چڙهي ويندي آهيان، اهو رستو هتان ڪان ويجهو آهي.“
پر منهنجو خيال هو تہ ممڪن آهي شهپارا جنڪشن ڪان جيرآباد تائين گاڏي ويندي هجي. ريڪا کي سراءِ ۾ ويهاري، مان اسٽيشن تي ويس. معلوم ٿيو تہ ڪلاڪ کن ۾

چوٿي لائين تي هڪڙي گاڏي ايندي، جيڪا سپاٽي صبح جو جيرآباد جي اسٽيشن تائين پهچي ويندي.

رستو ته ريل گاڏيءَ جي لحاظ کان ڏکيو ڪونه هو، پر چوٿي لائين واري گاڏي، ان جي رفتار کان به آهستي هلندي آهي. پوءِ به مون شهپارا کان جيرآباد تائين واري بيابان کي انن تي پار ڪرڻ کان ريل گاڏيءَ ۾ سفر ڪرڻ بهتر سمجهيو، ان ڪري جيرآباد جون ٽڪيٽون وٺي واپس سراءِ هليو آيس.

ٽڪ سبب ريڪا کي ننڊ اچي وئي هئي. مون هن کي آهستگيءَ سان جاڳايو، سراءِ جي تنور تي مانيون پچائڻ واري نانوائيءَ کان ڪاڏو تيار ڪرائي ڪاڏوسين ۽ گاڏيءَ ۾ صرف ڏهه منٽ بچيا هئا جو اسان اچي گاڏيءَ تي چڙهياسين.

ريڪا ته ننڊ جي خمارن ۾ هئي، سراءِ کان اسٽيشن تائين جو سمورو رستو منهنجو هٿ پڪڙي هلي رهي هئي. هن کي ته شايد اهو به پوريءَ ريت معلوم ڪونه ٿيو ته هوءَ ڪيڏيءَ مهل ريلوي اسٽيشن تي پهتي.

هوءَ چوٿي لائين جي ريل ۾ ويٺي. ڪڏهن گاڏي هلي! هوءَ ته بس، فرسٽ ڪلاس جي ڏبي ۾ ايندي ئي برٿ تي پير پساري سمهي پئي!

هي ڇهن برٿن وارو ڏبو هو، ٽي هيٺ ٽي مٿي. چار ماڻهو اسان کان اڳ ۾ ئي هن ڏبي ۾ موجود هئا، هڪ برٿ تي ته ٻه ٻيءَ برٿ تي.

هڪڙي برٿ تي ٻه هپي ويٺا هئا، هڪڙو انهن مان تڪڙو توانو هو پر ٻيو ڪمزور ۽ نازڪ بدن وارو. هن جا وار گهاٽا وڏيل هئا، جنهن مان هن عورتن وانگر چوٽو ڪري ڇڏيو هو. ممڪن هو ته مان ڪيس عورت سمجهان هان، جيڪڏهن هن جي منهن تي سنهڙي ڏاڙهي نه هجي ها. شڪل ٿوري ڏکي هئس، پلڪون گهاٽيون هئس، هٿن جون آڱريون به ڏکيون هئس ۽ آواز به سنهڙو هئس. مون کي ڪجهه ائين لڳو، ڄڻ قدرت هن کي عورت بنائيندي اڌ ۾ ڇڏي ڏنو هجي.

ٻئي هپيءَ جي ويڪري شڪل تي گول گهاٽي ۽ پوري رنگ جي ڏاڙهي هئي ۽ هو ٻين هپين جي مقابلي ۾ گهڻو هٽو ڪٽو هو. هن کي پوري سائي ۽ پيلي ڌارين واري لنگي پاتل هئي ۽ هڪ گيڙو رنگ جو ميرو ڪرتو، جنهن جي سيني وارا ٽئي بٽڻ کليل هئا، جنهن مان سندس ويڪري سيني جا پورا وار نظر اچي رهيا هئا. هو وڏي چوج وچان پنهنجي سنهڙي ساٿيءَ سان ڳالهائي رهيو هو ۽ ڪڏهن ڪڏهن پنهنجي ٻانهن هن جي چيلهه ۾ ورائي ٿي ورتائين.

سنهڙي هپيءَ هڪڙو رومال کوليو جنهن مان ڊبل روٽي ڪڍي ان جا حصا ڪرڻ لڳو ۽ چاقوءَ سان ٽماٽن ۽ کيري جا ڳترا ڳترا ناهي، ڊبل روٽيءَ تي مکڻ لڳائي، انهن کي سينڊوچ ناهي، ان دنبي هپيءَ کي ڏيڻ لڳو.ٻئي هپي آهستي آهستي ڳالهيون بہ ڪري رهيا هئا تہ سينڊوچ بہ کائي رهيا هئا.

ٻيءَ برٿ تي هڪ اڌڙوت عمر جو شخص وينو هو، جيڪو ڳچيءَ ۾ پاندان لڙڪايو، کاڏيءَ جو ڪرتو پاجامو پايو، هندي زبان جي ڪا اخبار پڙهڻ ۾ مشغول هو. ڪڏهن ڪڏهن دري کولي وات ۾ گڏ تيل پان جي تڪ اڇلائي تي ڇڏيائين. ان جي سامهون واري برٿ جي ٻئي ڇيڙي تي شيرواڻي ۽ علگڙهہ جو پاجامو پاتل، ڏاڙهي مڇ چٽ، ڏياوان اکين وارو شخص نيرن ڪري رهيو هو. ورق وارا اقراتا، شامي ڪباب، پڳل قيمو، مٽرن ۽ گوگڙن جو آچار ڪائڻ ڪانپوءِ هن چانديءَ جي هڪڙي دٻي ڪڍي، جنهن مان اعليٰ نسل جي مَگهئي پان جي هڪ جوڙي ڪڍي وات ۾ وڌي. ٿوري دير ڪانپوءِ برٿ جي هينان رکيل نقش نگار وارو ٿوڪدان ڪنيو ۽ وڏي نفاست سان ان کي تڪ اڇلڻ لاءِ استعمال ڪيو، پوءِ اهو فرش تي رکي، شيرواڻيءَ جي کيسي مان هڪڙو رومال ڪڍيائين، جنهن سان واڇون اگهيائين، پوءِ برٿ تان هڪڙو رسالو ڪڻي پڙهڻ ۾ مصروف ٿي ويو.

ٻئي هپي ڪنهن غير ملڪي زبان ۾ ڳالهائي رهيا هئا. مون دنبي هپيءَ کان پڇيو:

”اوهان ڪهڙي ملڪ کان آيا آهيو؟“

هن نهايت شائستگيءَ سان چيو:

”آسٽريا کان.“

مون پڇيو:“ڪيڏانهن وڃي رهيا آهيو؟“

چوڻ لڳو:“ڪلو آپور جو پراڻو قلعو ڏسڻ.“

مون سنهڙي هپيءَ طرف اشارو ڪندي پڇيو:“هي اوهان جو دوست آهي.“

اهو دنبو هپي کلي وينو، چوڻ لڳو:“هيءَ منهنجي زال آهي.“

”زال!“ مان حيرت وچان ڏانهنس ڏسڻ لڳس،“هي تہ مرد آهي!“

”ها مرد ئي تہ آهي، پر اڄڪلهہ جي ترقي يافتہ ملڪن ۾ بہ مرد بہ شادي ڪري سگهن ٿا.“

مون کي ان وقت آمريڪي اخبارن ۾ شايع ٿيل اهڙا ڪجهہ مثال ياد اچي ويا. اخبارن ۾ اهڙن جوڙن جون تصويرن بہ ڇپيون هيون. مان خاموش ٿي ويس. اڄ ڪلهہ يورپ ۽

آمريڪا ۾ ”لوطي ذوق“ رکندڙ هم جنس پرستيءَ جو رجحان وڌندو ٿو وڃي، پر ڇا ڇئجي! مشرق ۾ ته اها وبا ڏاڍي آڳاٽي آهي.

مون ٿوري دير کان پوءِ پڇيو:”ڇا اوهان شادي کان اڳ ۾ ئي طئي ڪري ڇڏيندا آهيو ته ڪير مرد ٿيندو ڪير زال بڻبو، ڇاڪاڻ ته توهان ته ٻئي مرد آهيو.“

چوڻ لڳو:”عام طور تي مان ئي هن جو مڙس هوندو آهيان ۽ هي زال، پر ڪڏهن ڪڏهن هي مڙس هوندو آهي ۽ مان هن جي زال، ظاهر آهي اها ته گڏيل رضامندي جي ڳالهه آهي.“

مون چيو:”پر اوهان ٻئي جوان آهيو، ڏسڻ ۾ به نيڪ ناڪ آهيو، گهر کان دنيا جو سئر ڪرڻ نڪتا آهيو، ضرور چڱي مالدار خاندان جا فرد به هوندؤ. مان سمجهان ٿو ته توهان ٻئي ڏاڍي آسانيءَ سان ڪن به ٻن عورتن سان شادي ڪري ٿي سگهيا.“

هن منهنجي ڳالهه وچ ۾ ڪاٽيندي چيو:”عورت ۽ مرد جي شاديءَ جي رسم هاڻي پراڻي ٿي چڪي آهي، هاڻي ان ۾ ڪو به مزو نه رهيو آهي، پر ٻن مردن جي شاديءَ جو خيال دل ۾ ڪتڪائي پيدا ڪندڙ آهي، ان جومزو ئي پنهنجو آهي، لڳي ٿو ڄڻ اسان زندگيءَ جي نت نون تجربن جي وادين ۾ داخل ٿي رهيا آهيون، اصل ۾ اسان جو نسل نت نوان تجربا ڪرڻ ٿو چاهي.“

”پر اخلاق؟“

”اسان جي اخلاق جا ماڻا ۽ ماپا ٻيا آهن. اسان پراڻي يورپ جي سماج جا سمورا ٻنڌڻ ٽوڙي ڇڏيا آهن، نه ته اسان پنهنجي گهرن کان سوين ڪوهه پري ههڙين ڪٺارا گاڏين ۾ ڀلا ڇو وينا هجون ها!“

مون چيو: ”اسان جي سماج جا ماڻا ۽ ماپا اوهان ٽوڙي سگهو ٿا، پر فطرت جي قانون کي ٽوڙڻ ناممڪن آهي. ان شاديءَ مان ٻار پيدا نه ٿا ٿي سگهن، گهر نه ٿو ٺهي سگهي، خاندان جو بنياد ن ٿو پئجي سگهي!“

”گهر ڪير ٿو ٺاهڻ چاهي!“ اهو نازڪ بدن هپي چوڻ لڳو،”ٻار ڪنهن کي گهرجن؟ هن جهان ۾اڳ ئي انساني آبادي وڌي وئي آهي. دوزخ ۾ پوي خاندان، اسان کي اسان جي جنسي آزادي گهرجي.“

دنبو هپي چوڻ لڳو:”گهرجي چوديواري ماڻهوءَ کي معذور ڪري ڇڏيندي آهي، هو هڪ زنجير سان ٻڌجي ويندو آهي، هڪ اهڙي ڏوريءَ سان جيڪا نظر نه ايندي آهي، گهر جي چوديواريءَ ۾ رهڻ وارو شخص، جيل جي چئن ديوارن اندر رهڻ واري کان ڪنهن به

حالت ۾ بهتر نہ هوندو آهي، اجا بہ خراب حالت ۾ هوندو آهي. فرق رڳو ايترو هوندو آهي تہ هو پنهنجي پيرن ۾ پيل پير ڪڙين کي ڏسي نہ سگهندو آهي، سوچيندو آهي تہ هو آزاد آهي، حالانڪ هن جي پيرن ۾ هڪ مضبوط رسي ٻڌل آهي، جيڪا کيس گهر کان بازار، دفتر، ڪارخاني يا ٻنيءَ ڏانهن کهلي ويندي آهي ۽ شام ٿيندي ئي گهر ڏانهن ڇڪي ايندي آهي. اهو ماڻهو، ماڻهو ڪٿي رهيو! اهو تہ هڪ وهٽ ٿيو، هڪ مزدوريءَ ۾ ڪم ايندڙ جانور، اسان وهٽ ٿيڻ نہ ٿا چاهيون، اسان گهر ناهڻ نہ ٿا چاهيون! اسان ان نظر نہ ايندڙ رسيءَ کي ڇني ڇڏيو آهي، اسان زال مڙس جي زنجيرن کي ٽوڙي ڇڏيو آهي. اڄ مان هن جو مڙس آهيان ۽ هيءَ منهنجي زال آهي تہ سياڻي هي منهنجو مڙس هوندو ۽ مان هن جي زال هوندس. اڄ اسان هتي آهيون تہ سياڻي ڪٿي. ٻئي هنڌ. اسان ڪنهن گهر جي اڱڻ ۾، ڪنهن وڻ جي ڇانوَ ۾، ڪنهن نديءَ جي ڪناري سمهي پوندا آهيون ۽ ٻئي ڏينهن وري اڳتي هلڻ لڳندا آهيون. اسان گهٽين، سڙڪن، عمارتن، لفٽن ۽ دروازن وارن گهرن جي گهٽيل ماحول کان مڪتي حاصل ڪئي آهي ۽ رڇ يا چيتي جهڙي آزادي حاصل ڪري ورتي آهي.“

مون چيو:”رڇ جي بہ هڪ ڇُر هوندي آهي، اهو بہ سارو ڏينهن ڪم ڪندو آهي، سارو ڏينهن ڪاڏي جي ڳولها ڪندو آهي، ماڻهو بہ اهو ئي ڪم ڪندو آهي پر شايد ٿوري ڏکيائيءَ سان. شهر جي ٻوساٽيل زندگيءَ کان تہ مان بہ بيزار ٿي پيو آهيان، پر ڪم ڪرڻ کان ڪيٻائڻ نہ ٿو چاهيان. هر شخص کي صبح کان شام تائين ضرور ڪم ڪرڻ گهرجي.“

”ڇو؟“ ڪمزور هپي ٿوري ڪاوڙ ڪندي ڇوڻ لڳو، ”سڀئي ڪم بيڪار ۽ فضول آهن، مون تہ ڏٺو آهي تہ هر ڪم ۾ ٻئي جو ئي فائدو ٿيندو آهي، ماڻهوءَ جو پنهنجو پلو تہ گهٽ ئي هوندو آهي. جيڪڏهن توهان ڏينهن ۾ ڏهہ ڪم ڪريو ٿا تہ توهان جي حصي ۾ هڪڙي ڪم جو فائدو ٿو اچي، اها نا انصافي آهي، ان بيهودي وياج خوريءَ مان اسان بيزار ٿي پيا آهيون، ان ڪري اسان ڪم ڪرڻ ڇڏي ڏنو آهي.“

”پوءِ روٽي پاٽي توهان کي ڪير ڏيندو آهي؟“

”اسان جا والدين اسان جي مدد ڪندا آهن، جيڪڏهن ڪنهن مهيني ماسي اسان کي اتان مدد نہ ملندي آهي تہ اسان پني پورت ڪري وٺندا آهيون، ڪڏهن ڪڏهن اسان ڪم بہ ڪري وٺندا آهيون پر انتهائي مجبوريءَ جي حالت ۾.“

”ٻين لفظن ۾ توهان ٻين جي محنت تي زنده رهڻ ٿا چاهيو!“

”اسان جي خواهشون تمام ٿوريون آهن، صرف هڪ يونٽ، باقي نَوَ يونٽ اوهان ڪٽي ونو پر اسان کي اڪيلو ڇڏي ڏيو، ڇا اوهان اسان کي هڪ يونٽ بہ نہ ڏئي سگهندا؟ اسان جون خواهشون تمام محدود آهن، اسان رڳو اهو ٿا چاهيون تہ اسان کي اڪيلو ڇڏي ڏنو وڃي.“

دنبي هپيءَ، ٻانهن وڏائي، ڪمزور هپيءَ جي چيلهہ ۾ ڦيرائي ورتي. دنبي هپيءَ جي چولي جي هڪڙي ٻانهن ڦاٽل هئي، جنهن مان سنڌس پورن وارن واري مضبوط ٻانهن نظر اچي رهي هئي. ڪمزور هپي ان جي انهيءَ اگهاڙي جاءِ تي پنهنجي ڪاڏي رکي پنهنجي سنهڙي ڏاڙهي ڪنهڻ لڳو.

سامهون واري برٿ تي ليٽيل همراهہ جيڪو هندي اخبار پڙهي رهيو هو، اٿي ويٺو، ۽ پر ۾ وينل شخص کان پڇڻ لڳو:

”جناب هيءَ غريبي آخر ڪڏهن ختم ٿيندي؟ هي غربت هٽايو نعرو تہ بلڪل ئي فراڊ آهي.“

شيرواڻي واري شخص چيو:”هڪ ٻن سالن ۾ تہ هيءَ غربت ختم ڪانہ ٿيندي جناب، آخر صدين کان هلندي پئي اچي، اها غربت بہ!“

هندي اخبار کي ويڙهي، پنهنجي آڱر ۾ پيل سوني منديءَ کي ڦيرائيندي هن جُلهہَ ڪندي چيو:”چو پلا! جيڪڏهن غربت هڪ ٻن سالن ۾ ختم ڪانہ ٿي ٿي سگهي تہ اندرا گانڌيءَ اهو نعرو ڇو هنيو هو؟“

شيرواڻيءَ واري چيو:”اهو نعرو نہ آهي، هڪ نظريي جو اعلان آهي. مان اندرا گانڌيءَ جي هر ڳالهہ سان سهمت نہ آهيان، نہ ئي انهن جي حمايت ٿو ڪريان پر ايترو ضرور ٿو سمجهان تہ نعرو اندرا گانڌي نہ هٽي ها تہ ڪو ٻيو هٽي ها! پر جيڪڏهن سياڻي اندرا گانڌي حڪومتي گاديءَ تان لهي ٿي وڃي تہ بہ اهو نعرو ڪنهن نہ ڪنهن کي تہ هڻڻو پوندو، ان ڪري تہ اهو نعرو ان ڳالهہ جي نشاندهي ٿو ڪري تہ اسان جي ملڪ ۾ غربت ڪيتري قدر آهي، ان کي ختم ڪرڻ جي ضرورت آهي، غربت جي دائري کي سوڙهو ڪرڻو آهي ۽ اهو ڪم آهستي آهستي ئي ٿيڻو آهي. يورپ کي پنهنجي غربت جي خاتمي ۾ چار سو سال لڳا هئا. آمريڪا کي هڪ سو سال، سويت يونين پوران پنجاهہ سال ورتا. جيئن تہ هاڻي سائنس ترقي ڪري چڪي آهي، ان حوالي سان هندوستان جهڙي وڏي آباديءَ واري ملڪ کي گهٽ ۾ گهٽ ٽيهہ چاليهہ سال تہ لڳندا ئي، پوءِ بہ جيڪڏهن سائنسي طريقن سان ڪم ڪيو وڃي، جيئن پنج سالہ منصوبابندي ڪبي آهي.“

سوني منديءَ واري جُلهہَ ڪندي چيو:“ابا سمورا پنج سالہ منصوبا ناڪام ٿي چڪا آهن، پيداوار جي شرح ٽي فيصد يا چار فيصد ڪان بہ وڌي نہ سگهي آهي، ان شرح جي حوالي سان هر سال انساني آبادي وڌندي ٿي وڃي، نتيجو ٻُڙي.......ها جيڪڏهن شرح پيداوار ڇهن ڪان نوَ فيصد وڌي وڃي تہ....!“

مون چيو:“جپان ۾شرح پيداوار ڏهہ فيصد آهي، ان ڪري وڌندڙ انساني آباديءَ جي باوجود اهو امير ملڪ بڻجي ويو آهي، اسان کي ان حساب سان ترقي ڪرڻي پوندي.“

”اهي سڀئي، رڳو ڳالهيون آهن جناب، اسان ماڻهو ڪم چو رآهيون، ڪنهن کي بہ ديش جي ڳڻتي ڪانہ آهي، هر ڪنهن کي پنهنجي گهر پرڻ ڪان واندڪائي ملي تہ ڪو ئي ديش جو ڀلو بہ سوچي نہ! بيڪاري، مهانگائي، اقرباپروري، رشوتخوري اسان جي سماج جي بنيادن کي ئي ڪوڪلو ڪري ڇڏيو آهي، هاڻي تہ هن ديش جو ڀڳوان ئي رکوالوآهي.“

شيرواڻيءَ وارو شخص ڪلي چوڻ لڳو:“جناب! ائين سوچڻ سان تہ ڪجهہ بہ نہ ورندو! ايتري مايوسي بہ نيڪ نہ آهي، ها البت سندرو ٻڌي ڪم ڪرڻ جي ضرورت آهي. آخر پوين پنجويهن ورهين ۾ اسان ڪو هٿ تي هٿ رکي تہ نہ ويناهئاسين، اسان پنهنجي ملڪ ۾ پنهنجو هڪ صنعتي بنياد وڌو آهي، فولاد، تيل، موٽر، پاڻ، ڪيميڪل، دوائون، بجلي، اليڪٽرانڪس ۽ مشينن ناهڻ جا ڪارخانا قائم ڪيا آهن. اهو تہ سوچيو تہ انگريز جي وقت ۾ هن ملڪ ۾ هڪڙي سئي بہ تيار ڪانہ ٿيندي هئي، هاڻي تہ هڪڙو تمام وڏو انڊسٽريل بيس تيار ٿي چڪو آهي، ان کي بہ ذهن ۾ رکو ۽ همٿ سان اڳتي وڌڻ جو سليقو پيدا ڪريو.“

پر منديءَ واري شخص کي ڳالهہ ڪانہ وڻي، هو منهن چبو ڪندي مندي گهمائيندو رهيو، اوچتو چوڻ لڳو:“اوهان اهو ڪهڙو رسالو پيا پڙهو؟“

”هي اڙدو رسالو آهي،“

”پر جناب اڙدو تہ پاڪستان جي زبان آهي، ان جو هن ديش سان ڪهڙو واسطو؟“

شيرواڻي واري جو چهرو ونَ ونَ ڪرڻ لڳو، وات سان چاٻا ڏيندي هن چانديءَ جي دٻي کولي ان مان مگهئي پان ڪڍي وات ۾ وڌو ۽ وڏي وقار وچان چيو:“جناب اعليٰ اڙدو تہ هن ديش ۾ پيدا ٿي، هتي وڏي ويجهي، هن جي تاريخ ٽي سو سال پراڻي آهي، جڏهن پاڪستان جو وجود ئي ڪونہ هو، هن زبان وڏا وڏا شاعر ۽ نثرنگار پيدا ڪيا آهن، هيءَ زبان اسان جي سورنهن قومي زبانن مان هڪ ۽ انتهائي سٺي ۽ وڏي زبان آهي.“

”پر اوهان ڇا هن ڳالهه کان انڪار ڪري سگهندؤ تہ پاڪستان ان ڪي قومي زبان جو درجو ڏئي ڇڏيو آهي ۽ پاڪستان ۾ تمام گهٽي حد تائين اها ٻولي ڳالهائي ٿي وڃي؟“

”پاڪستان ان ڪي قومي زبان قرار ڏنو آهي ان سان تہ اڙدوءَ جي طاقت ۽ خوبصورتيءَ جو ثبوت ملي ٿو. سري لنڪا جي هڪ حصي جي زبان تامل آهي تہ اها ڳالهه تامل جي خلاف ڪئين ٿي؟ هن دنيا ۾ ماڻهن، نسلن، قومن، قبيلن ۽ مذهبن جو اچڻ وڃڻ ٿيندو ٿو رهي، انهيءَ ڳالهه سان ڪهڙو فرق ٿو پوي! اسان کي تہ خوش ٿيڻ گهرجي تہ اسان جي ملڪ جي زبان پنهنجي ملڪ کان ٻاهر بہ ايتري قدر پسند ڪئي ٿي وڃي.“

”جناب اوهان بلڪل غلط ٿا چئو!“ سوني منديءَ وارو چوڻ لڳو،“اها پاڪستان جي زبان آهي، مسلمانن جي زبان آهي، جڏهن پاڪستان وجود ۾ آيو تہ ان زبان کي بہ ديش مان هڪالي ڪڍڻ گهرجي.“

شيرواڻيءَ واري ڪاوڙ مان پنهنجي شيرواڻيءَ جا ٽي بٽڻ کوليا، چانديءَ جي دٻيءَ کي بند ڪري کيسي ۾ رکيو، ٿوڪدان ڪٽي ان ۾ ٿڪ اڇلائي، انهن سمورن ڪمن ۾ دير ٿي وڃڻ سبب هن جو غصو بہ ٿورو گهٽجي ويو. پر اهو تہ ظاهر هو تہ سامهون وارو شخص جهيڙي ڪرڻ لاءِ بلڪل تيار هو. ساڳيءَ ريت شيرواڻيءَ واري بہ جواب ڏيڻ کان مڙڻ نہ ٿي چاهيو، ۽ پنهنجي ڳالهه تان ڦرڻ بہ ڪونہ ٿي چاهيو، هن نهايت سنجيدگيءَ وچان کيس مخاطب ڪيو:

”جناب اعليٰ تازي مردم شماريءَ جي اعتبار سان هن ملڪ ۾ ڇهه ڪروڙ مسلمان آهن، جن مان صرف اڍائي ڪروڙ ماڻهو اڙدو ڳالهائيندا آهن، ان ڪري اها سيني مسلمانن جي زبان نہ آهي. تازي مردم شماري تحت اڙدو ڳالهائيندڙن جو تعداد ٽي ڪروڙ آهي، ان جو مطلب اهو ٿيو تہ اڍائي ڪروڙ مسلمانن کان علاوه اڌ ڪروڙ جي ويجهو هندو، سک ۽ عيسائي بہ اها زبان ڳالهائيندا آهن، ان لحاظ کان بہ هيءَ زبان صرف مسلمانن جي زبان قرار نہ ٿي ڏئي سگهجي، هن کي سيني جي سفر جي ساٿي زبان سمجهڻ گهرجي. اصل حقيقت اها آهي تہ زبان جو ڪو بہ مذهب نہ ٿيندو آهي، هندي، گجراتي، تامل، اڙيا، آسامي، بنگالي انهن سمورين زبانن جي ڳالهائڻ وارن ۾ هر فرقي ۽ هر مذهب وارا ماڻهو هوندا آهن. دنيا جي ڪنهن بہ زبان کي ڪنهن بہ هڪ مذهب سان وابستا نہ ٿو ڪري سگهجي، ان ڪري هن زبان کي ديش نيڪالي نہ ٿي ڏئي سگهجي.جيئن تہ هيءَ زبان پاڪستان مان هتي نہ آئي آهي پر پاڪستان وارن هن کي پاڻ هتان در آمد ڪيو آهي. هندوستان جا ٽي ڪروڙ ماڻهو هن کي پنهنجي مادر زبان سمجهندا آهن.“

”انهن ٽن ڪروڙ ماڻهن ۾ جاهل ۽ اڻپڙهيل جو تعداد ڪيترو ٿيندو؟“
منديءَ واري ٽوڪ واري انداز ۾ مشڪندي چيو.
”جي! جي تمام گهڻي تعداد ۾ جاهل ۽ اڻپڙهيل هوندا پر انهن کي رڳو اڙدو تائين محدود ڇو سمجهون. هندوستان ۾ اڻپڙهيل ماڻهن يا گهٽ پڙهيل ماڻهن جو تعداد تمام گهڻو آهي، پر انهن کي صرف اڙدو واري حساب ۾ ئي ڇو ڳڻيون. ائين ته هر زبان ۾ اڻپڙهيل يا گهٽ پڙهيل لکيل ماڻهن جو تعداد به تمام گهڻو آهي ۽ جيڪڏهن ائين سوچجي ته پڙهيل لکيل ماڻهن جو عدد هر زبان ۾ هڪ جيترو ئي ملندو، يعني جيڪڏهن ٽي ڪروڙ اڙدو ڳالهائيندڙن ۾ رڳو ٽي لک پڙهيل لکيل هوندا ته ائين پندرهن ڪروڙ هندي ڳالهائيندڙن ۾ پندرهن يا ويهه لک اعليٰ تعليم يافته به هوندا. اهو ئي حال ٻين زبانن جو هوندو. ان لحاظ کان تعداد جي برابري ته اهائي نڪرندي ۽ اوهان جو دليل غلط ثابت ٿي ويندو.“
”منهنجو دليل غلط نه آهي، ڇاڪاڻ ته هن زبان جو رسم الخط به امپورٽيڊ آهي، هن جو خط فارسي آهي، اوهان جيڪڏهن زبان بدلائي نه ٿا سگهو ته ان جو رسم الخط ته بدلائي ڇڏيو!، هي ته غير هندوستاني رسم الخط آهي صاحب.“
”بيشڪ اسان هن جو رسم الخط فارسيءَ جو ڪنيو آهي، پر اسان پنهنجي هندوستاني ضرورت آهر ان ۾ ڪيتريون تبديليون به ڪيون آهن، ان ۾ پ، ڦ، ٽ، ٺ، جهه، ڊ، ڍ، ڪ، ۽ گهه جا مختلف آواز ۽ انهن سان مطابقت رکندڙ حرف ڳاهيا آهن، جيڪي فارسي زبان ۾ موجود نه آهن، ان ڪري هاڻي هن کي فارسي رسم الخط نه ٿو چئي سگهجي، هن کي اڙدوءَ جو رسم الخط سڏڻ گهرجي. هاڻي ڪشميري زبان جو رسم الخط به اهوئي آهي ۽ سنڌي زبان جو رسم الخط به ان جهڙو ئي آهي. ان کان علاوه اسان وٽ گرمکيءَ جو رسم الخط به آهي، جيڪو ديوناگريءَ کان گهڻو مختلف آهي، بنگاليءَ جو به ڪافي مختلف آهي، ڏکڻ هند جي زبانن جو رسم الخط آهي، يا تامل مليالمي ، ڪنڙي يا تيلگو زبان جو رسم الخط ديوناگريءَ کان مختلف آهي، ان ڪري مان رسم الخط جي تبديليءَ تي ضد نه ٿو ڪرڻ چاهيان، اهو ته ملڪ جي ڪلچر ۽ مزاج جي رنگيني آهي، جتي گهڻيون قومون، گهڻا ئي نسل، ڪيتريون ئي زبانون، ڪيترائي مذهب ۽ تهذيبون آباد آهن اتي هڪ کان وڌيڪ رسم الخط به آهن ۽ مان ته هاڻي انهن سڀني کي هندوستاني رسم الخط چوندس.“

منديءَ وارو حضرت چوڻ لڳو: ”منهنجي خيال ۾ توهان مسلمان آهيو تڏهن تا اهڙيون ڳالهيون ڪريو.“

شيرواڻيءَ واري صاحب مرڪي منديءَ واري شخص ڏانهن نهاريو، چوڻ لڳو:

”جناب منهنجو نالو شيام ڪشن نگم آهي ۽ خاڪسار دهليءَ جو رهواسي آهي.“ ٿوري وقفي ڪانپوءِ وري چوڻ لڳو،“اوهان جي تعريف؟“

منديءَ وارو صاحب ٿهڪ ڏئي کلي پيو ۽ دير تائين کلندو رهيو، جنهن تي نگم صاحب ٿورو شڪجڻ لڳو:

”مون کو اهڙو سوال ته ڪونه ڪيو جو اوهان کي ايتري قدر کل پئي اچي؟“

منديءَ واري صاحب وڏي مشڪل سان پنهنجي کل روڪي چيو:“معاف ڪجو صاحب مون اوهان کي مسلمان سمجهيو هو ان ڪري اڙدوءَ جي مسئلي تي اوهان کي چيڙائڻ جي ڪوشش ڪري هن بي مزي سفر ۾ دلچسپي پيدا ڪرڻ پئي چاهي، پر اوهان جي سنجيدگيءَ ۽ بردباريءَ سان پيش ڪيل دليلن سبب منهنجي اسڪيم ناڪام ٿي وئي.“

ائين چئي هو وري کلڻ لڳو.

نگم صاحب چيو :“پر اوهان ته اجان تائين پنهنجو نالو ڪونه ٻڌايو؟“

منديءَ وارو صاحب چوڻ لڳو:“خاڪسار کي ضياءُالدين برني چوندا آهن.“

هن جو نالو ٻڌي نگم صاحب برني صاحب گڏجي ٽهڪ ڏئي کلي وينا.

مان وينو ته انهن ڪان پري هوس پر انهن جو بحث غور سان ٻڌي رهيو هوس، سو مان ۽ کل روڪي نه سگهيس.

نگم صاحب پنهنجي ڪيسي مان چانديءَ جي دٻي ڪڍي، کولي برني صاحب جي سامهون جهلي چيو:

”اچي پان وٺو.“

”شڪريه،“ چئي برني صاحب سموسي وانگر ٺهه ٺيل پان ڪٽي وات ۾ وڌو.

اوچتو گاڏي هڪڙي جهٽڪي سان بيهي رهي.

اسان سڀئي ٻاهر ڏسڻ لڳاسين ته ماجرا ڇاهي؟

پر ٻاهر ايتري ته اونداهي ڇانئجي وئي هئي جو ڪجھ ۽ نظر ڪونه ٿي آيو. چند منٽن ڪانپوءِ گولي ڇٽڻ جو آواز آيو، پوءِ خاڪي لباس ۾ ۽ ڏاڙيل رائيفلن سميت اسان جي دٻي ۾ گهڙي آيا.

فائر جو آواز ٻڌي ريڪا ۾ چرڪ پري جاڳي پئي. ڏاڙيلن اندر اچي غور سان هيڏانهن هوڏانهن ڏٺو.
هڪڙو ڏاڙيل پڇڻ لڳو:”ناڪر چَرن سنگهه جي زال ريڪا ڪير آهي؟“
ريڪا پنهنجو نالو ٻڌي هڪدم چيو:”مان آهيان.“
”هيٺ لهي اچ!“ ٻيو ڏاڙيل چوڻ لڳو.
ساري ڏٻي ڪي ماٺ ويڙهي وئي.
مون ڏاڙيلن کي چيو:”هوءَ جيرآباد پنهنجي ساهري گهر ڏانهن پئي وڃي هتي ڇو لهي؟“
”تون ڪير آهي؟“
مون چيو:”مان هن کي پهچائڻ لاءِ جيراآباد پيو وڃان.“
هڪڙي ڏاڙيل مون کي رائيفل جو ڌڪ هنيو.
سيني ساهه سڪي ويو، ڪنهن ڪونه تي ڳالهايو.
سموري ڏٻي ۾ خاموش هئي
”لهي اچ هيٺ!“ هڪڙي ڏاڙيل ريڪا کي ٻانهن کان پڪڙي ٻرت تان لاهي ورتو.
ريڪا جهٽڪو ڏئي ڪانئس ٻانهن ڇڏائيندي چيو:”ڇڏ مونکي، مان پاڻ ئي ٿي هلان.“
اڳيان اڳيان ريڪا هلڻ لڳي پويان پويان مان، اسان جي پويان اهي ٻئي ڏاڙيل ۾ ڳاڏيءَ مان لهي آيا.
پوءِ اسان چارئي ريل جون پٽڙيون پار ڪري ٻنيءَ جي ويجهو گذرندڙ هڪ اونداهين پيچري تي پهتاسين ۽ ڏاڙيلن جي ٻڌايل رستي تي هلڻ لڳاسين. ٿوري دير ڪانپوءِ ريل جي هلڻ جو آواز ۾ آيو، هلندي هلندي هوءَ ۾ اسان کان دور ٿي وئي. جنهن ڪانپوءِ چپ چاپ ٿي وئي.

*

اونداهي ايتري هئي جو هٿ نہ ڏسي هٿ ڪي. اسان ۾ چپ چاپ هلندا پئي رهياسين. آهستي آهستي ميداني رستو ختم ٿيڻ لڳو ۽ ننڍيون ننڍيون ڏبون ۽ انهن جي پويان ننڍيون ننڍيون ٽڪريون نظر اچڻ لڳيون، جن جون چنهنبياريون چوٽيون، ڪنهن آريءَ جي ڏندن جيان افق جي سيني ۾ ڪپيل هيون ۽ ڪٿي ڪٿي ڪنهن وڻ جو خاڪو، ڪنهن خاموشي ۽ با ادب چوڪيدار جيان بيٺل نظر پئي آيو. رستو سوڙهن پيچرن جي

شڪل ۾ هو، ڪڏهن واديءَ جي ڍڙن، ڪڏهن پهاڙن، ڪڏهن ڪندن وارن ٻوڙن جي وچ مان نانگ جيان ور وڪڙ.

هلندي هلندي مون ريڪا جي هٿ کي جهليو، هن جو بدن ڏڪي رهيو هو، آهستي آهستي هن جي ڏڪڻي بند ٿي وئي ۽ منهنجي هٿ جي گرميءَ سبب هن جو هٿ به نرم ملائم ٿيندو ويو تان جو ڪنهن جذبي تحت بلڪل ميڻ جيان پگهرجي ويو. مون کي ائين لڳو ڄڻ هن جي ۽ منهنجي هٿ ۾ صديون پراڻي جذبي جو سنگم هجي، جيڪو هر دور ۾ نئون تازو ٿي ويندو آهي.

۽ ڏاڙيل اٽڪل ويهن قدمن تي اسان جي اڳيان پئي هليا ۽ به ڏاڙيل اسان جي پويان اٽڪل پنجاهه والن تي هئا. اڳيان ۽ پويان، اونداهيءَ سبب ٻنهي پاسن کان، اهي ٻئي ڪنهن ڊيڄاريندڙ پاڇولن جيان نظر اچي رهيا هئا.

هلندي هلندي مون ريڪا جي ڪن ۾ سسپس ڪندي چيو:”اڳيان هلي جتي مان مناسب سمجهندس، تنهنجي هٿ کي زور سان دٻائيندس، تون هڪدم مون سان هلي پئجانءِ.“

ريڪا به هلڪي آواز ۾ چيو:”هي اسان جي اڳيان پويان ٻنهي پاسن کان پيا اچن.“

مون چيو:”هي ڏاڙيل اڳيان پويان ضرور آهن، ساڄي کاٻي نه آهن ۽ رستو به جابلو ٿيندو پيو وڃي، ان ڪري ڪنهن موڙ وٽ اهي اسان کي ڏسي نه سگهندا، بس اهو ئي موقعو آهي.“

ريڪا خاموش ٿي وئي. اسان ٻئي چپ چاپ هلندا رهياسين. اٽڪل اڌ ڪلاڪ ڪانپوءِ باقاعدي جابلو رستو شروع ٿي ويو ۽ جهنگل گهاٽو ٿيندو ويو. منهنجون اکيون آهستي آهستي اونداهيءَ جون عادي ٿي ويون هيون ۽ مان هر لمحي، موقعي جي تلاش ۾ هوس. پر پهاڙي رستو شروع ٿيندي ئي چئني ڏاڙيلن پنهنجو مفاصلو وڌائي ڇڏيو ۽ نظرون به اسان ۾ ئي کپائي هلڻ لڳا، ڪجهه نه شايد اسان جي هن رستي کان اڻواقفيت جي ڪري اسان کان پري پري ٿي هليا يا شايد اهي پاڻ ان علائقي کي پنهنجو علائقو سمجهي وڏي اعتماد سان پئي هليا.

آخرڪار انهن جي اهائي ضرورت کان وڌيڪ خود اعتمادي اسان جي ڪم اچي وئي. اسان جي اڳيان هڪ اهڙو موڙ آيو جو اڳيان پويان وارا چارئي ڏاڙيل نظر کونه ٿي آيا، پر اهو صرف چند گهڙين لاءِ هو ۽ انهن چند گهڙين ۾ ئي مون کي فيصلو ڪرڻو هو. موڙ ڪانپوءِ مٿانهين هئي ۽ ان کي هڪدم طئي ڪري نه پيو سگهجي، هيٺ وري بلڪل لاهي هئي، ممڪن آهي ڪا اونهي کڏ هجي! ڪيتري اونهي، ان جو اندازو رات

جي ان اونداهيءَ ۾ ڪرڻ مشڪل هو. مون هڪدم ريڪا جو هٿ دٻايو. ريڪا هڪدم چوڪس ٿي وئي. اسان ٻئي ساڄي پاسي واري ڪنڌ کان هيٺ کڏ ۾ ٽپي پياسين.
پهرين چند لمحن ۾ ته اسان ائين سمجهيو ڄڻ اسان هوا ۾ لڙڪي پيا آهيون. پر پوءِ خوش قسمتيءَ سان ٻئي زمين تي وڃايل هڪ نرم ۽ گهاٽي ول تي وڃي ڪرياسين. هڪڙو سيهڙ جيڪو اتي لڪل هو، سو گهٻرائجي جهنگل جي پاسي هليو ويو.
اسان جي پويان پويان آواز اچڻ لڳا، گوڙ وڌندو ويو. اسان ان گوڙ کان پري ٿيڻ پئي چاهيوسين، ان ڪري لڳيگ ڊوڙندا ٿي وياسين. پوءِ پويان روشني نظر اچڻ لڳي، جا وڻن ۽ انهن جي پنن تي پوڻ لڳي.
ايتري ۾ شايد ڏاڙيلن کي خبر پئجي وئي هئي ته اسان موڙ جي مٿين حصي تان نه پڳا آهيون پر هيٺ لاهيءَ ۾ ٽپي ويا آهيون. هنن به اسان کي ڳولهڻ جو اهو ئي رستو اختيار ڪيو پر پوءِ به هنن ۽ اسان جي وچ ۾ هڪ ڏيڍ منٽ جيترو مفاصلو ته هيو ئي.
پوءِ به مون اندازو لڳايو ته اسان جي لاءِ هي جهنگ نئون آهي ۽ هنن لاءِ سالن کان ڏٺل. هو جلد ئي اسان کي جهلي وننداِ. چا ڪرڻ گهرجي؟ دماغ ڏاڍو تيزيءَ سان ڪم ڪرڻ لڳو. اڳيان پويان ڏسي آخرڪار مون وڻن جي جهڳٽي کي ڏسي ورتو ته مون ريڪا کي چيو:
”تون وڻ تي چڙهي سگهين ٿي؟“
ريڪا آهستگيءَ سان چيو:”ها!“
”ته هن وڻ تي چڙهي وڃ.“
مون هڪ گهاٽي وڻ ڏانهن اشارو ڪندي چيو.
هوءَ ڪنهن ٻليءَ وانگر وڻ تي چڙهي وئي ۽ مٿي گهاٽين شاخن ۾ گم ٿي وئي.
مان به ان وڻ تي چڙهڻ لڳس. ٻانهون به چلجي ويون ته ٽنگون به چاڪاڻ ته مان وڻن تي چڙهڻ جو عادي ڪونه هوس. پوءِ به ڪوشش ڪري وڻ تي چڙهي وڃڻ ۾ ڪامياب ٿي ويس ۽ ريڪا جي ويجهو هڪ ٽاريءَ تي وڃي وينس. دل ڌڪ ڌڪ ڪري رهي هئي ۽ ساهه به چڙهي ويو هو.
بس ائين سمجهو ته مشڪل سان اڌ ڪلاڪ مس گذريو هوندو جو ڌاڙيل وڻن جي انهيءَ جهڳٽي جي آسپاس روشني ڪندي گذري ويا، پر وڻن جو اهو جهڳٽو ايترو ته گهاٽو ۽ پنن سان جهنجهيل هو جو انهن جي روشني اسان تي پئجي نه سگهي. ٿوري دير هو

هيڏانهن هوڏانهن نهاريندا رهيا پوءِ اڳتي وڌي ويا. چند گهڙين ڪان پوءِ جهنگل ۾ سناٽو ڇانئجي ويو ۽ هنن جي روشنيءَ ڪانپوءِ ته ڄڻ تاريڪي وڌيڪ گهري ٿي وئي.

”بچي وياسين.“ ريڪا اطمينان جو ساهه کنيو.

”بچي ته وياسين، پر هن انڌيري ۾ ويندا سين ڪيڏانهن؟ رستو ته معلوم ئي نه آهي!“

ريڪا چوڻ لڳي: ”جنهن رستي سان آيا هئاسين، ان ئي رستي سان واپس هلنداسين.“

مون چيو:“ڏاڙيل ايترا چريا نه آهن! انهن هڪڙي ساٿيءَ کي ضرور پويان موڪليو هوندو.“

ريڪا چيو:“ته رات هن وڻ تي ئي تا گذاري ونون، صبح ٿيندي ئي هيٺ رستو ڳولهي وٺنداسين.“

مون چيو:“صبح جو، اسان کي ڳولهڻ جي هنن کي به آساني ٿيندي.“

ريڪا خاموش ٿي وئي، ٿوري وقفي ڪانپوءِ چوڻ لڳي:“ته تون ڇا ٿو چاهين؟“

اسان ٻئي وڻ تي ويٺي آهستي آهستي گفتگو ڪري رهيا هئاسين، هن جو سوال ٻڌي مان سوچي چوڻ لڳس:“هاڻي ته مان اهو سوچي رهيو آهيان ته هنن ڏاڙيلن کي ڪيئن خبر پئي ته اسان ٻئي هن گاڏيءَ ۾ سفر ڪري رهيا آهيون؟ هنن کي ٻڌائڻ وارو ڪير ٿو ٿي سگهي؟“

ريڪا چيو:“هجي نه هجي، اها سڄي ڪارستاني انهن ٻنهي راهڪن جي آهي. ممڪن آهي انهن جو ڪو جاسوس شهپارا واري سراءِ ۾ موجود هجي، جنهن اسان کي ڏسي ورتو هجي ۽ اسان جو پيڇو ڪيو هجي ۽ ممڪن آهي ته ڏاڙيلن کي به ان ئي ٻڌايو هجي، نه ته ٻيو ڪير ٿي سگهي ٿو؟“

”پر هن ائين ڇو ڪيو؟“

”ٿي سگهي ٿو راوت آزاد ٿي ويو هجي، ٿي سگهي ٿو راوت جي چوڻ تي ائين ٿيو هجي! يا ٿي سگهي ٿو راوت اڃا قيد هجي پر هن جي نظربندي انهن کي بري لڳي هجي ۽ انهن انتقام وٺڻ لاءِ ائين ڪيو هجي!“

مان سوچيندو رهيس. ريڪا جي دليل ۾ وزن هو. ان ڪانسواءِ مونکي ٻيو ڪو معقول سبب نظر ڪونه آيو، پر جيئن به هجي معاملو انتهائي پيچيدو هو. پويان سرينگر جي واديءَ ۾ ڇا ٿي رهيو هو؟ منهنجي دل ۾ عجيب وسوسا پيدا ٿي رهيا هئا. اسان کي ايترو جلدي اتان نڪرڻ نه کپي ها! لڳو پئي ته سروجا ديوي خطري ۾ آهي؟

مون جڏهن پنهنجي وسوسن جو اظهار ريڪا سان ڪيو ته هوءَ اداس ٿي وئي، چوڻ لڳي:"تون چاهين ها ته اتي ترسي پيو سگهين! پر منهنجي لاءِ وڌيڪ ترسڻ ممڪن نه هو، تون منهنجي خاوند کي نه ٿو سڃاڻين ان مون کي موٽڻ جي جا تاريخ ڏني هئي، ان تي مون لاءِ پهچڻ ضروري هو ورنه هو منهنجي کل لاهي ڇڏي ها!"

"ته ڇا تيو تنهنجي کل ٿي ته لاهي ها نه! ٻيو ڇا ڪري ها؟"

هڪڙو ڪڙڪو ٿيو، هيٺ هڪڙو جهنگلي جانور ڊوڙندي گذريو، پوءِ وري خاموشي ڇانئجي وئي. پر وري ان خاموشيءَ دوران ڪنهن آڪيري مان ڪنهن پکيءَ جي پرن ڦڙڪائڻ جو آواز آيو ۽ ان ئي وقت ڪٿي ڪنهن گدڙ اوناڙ ڪئي، ساڻ ساڻ ڪنهن ٻئي هنڌان، ڪجهه ٻين گدڙن ۽ اوناڙون ڪيون، پوءِ خاموشي ڇانئجي وئي. ان سناٽي ۾ ٻوڙن ۾ لڪل ڏيڏرن جو آواز تيز ٿي ويو، پر انهن جي ٽرٽر خاموشيءَ جو هڪ حصو پئي لڳي، ڄڻ خاموشي انهن جي آواز تي آهستي آهستي ساهه کڻي رهي هئي.

سوچي مون ريڪا کي چيو:"سچ ايرڻ کان اڳ ۾ ئي اسانکي موٽي شهپارا پهچي وڃڻ گهرجي، هي علائقو ڌاڙيلن جو آهي، ان ڪري مان سمجهان ٿو ته ڏينهن جي روشنيءَ ۾ نڪرڻ بدران رات جي اونداهي اسان جي لاءِ زياده محفوظ رهندي، ان ڪري اسان کي جيترو ٿي سفر ڪرڻو آهي، اهو رات جي انڌيري ۾ ڪرڻو پوندو نه ته ڏينهن جي سوجهري ۾ اسان جهلجي پونداسين."

ريڪا چوڻ لڳي:"جيڪر توکي جيرآباد جي رستي جي سُڌ هجي ها! اتان جو رستو ته مون کي ۽ معلوم آهي، پر هن وقت اسان ڪٿي آهيون! ڪا ۽ خبر ڪانه ٿي پوي."

"ته پوءِ ته اهو ئي بهتر آهي ته واپس شهپارا موٽي هلون، آهستي آهستي، سنڀالي سنڀالي، نڪري هلنداسين ريڪا."

"جيئن تنهنجي مرضي!"

"ته پوءِ هيٺ لهه ته واپس هلڻ جو ڪو رستو ڳولهي ٿا وٺون."

ريڪا احتياط سان وڻ تان هيٺ لٿي، هيٺ ڌم جو آواز ٿيو، جنهن کان پوءِ مان ۽ وڻ تان لهي آيس.

هيٺ لهندي ڇا ڏسان ته هڪڙو ڌاڙيل ريڪا جي منهن تي هٿ رکيو سندس ٻنهي ٻانهن کي جهلي جڪڙي بيٺو آهي ۽ ريڪا پاڻ ڇڏائڻ جي ڪوشش ڪري رهي آهي.

مان لٿس ته ٻئي ڌاڙيل منهنجي سيني تي پنهنجي رائيفل تاڻي ورتي.

*

هن جي سخت ۽ نفرت ڏياريندڙ چهري تي گهاتيون پرون هيون، جن جي هيٺان ڳاڙهين ڏونرن واريون اکيون. سوڙهي پيشاني، ٿلها چپ ۽ مضبوط ۽ ويڪرو سينو. ڪنن جي هيٺان ڳلن تائين پکڙيل نوڙيءَ وانگر وٽيل گهاتيون مڇون. هو پيرن کان نهن جي چوٽيءَ تائين پکو پکو ڌاڙيل نظر اچي رهيو هو. سندس جسم کي ڏسي لڳو پئي ته ان اڪيلي شخص ۾ گهٽ ۾ گهٽ پنجن ماڻهن جي طاقت هوندي. هن جي ساڄي ۽ کاٻي پاسي ٻه باڊي گارڊ بيٺا هئا، جيڪي هن کان وڌيڪ ظالم ۽ تيز مزاج پئي لڳا.
هن مون کي چيو:"مون کي توسان نه دلچسپي آهي نه ئي منهنجو توسان ڪو جهيڙو جهڳڙو، تون وڃي سگهين ٿو."
مون چيو:"مان هن ڇوڪريءَ کي اڪيلو ڇڏي نه ويندس."
هو چوڻ لڳو:" هيءَ ڇوڪري پرٽيل آهي، جيرآباد جي ناڪر شِوچرن سنگهه سان پرٽيل آهي، ناڪر هن کي ڇڏائي سگهي ٿو، تون هن وٽ منهنجو نياپو ڪٽي وڃي سگهين ٿو."
"ڪهڙو نياپو؟" مون پڇيو.
"مون کي پنجويهه هزار رپيا گهرجن، انهن رپين جي عيوض مان هن کي آزاد ڪندس، تون منهنجو نياپو ڪٽي وڃي سگهين ٿو."
مون چيو:"مون کي جيرآباد جي رستي جي خبر نه آهي."
چوڻ لڳو:"منهنجو ماڻهو توسان گڏ هلندو."
مون چيو:"ٽي سگهي ٿو ناڪر منهنجي ڳالهه تي يقين نه ڪري."
چوڻ لڳو:"هن کي يقين ڪرڻو پوندو، هو توسان بنا هٿيار جي هتي اچي سگهي ٿو ۽ پنجويهه هزار ڏئي پنهنجي زال کي ڇڏائي وڃي سگهي ٿو، انهن ٻنهي کي جيرآباد تائين بنا ڪنهن تڪليف جي وڃڻ ڏنو ويندو پر جيڪڏهن تون چاهين ته اڄ ئي واپس وڃي سگهين ٿو، ناڪر کي مان پاڻ ٻه اطلاع ڪري ڇڏيندس."
مون ريکا ڏانهن نهاريو، هن جي اکين ۾ هڪ پل لاءِ ڪنوڻ جو چمڪو ٿيو، پوءِ هن اکيون جهڪائي ڇڏيون پر هن جو ساهه پرجي آيو هو، هوءَ وڏا وڏا ساهه ڪٽي رهي هئي، لڳو ٿي جڻ ڪجهه چوڻ چاهيندي هجي.
مون هن کي چيو:"مان اڪيلائيءَ ۾ ريکا سان ڳالهائڻ چاهيان ٿو."
"چڱو." هن نرميءَ سان چيو،"مان اڌ ڪلاڪ ڪانپوءِ ايندس."

ائين چئي ھو تہ غار مان ٻاھر نڪري ويو، پر مون کي معلوم ھو تہ اتان اسان جي فرار ٿيڻ جي ھر ڪوشش بيڪار ھوندي. غار جي ٻاھران بہ پھرو ھو ۽ اسان جي پڇي وڃڻ جي پھرين ڪوشش ڪانپوءِ انھن جو اسان تي ٿورو بہ ڀروسو نہ رھيو ھو.

جڏھن اھي ٽئي ڏاڙيل ٻاھر ھليا ويا تہ مون ريڪا کان پڇڻ چاھيو پر منھنجي پڇڻ کان اڳ ۾ ئي ھوءَ مٺو لوڏي سختيءَ وچان چوڻ لڳي:

”تنھنجو وڃڻ بيڪار آھي، منھنجو مڙس منھنجي لاءِ ھڪڙي پائي بہ خرچ ڪرڻ لاءِ تيار نہ ٿيندو.“

”ڇو نہ ڪندو؟“

ھوءَ دير تائين خاموش رھي، پوءِ ھبڪندي چوڻ لڳي:”ھڪ ٻي عورت آھي.“

”اھا بہ ڇھبڪ ڪائيندي ھوندي.“

”الائي ڇھبڪ ڪائيندي ھوندي يا ھن کي ھٽندي ھوندي، پر آھي ھڪ خونخوار ٽنٽي ۽ منھنجو مڙس ان جي چنبي ۾ آھي، انا ٽنٽي ھن موقعي کي غنيمت ڄاڻي ھن کي روڪي ڇڏيندي.“

”ڪوشش ڪرڻ ۾ ڪھڙو ھرج آھي.“

”ڪوشش بيڪار آھي.“ ريڪا افسوس وچان چوڻ لڳي،”ھو مون تي ھڪڙي پائي بہ خرچ نہ ڪندو، اٽلو توتي شڪ ڪندو، مان ھن کان واقف آھيان نہ!“

”پوءِ بہ ھن سان ٿي رھين؟“

”مجبوري آھي! پر ھن وقت انھن جي ذڪر ڪرڻ مان ڪھڙو ھڙ حاصل! ھاڻي سڀ ڪجھ ختم ٿي ويو.“ ائين چئي ھوءَ روئڻ لڳي.

”ڪجھ بہ ختم نہ ٿيو آھي ريڪا،“

مون ھن کي دلجاءِ ڏيندي چيو،”مان تنھنجي ماءُ وٽ وڃي سگھان ٿو.“

چوڻ لڳي:”منھنجي ماءُ وٽ ھاڻي ڇا رکيو آھي! ھڪڙي پراڻي حاويلي ۽ زمين، ٿورا زيور، گھر ۾ مشڪل سان بہ چار رپيا موجود ھوندا ھن وٽ....پنجويھہ ھزار ڪٿان ايندا؟....نہ نہ ھاڻي ڪجھ بہ نہ تو تي سگھي.“ ھوءَ ھٿ مليندي چوڻ لڳي.

مون چيو: حاويلي وڪٽي سگھجي ٿي، زيور وڪٽي سگھجن ٿا، زمينون وڪٽي سگھجن ٿيون، ڇا ماءُ پنھنجي ڌيءَ لاءِ ايترو بہ نہ ڪندي؟“

چوڻ لڳي:”زيور بيشڪ وڪٽي سگھجن ٿا، انھن کي شھپارا جو ڪو شاھوڪار بہ خريد ڪري وٺندو پر اھي بہ مشڪل سان ٽن چئن ھزارن جا ٿيندا. باقي بچي حاويلي تہ جھنگ

۾ تهيل حاويلي ڪير وٺندو، ظاهر آهي اهو خريد ڪندو جيڪو زمين وٺڻ چاهيندو، پر ان جو گراهڪ؟" هوءَ هڪدم چپ ٿي وئي.

مون چيو:"جيڪڏهن تنهنجو مڙس اها رقم نہ پريندو ۽ تنهنجي ماءُ بہ نہ ڏئي سگهندي تہ اها رقم مان پاڻ پريندس."

"تون ڪٿان پريندين؟"

"منهنجو سوٽ ڪيس شهپارا اسٽيشن تي پيل آهي، جنهن ۾ ٽيهہ هزار رپيا موجود آهن، ان ئي رقم سان مان فارم خريد ڪرڻ لاءِ آيو هوس، اها رقم ڪٺي هتي پري ڇڏيندس."

"تون ائين ڪري سگهندين؟"

ريڪا روئڻهارڪي لهجي ۾ چوڻ لڳي.

"ها چو نہ!"

جهيڻي آواز ۾ چوڻ لڳي:"تون واقعي ائين ڪري سگهندين؟" چوندي هن جون اکيون پرجي آيون.

مون حسرت وارين نظرن سان هن ڏانهن نهاريو، هن بہ مون ڪي انهن نماڻين اکين سان نهاريو ان ڪانپوءِ هن جا ڳوڙها پلڪن مان ڳڙي ڳلن تائين وهي آيا.

پوءِ گهڻي دير تائين اسان ٻنهي مان ڪنهن بہ نہ ڳالهايو.

ريڪا مون ڏانهن ڏسڻ ڪانسواءِ ئي، زمين تي نظرون کپائيندي ۽ پنهنجي آڱوٺي سان زمين ڪي ڪيڙيندي چيو:

"پر مان تنهنجي لاءِ ڪجهہ بہ ڪري نہ ٿي سگهان!"

"مان ڄاڻان ٿو."

مون اعتماد سان چيو.

"پوءِ بہ تون....؟ هن دبيل آواز ۾ ڪجهہ چوڻ چاهيو پر سندس زبان رڪجي وئي.

"ها، پوءِ بہ مان اهوئي ڪندس جيڪو توکي چئي چڪو آهيان."

هن هڪ لمحي لاءِ مون ڏانهن نهاريو، پوءِ دير تائين پير جي آڱوٺي سان زمين جي مٽي کوٽيندي رهي، جڻ ڪنهن اڻڄاڻ جذبي جي ڊگ مان ڪنهن سوجهرو ڪنڊڙ چٽنگ ڪي ڳوليندي هجي، پر وات سان ڪجهہ بہ چئي نہ سگهندي هجي.

ٿوري دير ڪانپوءِ اهي ٽئي ڄڻا اندر غار ۾ آيا.

وڏي ڏاڙيل سواليہ نظرن سان مون ڏانهن نهاريو.

مون چيو:”مون سان گڏ ڪنهن بہ شخص ڪي هلڻ جي ضرورت نہ آهي، مان اڪيلو ئي ڪافي آهيان، رستو مون هن ڇوڪريءَ کان پڇي ورتو آهي، مان هن جي مڙس کان پنجويهہ هزار وٺي ٿو اچان.“

”نيڪ آهي.“ وڏي ڏاڙيل مٺو لوڏي چوڻ لڳو،”تون چاهين تہ هاڻي ئي وڃي ٿو سگهين. مان ستن ڏينهن تائين تنهنجو انتظار ڪندس، تيستائين هيءَ ڇوڪري اسان وٽ رهندي.“

”پر ان ڳالهہ جو ڪهڙو ڀروسو تہ هن جي عزت محفوظ رهندي!“ مون بي ڌڙڪ چئي ڏنو.

”اها ڳالهہ ڏاڙيلن جي شان وٽان بلڪل بہ نہ آهي، اهو تو سان شان سنگهہ جو وچن آهي.“

وڏي ڏاڙيل سيني تي هٿ هڻندي چيو،”هن جي جان ڀلي محفوظ نہ هجي، پر هن جي عزت هر صورت ۾ محفوظ آهي.“

”ڇا مطلب؟“ مان پريشان ٿي چوڻ لڳس،”جان محفوظ نہ هجڻ جو ڇا مطلب؟“

”مطلب اهو تہ...“ ڏاڙيل شان سنگهہ مون کي سمجهائيندي چيو،”جيڪڏهن تون ستن ڏينهن جي اندر رقم کڻي نہ آئين تہ مان تہ ستين ڏينهن تائين تنهنجو اوسيئڙو ڪري وٺندس. ستن ڏينهن کانپوءِ تہ ظاهر آهي مان هن ڇوڪريءَ کي گولي هڻي ماري ڇڏيندس.“

”نہ نہ تون ائين نہ ٿو ڪري سگهين!“ مون گهٻرائجي چيو.

شان سنگهہ کلي چوڻ لڳو:”مان جيڪڏهن اسان ائين نہ ڪريون تہ اسان کي ڪو هڪڙو آڌيلو بہ نہ ڏئي، اسان کي پنهنجي ڌنڌي ۾ ڪن اصولن تي پابند رهڻو پوندو آهي.“

مان ڪجهہ چوڻ ٿي چاهيو جو اوچتو هڪڙو شخص اندر گهڙي آيو، جنهن کي ڏسي مان ڇرڪي ويس.

هي اهو فوجي رونق سنگهہ هو!

ڏاڙهي وڌيل، ڏاڙيلن وارو خاڪي ڪپڙا، ر ميرا ۽ گهنجيل، شڪل انتهائي پريشان ۽ جڻ تہ ڪُٽيءَ ۾ ڪِريل. هن منهنجي طرف نہ ڏٺو. هو ايتري قدر تہ پاڻ ۾ منجهيل هو جو لڳو ٿي تہ هو هن دنيا ۾ ئي موجود نہ آهي.

”ڪيئن؟“ شان سنگهہ هن کان پڇيو،”تنهنجي ڳالهہ ٻولهہ جو ڇا نتيجو نڪتو؟“

”ڇوڪري تہ مڃي ورتو آهي پر ساوتري ڪانہ ٿي مڃي!“

”تہ پوءِ؟“

”تہ پوءِ جيئن تون چوين؟“ رونق سنگهہ چيو.

”مان ڇا چوان.“ شان سنگهہ چوڻ لڳو،”تو مون کان مدد گهري، مون انهن کي ڳولهي تنهنجي حوالي ڪري ڇڏيو، هاڻي تنهنجي مرضي جيئن وڻئي تيئن ڪر، انهن جي زندگيءَ جو مالڪ تہ هاڻي تون آهين.“

”ٻئي پنهنجي جان گنوائيندا.“ هڪدم ڪاوڙ مان چيائين.

پوءِ هن جي نگاهہ مون تي پئي، پوءِ هن ريکا ڏانهن نهاريو ۽ هڪدم حيران ٿي ويو، هن جي وات مان نڪتو:

”اڙي....!“

مون چيو ”دلجاءِ ڪر، هيءَ تنهنجي ساوتري نہ آهي، ريکا آهي.“

رونق سنگهہ چوڻ لڳو:”جيڪڏهن مان هن وقت ساوتريءَ سان ملي نہ اچان ها تہ مون کي پورو يقين اچي وڃي ها تہ هيءَ ڇوڪري ئي ساوتري آهي.“

”ها!“ مون چيو،”پهرين لمحي ۾ تہ مان بہ شڪجي ويو هوس.“

”پر انهن ٻنهي جون شڪليون ڪيتريون نہ ملن ٿيون پاڻ ۾!“

”پر اها مشابهت سطحي آهي.“ مون چيو.

شان سنگهہ رونق سنگهہ کان پڇيو:”تو ڪهڙو فيصلو ڪيو؟“

رونق سنگهہ چوڻ لڳو:”ڇوڪري مون ٻاهر وڻ سان ٻڌي ڇڏيو آهي، هن کي ساوتريءَ جي سامهون گولي هڻي ماري ڇڏيندس.“

”هلو ڏسون ٿا.“ پوءِ شان سنگهہ مون کي مخاطب ٿيندي چيو،”تون بہ هل تہ جيئن توکي بہ پڪ ٿي وڃي تہ جيڪو اسان چوندا آهيون اهو هر صورت ۾ ڪندا آهيون.“

غار جي ڏکڻ ۾ ٿورو هموار علائقو هو، وڻ بہ ڪي خال خال هئا. جن مان هڪ وڻ سان هڪڙو نوجوان ٻڌل هو. ڏکي اُبي ڳچي، وڏي ويڪري پيشانيءَ وارو چهرو، ڳاڙهسرو رنگ، وارن ۾ سونهري رنگ جي جهلڪ، هٿ پير صاف سٿرا. پر شهري ڪنهن بہ صورت ۾ ڪونہ ٿي لڳو. شڪل تي اهائي ڳوناٺي معصوميت هئس ۽ اکين ۾ محبت واري وڏائي.

رونق سنگهہ چيو:”ساوتريءَ کي سڏيو.“

ڪنهن جي وڃڻ کان اڳ ۾ ئي بہ ڏاڙيل ساوتريءَ کي جهلي اچي رهيا هئا. هن جو چهرو لٿل هو، اکين اڳيان اونداهي ڇانئجي وئي هئس، نظرون ڪنهن هڪ جاءِ تي نہ پئي ٽڪيس.

وڻ سان ٻڌل نوجوان جي اکين تي پٽي ٻڌل هئي.

رونق سنگهه رائيفل سڌي ڪندي چيو:”درشن سنگهه پنهنجي پڳوان کي ياد ڪري وٺ.“
درشن سنگهه چوڻ لڳو:”تون گولي هلاءِ، وڏيڪ نه ڳالهاءِ.“
رونق سنگهه چيو:”جيڪڏهن تون ساوتريءَ تان هٿ ڪڍي ٿو ته مان تنهنجي جان بخشي ڇڏيندس.“
درشن سنگهه چوڻ لڳو:”مان ساوتريءَ تان هٿ ڪڍي ٻه ڇڏيان پر هن جي محبت تان نه، هوءَ ته آخري پساهن تائين منهنجي من ۾ رهندي.“
رونق سنگهه ڏند ڪرٽيندي رائيفل سڌي ڪندي چيو:”ته پوءِ پٽ! مرڻ لاءِ تيار ٿي وڃ.“
اوچتو ساوتري هڪ ڏاڙيل ڪان پاڻ ڇڏائي ڀڄندي اچي ان نوجوان جي سيني سان چنبڙي پئي ۽ هيانءُ ڦاڙي روئڻ لڳي.
رونق سنگهه گاج وانگر گجندي چيو:”ساوتري سامهون ڪان هٽي وڃ.“
رونق سنگهه جو دڙڪو ٻڌي هوءَ ويتر ان نوجوان کي چهٽي پئي، هن مڙي رونق سنگهه ڏانهن ڏٺو، هن جي نگاهن مان چڻنگون پئي نڪتيون، چوڻ لڳي:
”مارڻو اٿئي ته اسان ٻنهي کي گڏ ماري ڇڏ، هلاءِ گولي.“
رونق سنگهه چست ٻڌي.
ڪيترائي لمحا گذري ويا.
”هلاءِ گولي ڏسين ڇا ٿو؟“
ساوتريءَ رڙ ڪندي چيو.
رونق سنگهه نهايت ٺڏائيءَ سان چيو:”جيڪڏهن توهان ٻئي هڪ ٻئي کي ڇڏي ڏيو ته مان توهان ٻنهي جي جان بخشي ڇڏيندس.“
”اهڙي جيئڻ کان موت ڀلو آهي، تون گولي هلاءِ.“ ساوتري جي لهجي ۾ نفرت ۽ حقارت هئي.
”آخري ڀيرو ٿو توهان کان پڇان ته ڇا تون هن ڇوڪري کي ڇڏي مون سان شادي ڪندينءَ؟“
”ڪڏهن ٻه نه! ڪڏهن ٻه نه.“ ساوتري وڏي شدت وچان چيو.
اسان ٻئي ساهه روڪي اهو تماشو ڏسي رهيا هئاسين. رونق سنگهه جي چهري تي پگهر اچي ويا هئا، ائين ٿي لڳو ڄڻ هن جي اندر ۾ ڪا لڙائي ٿيندي هجي. پوءِ اوچتو هن جا چپ ڀيڪوڙجي ويا، ۽ ڏند ڀيڪوڙيندي ٿورو ڏڪاري لهجي ۾ چوڻ لڳو:
”ته نيڪ آهي، ٻئي تيار ٿي وڃو مرڻ لاءِ.“

”بس مرڻ کان اڳ ۾ مون تي هڪڙي پلائي ڪر.“ نوجوان چيو.

”ڇاهي؟“

”منهنجي اکين تان لٽو لاهي ڇڏ.“

”ڪپڙي هٽائڻ سان تنهنجو ڪهڙو ڀلو ٿيندو؟“ رونق سنگهه ڪانئس پڇيو.

”ساوتريءَ کي آخري دم تائين ڏسي سگهندس.“

”مان چوان ٿو چپ ٿي وڃ.“ رونق سنگهه رڙ ڪندي چيو.

آهستي آهستي هن رائيفل سڌي ڪئي، ساوتري درشن سنگهه جي سيني تي ٽيڪ ڏيو بيٺي هئي.

شان سنگهه چيو:”اڄ تنهنجو امتحان آهي رونق سنگهه، اهڙو نشانو ٻڌ جو گولي، ڇوڪريءَ کي توڙي ڇوڪري جي سيني مان ٻسٽ پار ٿي وڃي، ٻنهي جي جان لاءِ بس هڪ ئي گولي ڪافي آهي.“

رونق سنگهه رائيفل کي ڇوڪريءَ جي سيني تائين مٿي ڪيو. هن جو سڄو چهرو پگهرجي پاڻي ٿي ويو هو، چپ ۽ ڏڪڻ لڳا هئس.

شان سنگهه چوڻ لڳو:

”هڪ......

ٻه.......

ٽي....

چار....

پر گولي وري به نه هلي. آهستي آهستي رائيفل هيٺ ٿيڻ لڳي، ايستائين جو سندس پيرن تي ڪري پئي، رونق سنگهه ڏڪ کان ٻيٽو ٿيندي چيو:

”شان سنگهه هنن ٻنهي کي ڇڏي ڏي.“

اوچتو رونق سنگهه رائيفل کڻي ۽ ان کي ڳلي سان لڳائيندي روئڻ لڳو، اصل ڊنڪارون ڏئي روئڻ لڳو، ڄڻ سموري دنيا ۾ ان رائيفل کانسواءِ هن جو ڪو ٻيو ڪو به مٽ مائٽ، ڪو به ساٿي، سنگتي نه هجي!

*

”تو انهن کي ماريو ڇو نه؟“
”رونق سنگهه ۽ مان، ڊاڙيلن جي علائقي مان نڪري ريل جي بند جو پاسو وٺيو، شهپارا جي پاسي وڃي رهيا هئاسين.
رونق سنگهه دير دير تائين خاموش هو، نيٺ ڳالهائيندي چوڻ لڳو:
”ڪنهن تصوير منجهان هٿ جهلي ورتا هئا!“
”ڪهڙي تصوير؟“
”وڏين وڏين اکين ۾ ڪجل لڳل هوس. ميلي جي هڪڙي اسٽال تي ڪنهن جا سهڻا هٿ، ڪنگڻيون پاتل، هوا ۾ اڏامندڙ اهو آئينن جي ٽڪن وارو ڳاڙهو لينگو پڙو ۽ ڪنهن بيباڪ پکيءَ جيان ڪلندي ٽهڪ ڏيندي، هوا سان ڳالهيون ڪندي پئي وئي، عجيب تصوير هئي. جڏهن ۽ مون نشانو پئي ورتو، اها تصوير منهنجي سامهون پئي اچي وئي، ان تصوير مون کي مات ڏئي ڇڏي.“
رونق سنگهه رائيفل سان رستي جي هڪ پٿر کي ڌڪو ڏنو ۽ خاموش ٿي ويو.
”پر تون شان سنگهه وٽ ڪيئن پهتين؟“
”شان سنگهه منهنجو ننڍي هوندي جو دوست آهي، اسان ٻنهي اٺ جماعتون گڏ پڙهيون آهن، پوءِ مان فوج ۾ هليو ويس، شان سنگهه ڊاڙيل ٿي ويو. مان ڪاوڙ ۾ ته اڳي ئي هوس، سو جڏهن ڳوٺ ڪان نڪتس ته سڌو پنهنجي دوست شان سنگهه وٽ هليو ويس ۽ کيس چيم:
”مان ۽ ڊاڪو ٿيڻ ٿو چاهيان“ پڇڻ لڳو:“ڇو؟ مون کيس پوري ڳالهه ٻڌائي.“ چوڻ لڳو:“اسان وٽ جيڪو ۽ ڪو گينگ ۾ شامل ٿيندو آهي، ان کي هڪڙو خون هرحالت ۾ ڪرڻو پوندو آهي. مون چيو:“مان هڪ نه پر ۽ خون ڪرڻ لاءِ تيار آهيان!“
شان سنگهه پڇيو:“ ۽ خون ڪيئن؟“
مون چيو:“ساوتري جنهن ڇوڪري درشن سنگهه سان ڀڳي آهي، جيڪڏهن تون انهن ٻنهي کي ڳولهي ڏيندي ته مان انهن ٻنهي کي قتل ڪري تنهنجي گينگ ۾ شامل ٿي ويندس.“
هن ويچاري ڏينهن رات ڪري درشن ۽ ساوتريءَ کي ڳولهي ورتو، پر مون ساوتريءَ سان شادي ڪرڻ ٿي چاهي، هن جي انهيءَ بي وفائيءَ جي باوجود مان هن سان شادي ڪرڻ لاءِ تيار هوس، پر هو ٻئي ڪنهن ۽ صورت ۾ هڪ ٻئي کان جدا ٿيڻ لاءِ تيار

ڪونہ هئا. آخرڪار مون پنهنجي رائيفل ڪنئي، پر انهن تصويرن کان هارجي ويس، ڪڏهن ڪڏهن ماڻهو تمام ننڍين ننڍين شين کان شڪست کائي ويهندوآهي."

"پر تون تہ سپاهي آهين ۽ سپاهيءَ لاءِ بندوق هلائڻ مشڪل تہ نہ آهي!"

"سپاهي صرف دشمن تي گولي هلائي ٿو سگهي ۽ اهي ٻئي منهنجا دشمن نہ هئا، اهي ٻئي هڪ ٻئي جي محبت ۾ ايترو تہ ٻڌل هئا جو انهن جي اڳيان ڪو بہ ٽيون ماڻهو ڪونہ هو، نہ دوست نہ دشمن، مان پاڻ هن جي نظرن ۾ هڪ ڌاريو هوس، اجنبي هوس، ڪنهن ويران سنسان هنڌ تي قتل اڪيلو ۽ اجنبي وڻ، خبر نہ آهي مان ڇا ڳالهائي رهيو آهيان."

"تون جيڪو بہ ڪجهہ ڳالهائي رهيو آهين، اهو مان سمجهي رهيو آهيان."

"پوءِ؟" هو هڪدم ڇڻي چپ ٿي ويو. ۽ منهنجي ٻانهن کي جهلي ٻيهاري ڇڏيائين:

"پوءِ" هن رڙ ڪندي چيو، "هڪ سپاهي ڪنهن اجنبيءَ تي گولي ڪيئن ٿو هلائي سگهي؟ شان سنگهہ مون تي ڪلي رهيو هو، مان هن کي گوليءَ سان اڏائي بہ سگهيس پئي، پر هو منهنجو ننڍي هوندي جو دوست آهي، پر تو ڏٺو هن ڪيڏي نہ حقارت واري انداز ۾ چيو تہ تون ذاڙيل ٽيڻ جي قابل نہ آهين.... پر مان ڄاڻان ٿو تہ مان بزدل نہ آهيان، ڪانئر نہ آهيان، پر ها بدقسمت ضرور آهيان."

مون پڇيو: "هاڻي تون ڇا ڪندين؟"

چوڻ لڳو: "سپاهي آهيان واپس پنهنجي رجمينٽ ۾ هليو ويندس، ايندڙ لڙائيءَ جي خبر ۾ تون بہ ڪڏهن پڙهي وٺندين تہ صوبيدار ميجر رونق سنگهہ فرنٽ تي وڏي بهادريءَ سان لڙندي مارجي ويو."

هو نهايت ذڪاري انداز سان مرڪيو، مرڪڻ دوران هن جي اکين ۾ لڙڪ تري آيا، پر مون هن جي دل رکڻ لاءِ ڳالهہ جو رخ ڦيرائيندي چيو:

"تون زندهہ رهندين رونق سنگهہ ۽ وري محبت ڪندين."

چوڻ لڳو: "محبت تہ بس هڪڙو ڀيرو ئي ٿيندي آهي، باقي تہ سمجهوتا هوندا آهن!"

باقي رستو اسان خاموشيءَ سان طئي ڪيو. هوشايد منهنجي پرسان هلندي بہ پنهنجي خيالن ۾ ايترو پري هليو ويو هو جو لڳو پئي تہ هو مون سان گڏ ڪونہ پئي هليو، هو اتي موجود ئي نہ هو. ڪڏهن ڪڏهن ماڻهو موجود هوندي بہ موجود نہ هوندو آهي ۽ هلندي بہ ڄڻ هڪ هنڌ بيٺل هوندو آهي. ساهہ جي ڪڇڻ جي باوجود زندگيءَ کان اڳتي

نڪري ويندو آهي. مون هن سان وڌيڪ ڪجهه بہ ڳالهائڻ نہ چاهيو ڇاڪاڻ تہ هو اتي موجود ئي ڪونہ هو.

*

شهپارا اسٽيشن تي پهچي مون لگيج آفيس مان سوٽ ڪيس ڪيرائي، کوليو. ڪپڙن جي تهن ۾ دٻائي رکيل. هڪڙو پوري رنگ جو لفافو رکيو هو، جنهن ۾ ٽيهہ هزار رپيا هئا. اهو لفافو ڪڍي مَوڙي مروڙي مون کيسي ۾ وڌو، سوٽ ڪيس بند ڪيو، لگيج آفيس جي ڪلارڪ کي پنج رپيا خرچي ڏئي، هدايت ڪيم تہ ممڪن آهي مون کي اچڻ ۾ ڪجهہ ڏينهن لڳي وڃن، سو منهنجي سوٽ ڪيس کي سنڀالي رکجانءِ. هن احتياط سان رکڻ جو وعدو ڪيو، مون ڏنو تہ هن جي شڪل تي پنجن رپين واري مرڪ بہ هئي.
پوءِ مان پوئتي موٽيس. رونق سنگهہ جي مهربانيءَ سان واپسيءَ جو رستو تہ مونکي معلوم ٿي ئي چڪو هو. گذريل پيري وارو هڪڙو ڏينهن، شهپارا ۾ رهڻ سبب مون کي اهو تہ اندازو ٿي ويو هو تہ ڪو شخص منهنجو پيڇو ڪري رهيو آهي. مون ڪنهن کي ڏٺو تہ ڪونہ پر ڪنهن پاڇي وانگر، ڪنهن جن وانگر مون کي ان جو هر وقت احساس ٿي رهيو هو.
جهنگ ۾ پهچڻ ڪانپوءِ اٽڪل ڪري مان هڪڙي طرف هلڻ لڳس، مشڪل سان ڪو سَو وال بہ نہ هليو هوندس تہ ڪنهن جي پيرن جو ڪڙڪو محسوس ڪيم، مڙي جو ڏسان تہ هڪڙو ڏاڙيل، مشين گن هٿ ۾ ڪنيون مون سان گڏ گڏ هلي رهيو آهي. شڪ يقين ۾ بدلجي ويو تہ ضرور ڪنهن منهنجو پيڇو ڪيو آهي.
اهو ڏاڙيل مون سان گڏ گڏ هلڻ لڳو، ڪٿي رستو ڀُلي ٿي ويس تہ اڳيان اچي منهنجي رهنمائي بہ ڪيائين پئي. ٿورو اڳيرو هلڻ ڪانپوءِ هن مونکي چيو:
”هاڻي هتان ڪانپوءِ تنهنجي اکين تي پٽي ٻڌبي.“
مون اکين تي پٽي ٻڌرائڻ کان ڪيس منع ڪئي تہ هن منهنجا هٿ پڪڙي منهنجي اکين تي ڪپڙي واري مضبوط پٽي ٻڌي ڇڏي. باقي بچيل رستو اسان ائين ئي طئي ڪيو، بس ايترو ياد آهي تہ جڏهن پٽي کلي تہ مان شان سنگهہ جي سامهون هوس.
”رقم آندءِ؟“

مون هن کي پنجويھ هزارن جا نوٽ ڳڻي ڏنا، جڏهن هن کي اطمينان ٿي ويو تہ هن مون سان گڏ آيل ڏاڙيل کي چيو:

”ريڪا کي آزاد ڪري هن جي حوالي ڪريو ۽ ها هنن کي احتياط ۽ حفاظت سان جهنگل جي آخري حد تائين ڇڏي اچو.“

*

ڏاڙيل موٽي ويا هئا ۽ هاڻي اسان ٻئي هڪڙي پيچري تي پنڌ ڪندي وڃي رهيا هئاسين. ان وچ ۾ سڄو رستو، ريڪا مون سان ڪجھ ڪونہ ڳالهايو. جڏهن ڪجھ پنڌ ڪري اڳتي نڪري آياسين تہ مون ريڪا جو هٿ جهليو. هن ڪجھ بہ نہ ڳالهايو، بس چپ چاپ مون سان گڏگڏ هلندي رهي. ائين ٿي لڳو ڄڻ ڪنهن گهري سوچ ويچار ۾ محو هئي. هن جي هٿ جي ڇهاءَ مان بہ اهو محسوس پئي ٿيو تہ هن کي ڪنهن بہ ڳالھ تي ڳالهائڻ جي ضرورت ڪانہ هئي، ڄڻ هن جا سمورا جذبا پنڌ پهڻ ٿي ويا هئا، بس هڪڙو ٻي جان هٿ هو جيڪو منهنجي هٿ ۾ هو.

هڪ سنهڙي ندي، ننڍن ننڍن پهڻن تي وهندڙ سست رفتار نديءَ مان پار اُڪري، اسان ويهي ماني کاڌي، پاڻي پيتو. هوءَ دير دير تائين نديءَ جي پاڻيءَ سان منهن ڌوئيندي رهي ۽ اکين تي پاڻيءَ جا ڇنڊا هڻندي رهي، ڄڻ اکين جي آڏو ڪو ڏنڌ ڇانئجي ويو هجيس، ڄڻ اکين تي پاڻي هاري ان کي هٽائڻ جي ڪوشش ڪندي هجي.

مون بہ هن کي ڪجھ ڪونہ چيو. نديءَ جي پر ۾ هڪڙو املتاس جو وڻ بيٺو هو سو مان وڃي ان جي هيٺان ليٽي پيس.

ٿوري دير ڪانپوءِ هوءَ بہ آئي ۽ منهنجي پر ۾ اچي ويهي رهي، پوءِ هن پنهنجو مٿو منهنجي سيني تي رکيو.

مان هن جي وارن ۾ آڱريون ڦيرڻ لڳس.

ٿوري دير ڪانپوءِ هن گهٽيل آواز ۾ چيو:”مون کي پنهنجي ٻانهن ۾ لڪائي وٺ.“

*

پهاڙي سلسلو ختم ٿي ويو هو ۽ جهنگل ۽. هاڻي اسان وڏن وڏن ڏڙن واري واديءَ ۾ پهچي ويا هئاسين جا خشڪ ٻوٽن ۽ ڪانڊيرن سان ڀريل هئي. ڪٿي ڪٿي ننڍا ننڍا واريءَ جا ڍڙا ۽ هئا جن تي انن جي پيرن جا نشان ۽ پيل هئا.

ريڪا چوڻ لڳي:"انن جو رستو اڃي ويو آهي، هاڻي جيڪڏهن ڪو اوٺي نظر آيو ته مان ان تي چڙهي گهر هلي ويندس."

"ته ڇا هي رستو جيراآباد ڏانهن تو وڃي؟"

هن آڱر جو اشارو ڪندي چيو:

"جيراآباد ته اڃا پري آهي، هن واريا سي علائقي کي پار ڪنداسين ته اوهُو! ننڍين ننڍين پهاڙين وارو جهنگل ايندو، ڏسين ٿو نه؟"

"ها؟"

"ان کي پار ڪرڻ ڪانپوءِ ٻئي طرف جيراآباد آهي، پر مان توکي اوستائين نه وٺي هلنديس، ڪنهن اوٺيءَ سان هلي وينديس، ڪو اٺ وارو نه مليو ته مان اڪيلي هلي وينديس، پهاڙن جي هن پاسي واري وادي ته منهنجي پنهنجي وادي آهي، اتي ڪو ۽ خطرو نه آهي، اتان ته خير گهر ۽ ويجهو آهي، خطري جي ڪا ۽ ڳالهه نه آهي."

"نه! مان توکي ڳوٺ جي دنگ تائين ڇڏڻ هلندس."

"نه نه." هوءَ گهٻرائجي چوڻ لڳي،"ممڪن آهي هو ٻاهر ٻنين تائين آيو هجي، وڏو ظالم آهي، هن سڄي علائقي جا ماڻهو ڪانئس ڊڄندا آهن."

"نه مان توسان ساڻ هلندس." مون سختيءَ سان چيو.

هوءَ روئڻهارڪي ٿي چوڻ لڳي:"ڏس هي منهنجي عزت جو سوال آهي."

مونکي ياد آيو، ۽ ڪلاڪ اڳ هن پاڻ مون کي منهنجي ٻانهن ۾ لڪائڻ لاءِ چيو هو ته مون هن کي پنهنجي ٻانهن ۾ جڪڙي، پنهنجا ڳل هن جي ڳلن تي رکي ڇڏيا هئا، پوءِ منهنجا چپ هن جي چپن سان ملي ويا هئا ۽ جڏهن بيقرار هٿ هن جي سيني کي ڇهڻ لڳا هئا ۽ هن جي چولي جا ٻٽڻ کولڻ لڳو هوس ته هڪدم منهنجي هٿ کي پري ڪري، سڏڪندي چيو هو:

"بابو، مون تي ٽِڪو نه لائجانءِ."

۽ مون هن کي ڇڏي ڏنو هو ڇاڪاڻ تہ مون هن جي اندر جي ڪشمڪش کي محسوس ڪري ورتو هو ۽ مون چاهيو پئي تہ هوءَ پاڻ ئي منهنجي ٻانهن جي گهيري مان پاڻ ڇڏائي ڪو فيصلو ڪري. پوءِ بہ مون هن کي چيو هو:

”ڇا تون محبت کي ڪو بدنما داغ ٿي سمجهين؟“

هن جي چولي جو هڪڙو بٽڻ کلي ويو هو ۽ هن جي سيني جا اپار ڪنهن ڦاٽل پکيءَ وانگر چولي ۾ ئي ڦٿڪي رهيا هئا. منهنجي نگاهن جو رخ ڏسي هن هڪدم پنهنجي رئي کي سيني تي ورائي ڇڏيو ۽ چوڻ لڳي:

”هلون دير پئي ٿئي.“

سڄو رستو بيچينيءَ سان گذريو، اڌ ۾ ڇڏيل ڳالهيون، اڻ چيل ڳالهيون، اڌ ۾ رهجي ويل نغما، اڻپورو سنگم، ٽٽل تصويرون، پرزا پرزا جذبا، نہ ڄاڻ زندگي الائي ڪهڙي خطرناڪ موڙ تي اچي رسي آهي، اڳوات ڪجهہ بہ معلوم نہ ٿو ٿي سگهي، هي سفر ڪيڏانهن وني ويندو؟ هيءَ ڇوڪري ڇا ٿي چاهي؟ هن جي زندگيءَ جو وهڪرو ڪهڙي پاسي وهڻ ٿو چاهي! ڇا مان ان وهڪري منجهان پار اڪري ويندس؟ يا وچ سير ۾ لڙهي ويندس! ريکا هاڻي منهنجي زندگيءَ جي ريکا بڻجي چڪي هئي.

وروڪڙ وارياسن پيچرن تان هلندي هلندي آخر تائين ڪو اٺ وارو ڪونہ مليو، نوريئڙا،نانگ،جهنگلي سيهڙ ۽ ڪوئا تہ مليا پر ڪو اوني نہ مليو ۽ اسان تپيل رستي تي سفر ڪندا رهياسين، وري پهاڙي سلسلو شروع ٿي ويو ۽ وڻن جي ڇانءُ ۾ گرميءَ ڪان ٿورو بچي بہ وياسين. اٽڪل هڪ ڪلاڪ سفر ڪرڻ ڪانپوءِ هڪڙو بہ واٽو آيو. هڪڙي واٽ تہ اندرين علائقي طرف پئي وئي، جتي پري کان ئي چوٽي لائين وارو بند نظر پئي آيو. پر ٻي واٽ هڪڙي اوچي پهاڙ تان مٿان ٿيندي پئي ويئي.

اتي پهچي ريکا بيهي رهي، چوڻ لڳي:

”هاڻي هتان ئي مان اڪيلي ويندس.“

”ڇو؟“

”هتان گهر ويجهو آهي.“

”اهو ڪيئن؟“

”او هُو موڙ مٿي مان پهاڙيءَ جي مٿان ويندس، ٻئي پاسي ڪليل وادي آهي ۽ جيراآباد.....بس تون هيستائين ئي اچي سگهين ٿو، هن کان اڳتي نہ. تنهنجو رستو هي

ميداني علائقي وارو رستو آهي جيڪو سڌو شهپارا تو وڃي. مان پنهنجي رستي سان
ويندس، تون پنهنجي رستي سان وينديِن...وعدو ڪر.“
هن مون سان پاڪر پائيندي چيو.
”وعدو ته ڪريان ٿو پر منهنجو ڇا ٿيندو؟“
چوڻ لڳي:”تون شهپارا ڪان سڌو منهنجي ماءُ جي گهر هليو وڃجانءِ، مان ٻه ٽن ڏينهن
ڪانپوءِ موٽي ايندس، پوءِ تون جتي چوندين مان توسان اوڏانهن هلي هلندس.“
منهنجي من ۾ خوشيءَ جي هڪ لهر ڊوڙي آئي جا منهنجي رڳ رڳ ۾ سمائجي وئي.
”سچ ٿي چوين؟“
”ها.“ هن سهڪندي چيو.
مون هن کي ڳلي لڳايو، دير دير تائين اسان هڪ ٻئي جي پاڪر ۾ ئي رهياسين، هڪ
ٻئي جي چپڙن تي ترسي پياسين، نيٺ ڪنهن مجبوريءَ تحت هوءَ مون ڪان جدا ٿي
چوڻ لڳي:
”چڱو هاڻي تون وڃ....بس وڃ هليو.“
”پهرين تون وڃ.“
هن پنهنجو محبت وارو هٿ وڏي مشڪل سان ڇڏايو ۽ پنهنجي رستي تي وڃڻ لڳي.
بلڪل ائين لڏندي وڃڻ لڳي جيئن سرينيءَ جي پهاڙن ۾ پئي هلي، مان هن جي پويان
ڊوڙيس ۽ وڃي هن کي ٻانهن ۾ ڪٽي ورتو ۽....
هن گهٽيل آواز ۾ چيو:”هاڻي تون مو ن کي ماري ڇڏيندين ڇا، ساهه ڪڍي ڇڏيندين ڇا؟“
مون پاڻ کي ڊيرو ڪري ڇڏيو، هن کي پاڻ ڪان جدا ڪندي من ۾ ڪو ڪنڊو چڀي رهيو
هو، مان هن ڪان جدا ٿي ويس ۽ منهن ڦيري ورتو:
”توکي ڏسندس ته وري توکي اچي ڪٽي وٺندس، ان ڪري منهن ڦيري ٿو بيهان، تون
بس مهرباني ڪر جلدي جلدي هلي وڃ.“
”چڱو.“ هن ٿڌو ساهه کڻندي چيو.
هن جو اهو ٿڌو ساهه پهاڙن، جهنگلن، ريتيءَ جي دڙن، ندين ۾، ساري ڪائنات ۾ ڦهلجي
ويو. ٿورڙيءَ دير ۾ ئي جڏهن مون منهن ڦيرائي پوئتي نهاريو ته ڏٺم ته ريڪا وڃي
چڪي هئي، رڳو هن جو ٿڌو ساهه منهنجي چئني طرفن ڪان ڦيريون پائي مونکي پاڪر
۾ پيري رهيو هو، ڄڻ هوءَ ڪائنات جي ذري ذري ۾ سمائجي ٿڌا ساهه پريندي هجي.

”ريڪا...“ مون هڪ وڏي رڙ ڪئي، مايوسيءَ وچان مان هن جي پويان ڊوڙڻ لڳس، پري پري تائين ڊوڙندو ويس، پر هوءَ مون کي ڪٿي به نظر نه ائي. ڊوڙندي ڊوڙندي پهاڙ جي چوٽيءَ تي چڙهي ويس، پوءِ به هوءَ مون کي ڪٿي نظر نه آئي. ٻئي طرف وادي گهاٽي جهنگ ۽ اوچن اوچن ڏڙن سان ڀريل هئي، پر مون کي نه ريڪا نظر آئي، نه جيراآباد جو ڳوٺ. شايد هوءَ ڪنهن سوڙهي پيچري تان گذري اڳتي نڪري وئي هجي، يا شايد جيراآباد جو ڳوٺ هن جهنگل جي پويان هجي.

مان مايوس ٿي واپس موٽيس. واپس به واٽي تي اچي مون لاهيءَ وارو رستو اختيار ڪيو، هلندي هلندي رستي ۾ مون کي هڪڙو اوني مليو، ان سان شهپارا تائين هلڻ جو ڪرايو طئي ڪري اٺ تي چڙهي وينس. اٺ جي هلڻ ڪانپوءِ محسوس ڪيم ته جيڪر ڪو واريءَ جو دڙو هلڻ لڳي ته بلڪل اٺ وانگر ئي ٿلندو هوندو. منهنجي اڳيان اٺ جو ڪونڌ هو، جنهن کي ڏسي ائين پئي لڳو ڄڻ انسان جي سموري حياتي هڪڙو ڪُونڌ هجي، ايترو ٽيڏو ڦڏو.

محبت ڪان پڳو هوس، محبت ۾ گرفتار ٿي ويو هوس. زندگي ....او زندگي.....الائي ته تنهنجي ڪهڙي ڪَل سڌي آهي؟

*

شهپارا پهچي به ڏينهن ته مان سراءِ ۾ ئي ٽڪيو پيو هوس. سوچيم ريڪا ته ٽن ڏينهن ڪانپوءِ ايندي، مان به ڏينهن اڳ ۾ وجي ڇا ڪندس؟ هن واديءَ ۾ وجي هڪ عجب قسم جي گهبراهٽ، اداسي ۽ بيچينيءَ جو احساس ٿيندو هو. نيڪ آهي، جنهن ڏينهن ريڪا ايندي، ان ئي ڏينهن ويندس.

ٻن ڏينهن سراءِ ۾ ترسيو پيو هوس، صبح شام سئر ڪرڻ لاءِ پري پري تائين هليو ويندو هوس، شهپارا ۾ بي ته ڪا جاءِ ڏسڻ وٽان ڪانه هئي، گندگيءَ سان ڀريل پوئتي پيل ڳوٺ هو، سوين سال پراڻين حالتن ۾ ڦاٿل، ڪچين پتين تي ڇيٽو ٿڦيل، اگهاڙا ٻار ۽ مٽيءَ ۾ ليٽ پيٽ ڪندڙ گڏهه.

ٽئين ڏينهن، اجان پرهه ڪانه ڦٽي هئي، رات جو ٽيون پهر هوندو جو مان سرينيءَ جي طرف روانو ٿي ويس. رات جي ان ٿڌي پهر ۾ سفر ڪرڻ سنو ۽ آسان هوندو آهي، خاص

ڪري جڏهن پنڌ پنڌ سفر ڪرڻو هجي. رستو وڻ، مَنهن چپر، لوڙها توڙي ڏڙا سيئي ماڪ ۾ پنل ۽ ڏنڊڪار ۾، پوتن جيان نظر ايندڙ ساهه روڪي بيٺل وڻ.

هلندي هلندي مان رستو ڀُلي ويس. رات جي اونداهيءَ ۾ رستو صحيح طور تي ياد ئي نه رهيو، اها به خبر ڪانه پئجي سگهي ته ڏوليا بستي رستي ۾ ڪيڏي مهل پوندي آهي ۽ ڪهڙو پاسو آهي؟ ڏوليا بستي ڪنهن پاسي ڪان نظر به ڪونه پئي آئي، نه اها ندي جا ان ڏينهن ڪنهن مست جذبن جيان چڙهيل هئي.

پوءِ جڏهن پرهه ڦٽي ۽ سج اڀريو ته مون ڏٺو ته سريني جي حدن ۾ آهيان، چئني پاسي ٻوڙا ۽ ڪانڊيرا پکڙيل هئا، ڪٿي ڪٿي وڻن جا جهڳٽا ۽ دنگ جي ڀريان سريني جو پهاڙي سلسلو، آهستي آهستي سڀ ڪجهه ياد اچڻ لڳو ۽ رستو ڄاتل سڃاتل لڳو. مان اندازي سان ان پاسي هلڻ لڳس، جنهن پاسي گهاٽن وڻن جي جهڳٽي ۾ سروجا ديويءَ جي حاويلي هئي.

ڪلاڪ کن جي سفر ڪان پوءِ مون وڻن جي ان گهاٽي جهڳٽي کي سڃاڻي ورتو، جيڪو هاڻي منهنجي نگاهن ۾ افق جيان سامهون هو، جنهن جي ٻئي طرف حاويلي هئي. اتي سروجا ديوي هوندي، خبر نه آهي هن راوت سان ڪهڙي حالت ڪئي هوندي، الائي ته راوت ڪهڙي ڪيڏ ڪيڏي هوندي. مون کي سروجا ديويءَ جي سونهن ياد اچڻ لڳي.

ڪجهه به هجي اڄ ريڪا هن واديءَ ۾ ضرور ايندي! هن واديءَ ۾ ايندي جڻ منهنجي دل ۾ ايندي، مان اڄ ئي هن کي ساڻ ڪري واديءَ مان نڪري ويندس.

ريڪا جو خيال ايندي ئي منهنجي من ۾ خوشيءَ ڪان هلچل محسوس ٿيڻ لڳي ۽ منهنجا قدم تيز ڪان تيز تر ٿيندا ويا.

ٿوريءَ دير ۾ ئي مان وڻن جي ان جهڳٽي وٽ پهچي ويس، وڻن جو اهو جهڳٽو پار ڪري جڏهن مان ٻئي پاسي آيس ته مان چند ساعتن لاءِ سڪتي ۾ اچي ويس.

اتي ڪا به حاويلي ڪانه هئي.

*

اڪيون مهتي مهتي ڏٺم، جنهن جيئري جاڳندي ۽ ثابت قسم جي حاويليءَ کي ڪجهه ڏينهن اڳ ۾ ڏسي ويو هوس اتي سواءِ کنڊر جي ٻيو ڪجهه به ڪونه هو. ڪي ورهيه پراڻو کنڊر جُهريل ڏريل پٽيون. ڪي سڙيل حصا ته ڪي ڪريل حصا، جن ۾ ڪي جهنگلي ٻوڙا ڦٽي پيا هئا. هڪڙي ديوار جي وچ مان ڦاٽ ڪائي هڪڙو ڍگهو ۽ ويڪرو

پپل جو وڻ ۽ ڦتل هو، ظاهر آهي انهن ڇئن پنجن ڏينهن دوران ته اتي پپل جو ٿلهو ٽڙ پيدا ڪونه ٿي پيو هوندو.

ڇا مان ڪنهن ٻئي هنڌ ته نه اچي ويو آهيان، نه....پر هي ته انهن ئي وٽن جو جهڳٽو آهي! اهائي جاءِ آهي، آسپاس جا دڙا، لاهيون ۽ اهي ئي آهن جيڪي چند ڏينهن پهرين، پنهنجي اکين سان ڏسي ويو هوس. وري ۽ دلجاءِ ڪرڻ لاءِ مان هيڏانهن هوڏانهن ڦري ڏسڻ لڳس. ڪيتري دير تائين ان ۾ ماڙ حاويليءَ کي ڳولهيندو رهيس، سرينيءَ جي حدن ۾ وهندڙ ندي ته ملي وئي، پر اها حاويلي ڪيڏانهن هلي وئي، اها ٻني ڪيڏانهن هلي وئي. لڳو پئي ته ورهين کان هن علائقي ۾ ڪو ۽ ٻني ٻارو ڪونه ٿيو آهي.

گهمي ڦري وري ۽ مان ان سڙيل ڪنڊر طرف اچي ويس. دير دير تائين مان مٽي کي هٿ ڏيو وينو رهيس، پر منجهيل معاملي جو سرو ڳولهي نه سگهيس. پوءِ مان اتان اتي شڪار گهر ڏانهن هليو ويس، پر جتي شڪار گاهه هجڻ گهرجي ها! اتي ڪو ۽ شڪار گهر موجود ڪونه هو! ڪو ۽ باغ يا باغيچو ڪونه هو، آسمان تي ڪو ڪڪر ۽ ڪونه هو! بس چئني پاسي ويرانو، جهنگلي ٻوٽا، وليون ۽ جهنگل ئي جهنگل. منهنجي جسم جون رڳون تاٽجي ويون. هيءَ ڪهڙي ماجرا آهي؟ دل ۾ هڪ عجيب دهشت پيدا ٿيڻ لڳي.

مان واپس ڪنڊر ۾ گهڙي ويس ۽ اتان ڪان طرف جو اندازو ڪري ڪواڙيءَ جي قلعي جي طرف وڃڻ لڳس. هلندي هلندي نيٺ ڪواڙيءَ جي قلعي تائين رسي ويس. قلعي کي سڃاڻي ٿورو سڪون محسوس ڪيم. ها ته مان هتي ئي ته آيو هوس، اهو ئي ته قلعو هو، اهي ئي ته ان جا ڪنڊر آهن، جهڙا مون پهرين پيري ڏٺا هئا. هيءَ اها ئي ته جاءِ هئي جتي مون پهريون پيرو ريڪا کي ڏٺو هو....پر اتي ٻير جو ڪو ۽ وڻ ڪونه هو، نه ئي ان جو ڪو ٽڙ ئي موجود هو. بس ڪي سڪل ٽاريون ۽ پن وڪريل هئا.

بي اختيار مون هڪ رڙ ڪئي:

”ريڪا....“

ريڪا.......

ريڪا.......

منهنجو آواز قلعي جي ٽٽل ديوارن سان ٽڪرائجي پڙاڏو ٿجي موٽي آيو، منهنجو من پرجي آيو، پوءِ هڪ گهري سناٽي ۾ جڻ ڪوئي مون کي چئي رهيو هو:

”هتان هليو وڃ....“

هليو وڃ.....
هتي ڪوئي بہ ڪونهي....
ڪو بہ نہ آهي هتي.......
بدن مان سيسرات نڪري ويا ۽ مون ڪڙيءَ تي زور رکي ڀڄڻ شروع ڪيو. ڀڄندو ويس، دور دور تائين، خبر بہ ڪانہ تي پئي تہ ڪيڏانهن پئي ڀڄندو ويس! منهنجي منزل ڪهڙي آهي، ڪٿي ترسڻو آهي؟ ڪيترو ڀڄڻو آهي؟ ساهہ منٺ ۾ هو ۽ مان ٿڙندي ٿاٻڙندي بس ڊوڙندو تي ويس. منهنجا گوڏا چلجي ويا، ڪنڊيرا منهنجي پيرن جي ترن ۾ چپندا ويا، سڄو بدن پگهر ۾ شامل تي ويو.......پر مان ڊوڙندو تي ويس.
شام جو ٽپهريءَ مهل مان سريني پهاڙن جي سرحدن ڪي ڇڏي، دنگ جي لاهي لهي، ان نديءَ جي ڪناري اچي پهتس، جيڪا مون ۽ ريڪا هڪ خطرناڪ حالتن ۾ گڏجي پار ڪئي هئي، پر هيءَ ندي تہ لڳ ڀڳ سڪل هئي، ڪٿي ڪٿي پٿرن جي وچ مان پاڻيءَ جي ڌار، سنهڙي لڪير وانگر وهي رهي هئي.
ندي اڪري ڪجور جي ان جهڳٽي ڪان پوءِ ٻئي پاسي ڌوليا بستي هئي، پر ڪٿي هئي اها ڌوليا بستي!
هتي تہ ڪو بہ دنگ ڪونہ هو، ڪوئي ڳوٺ ڪونہ هو، ڪا بہ ٻني ڪانہ هئي. اتي تہ رڳو هڪڙو پوڙهو ڌنار، رڍون ٻڪريون چاري رهيو هو. اچي ڇٽي ڏاڙهي، گهريون اداس اکيون، جنهن زندگيءَ جون سيئي لاهيون چاڙهيون ڏٺيون هجن، مون پوڙهي ڌار کي پرڻام ڪيو:
”رام رام بابا.“
”رام رام.“ هن جڳن ڪان اوجاڳيل لهجي ۾ چيو، سندس آواز ۾ وڏو سڪون هو، ابدي توانائي. هو پنهنجي اچي ڏاڙهيءَ ۽ هٿ ۾ لٺ سان ڌنار گهٽ فرشتو وڌيڪ پئي لڳو.
”بابا،“ مون پڇيو،”هتي سرينيءَ ۾ هڪڙي بہ ماڙ حاويلي هئي، سروجا ديويءَ جي اها ڪاڏي وئي؟“
”ڪڏهن جي ڳالهہ تو ڪرين؟“ هن منهنجي منهن ۾ نهاريندي چيو.
”بس ڪي تورا ڏينهن ٿيندا، مان اتي ترسيو بہ هوس.
”چريو تہ نہ ٿيو آهين. اها حاويلي تہ ....ستر اسي سال ٿيا! هڪڙي رات جو ان کي باهہ لڳي هئي. ان ۾ رهڻ وارا سيئي ياتي سڙي خاڪ تي ويا هئا، هڪڙو بہ نہ بچيو هو، اها اٽڪل ستر اسي سال اڳ جي ڳالهہ آهي. جڏهن مان ٻالڪ هوس.“

بيٺي بيٺي منهنجون ڄنگهون ڏڪڻ لڳيون، مان مٿو جهلي زمين تي ويهي رهيس. منهنجي اکين اڳيان زمين گهمڻ لڳي. پوءِ جڏهن ساهه سامت ۾ آيو ته سج اولهه جي طرف الهي رهيو هو ۽ ڏنار پنهنجي ڌڻ کي هڪلي وڃي رهيو هو.

مون ڪيس منٿ ميڙ ڪندي چيو:

”بابا توکي ڪجهه ياد آهي ته ان سروجا ديويءَ کي هڪڙي ڌيءَ به هئي؟“

”ها...!“ هن چيو،”ان جو نالو ريکا هو، او هتي، تنهنجي پويان، ان جي سماڌي آهي.“

”سماڌي؟“ مون هڪدم مڙي ڏٺو.

پوڙهو ڏنار مون سان گڏ ان سماڌيءَ تائين هليو. سماڌي ڏاڍي پراڻي هئي. ٽٽل ۽ سينواريل، ٿوري مفاصلي تي ٻڙ جو وڻ هو، ان سماڌيءَ جي ويجهو ڪو به وڻ ڪونه هو، دور دور تائين رڳو واري پئي اڏامي.

”سماڌي....؟“ لفظ ڄڻ منهنجي نڙيءَ ۾ ڦاسي پيو.

”ها پٽ...“ پوڙهو ڏک کان اکيون بند ڪري چوڻ لڳو:

”ڏاڍي خوبصورت هئي، پر جوانيءَ ۾ ئي سَتي ٿي وئي.“

”سَتي....؟

”ها....زبردستيءَ کيس سَتي ڪري ساڙيو ويو. اصل ۾ هن جي خاوند کي هن تي شڪ ٿي پيو هو ته هوءَ پاڻ تي ڪارنهن جو داغ لڳرائي آئي آهي، پاپ ڪري آئي آهي. ڏاڙيلن جي چنبي مان آزاد ٿي آئي هئي، جنهن هن کي آزاد ڪرايو هو، اهو ڪو اجنبي هو، جنهن ڏاڙيلن کي پنجويهه هزار رپيا ڏئي هن کي ڇڏايو هو، ان ڪري هن تي ڪارنهن جو الزام لڳايو ويو هو.

پوڙهو چپ ٿي ويو.

”پوءِ ڇا ٿيو؟“

”هڪڙي رات هوءَ پنهنجي مڙس جي گهران ڀڄي نڪتي، پنهنجي پيڪين ڏانهن وڃي رهي هئي، هن جو مڙس سندس پيڇو ڪري رهيو هو ۽ هن کي ان جاءِ تي اچي جهليائين ۽ ان ئي جاءِ تي هن کي باهه ڏئي ساڙي ڇڏيائين!

”اهو ڪڏهن جو واقعو آهي؟،

”ٿيندا هوندا اٽڪل ستر اسي ورهيه، تڏهن مان ڇوڪرو هوندو هوس.“

”ائين ڪيئن ٿو ٿي سگهي! ڪيئن ٿو ٿي سگهي؟“ منهنجو مٿو ڦيراٽيون کائڻ لڳو.

ڇا اهو سڀ ڪجهه منهنجي اڳيان نہ ٿيو هو؟

ڇا مون اهو تماشو غيبي نگاهن سان ڏٺو هو؟
ڇا وقت ابتو ۽ هلي سگهي ٿو؟
علم نجوم ٻڌائي ٿو ته جيڪڏهن ڪو شخص راڪيٽ ۾ ويهي، روشنيءَ جي رفتار سان اڏامي ۽ زمين کان ٻه هزار نوري سالن جي مفاصلي تي هليو وڃي ته اڄ کان ٻه هزار سال اڳ جا واقعا ڏسي سگهي ٿو. هو ڏسي سگهي ٿو مسيح کي صليب تي چڙهندي، وڪرماجيت کي پنهنجي نوَ رتنن سان دربار لڳائيندي، ڪاليداس کي شڪنتلا لکندي.
ڇا اهو سڀ مون سان ٻه ته نه ٿيو هو! پر مان ڪهڙي راڪيٽ تي چڙهي ! ڪيڏانهن ويو هوس؟ مان ته هن ئي زمين تي موجود هوس!
ته شايد هي سڀ ڪجهه خواب جي حالت ۾ ٿيو آهي، شايد مان هلندي هلندي ٿڪجي ڪواڙي قلعي جي ديوار کي ٽيڪ ڏئي سمهي پيو هوس ۽ غيب جي نگاهن مون کي اهي نظارا ڏيکاريا. شايد انساني دماغ ۾ ڪجهه اهڙا خليا موجود آهن، جيڪي نه صرف ايندڙ وقت جي واڳ جهلي سگهن ٿا، بلڪ گذريل وقت ۾ ٿيل واقعن جي به ذهني تصوير ڇڪي سگهن ٿا. شايد جيڪي ڪجهه ٿي گذري ٿو اهو ختم نه ٿو ٿئي، ڏنڌلڪن ۾ نظر ايندڙ تصويرن جيان، خواب جهڙي وٿندڙ حالت جيان، اسان جي آسپاس موجود رهي ٿو. اهي واقعا هاڻي به خلا ۾ گهمي رهيا آهن، اهي تصويرون اڃان به ڪٿي هلي رهيون آهن. اهي آواز هاڻي به فضا ۾ وڪريل آهن ۽ گهمي رهيا آهن، ڦري رهيا آهن.
جيئن ٽي وي اينٽينا تي پوندڙ لهرين کي ٽي ويءَ جي اسڪرين تي ڏيکارجي ٿو تيئن ڪو ڇهين حس رکڻ وارو حساس دماغ انسان پنهنجي ذهن تي پوندڙ لهرن کي ڏسي سگهي ٿو.
هاءِ هاءِ...پر مان ڪيئن مڃان، ڪيئن اعتبار ڪريان، اڃان تائين ته منهنجي ٻانهن ۾ هن جي بيچين بدن جي بي قراري، لوچ، منهنجي ساهن ۾ هن جي ساهن جي گرمي ۽ منهنجي چپن تي هن جي منٽن منٽن چپن جي ماکي...اڃان به تازي آهي.
مان چرين وانگر هن جي سماڌيءَ وٽ ويهي رهيس ۽ زور زور سان رڙيون ڪري هن کي سڏڻ لڳس:
”ريڪا ......ريڪا.......ريڪا.......!“
ڳوڙها منهنجي اکين مان مينهن جي جهڙيءَ جيان وهڻ لڳا ۽ مون پنهنجا ٻئي هٿ ڪٽي هن جي سماڌيءَ تي رکيا.
پوڙهي ڏنار شفقت وچان منهنجي مٿي تي هٿ ڦيرائيندي چيو:

”پٽ، هاٿي اٿ، رات جي وڳڙي ۾ هت ڪو ۾ نہ ٽڪندو آهي.“
مان ڳوڙها اگهي اٿيس، سج افق جي آخري حد تائين رسي ويو هو، اوچتو شفق جي ڳاڙهن ڪرڻن سان سماڌي ڳاڙهي لال ٿي وئي ۽ مون کي ائين لڳو ڄڻ ريکا جو جسم وري باهہ ۾ سڙي رهيو آهي. پوءِ سج الهي ويو ۽ هوا جو هڪڙو جهوٽو آيو ۽ سماڌيءَ تي واري ئي واري وکري وئي.
”هلو هاٿي هتان هلو، رات ٿيڻ واري آهي، رات جو هتي ڪو بہ رهي نہ سگهندو آهي.“
مون آخري ڀيرو حسرت وچان ريکا جي سماڌيءَ ڏانهن نهاريو ۽ پوءِ پوڙهي ڀڪرار سان هلڻ لڳس. ويندي ويندي بہ بار بار مڙي ٿي ڏٺم، ايستائين جو اڳيان هڪڙي موڙ ڪانپوءِ سماڌي بہ منهنجي نظرن کان گم ٿي وئي.

*

شايد غيب جي اکين مون کي اها ڏيکاري ڏئي سمجهايو هو تہ شهرن کان جهنگلن جي پاسي ڀڄي وڃڻ سان زندگيءَ جا مسئلا حل ڪونہ ٿيندا آهن. جهنگلن جي ننڍين ننڍين آبادين ۾ بہ زندگيءَ جا مسئلا ساڳيا آهن، اهي ئي سازشون، خون، قتل، ڌاڙا، چوريون، قرلت، دولت ۽ زمين جي لالچ، محبت ۽ نفرت....زندگي تہ سمورين ڏسائن ۾ رهي ٿي ۽ ان کان فرار ممڪن آهي ئي نہ!
اهو ممڪن آهي تہ جهنگل ۾ ڪو بہ ماڻهو نہ ملي، پر هڪڙو رڇ تہ ملندو ئي...جنهن جي بہ هڪڙي زندگي هوندي آهي، اتي جي زندگيءَ کي سمجهڻ ڪانسواءِ بہ تہ ان جو جهنگل ۾ رهڻ مشڪل آهي....زندگي تہ هر ايندڙ پل ۾ تنهنجو پيڇو ڪندي......زندگيءَ کان ڀڄي ڪٿي بہ وڃي نہ ٿو سگهين!

*

ان ڪري مون شهپارا جنڪشن پهچي ڪلڪتي جي ٽڪيٽ ورتي ۽ آيا سان ملڻ لاءِ روانو ٿي ويس.